

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

बग्स संख्या

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No.

रा० पू० / N. L. 38.

180 . JC
85

MOLPC—519—9/15/2/14 LNL (PB)—25-5-70—150,000.

L M 5

M_{1,5}=6

বালখর্মঃ

୩୮

— 11 592

ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାରା

अस्त्रदोषादिनो ग्रन्थाद्यज्ञे शुभिः ।
१८ दैशाबा १७७४ शक ।

ত্রিতৃসূর

বাঙ্কধর্মঃ

ওঁবক্ষবাদিনোবদন্তি ॥ যতোবাইমানি
ভূতানি জায়ত্বে যেন জাতানি জীবন্তি যৎ^১
প্রযন্ত্যভিসংবিশন্তি তত্ত্বজিজ্ঞাসন্ত তত্ত্বক ॥
আনন্দাক্ষেব থলিমানি ভূতানি জায়ত্বে
আনন্দেন জাতানি জীবন্তি আনন্দং প্রয-
ন্ত্যভিসংবিশন্তি ॥ যতোবাচোনিবর্তন্তে অ-

৫ 'ত্বক্ষবাদিনঃ দন্তি' ॥ 'অতঃ' বক্তাৰ 'বৈ' 'ইশা-
নি ভূতানি জায়ত্বে' 'যেন' চ তানি 'জাতানি' 'জীবন্তি'
প্রাপ্তান ধ্বারণাত্ব অত্বে চ 'যৎ' তত্ত্ব 'প্রযন্তি' প্রতি-
গন্তি 'অভিসংবিশন্তি' তত্ত্বে প্রতিপদ্ধতে প্রাপ্তব
ক্ষোভার্থঃ 'যৎ' 'বিজ্ঞাসন্ত' বিশেষেন স্মার্তবিশ্ব
'যৎ তত্ত্ব' ॥ 'আনন্দং' হি এট খলু ইশানি ভূতানি জা-
য়ত্বে আনন্দেন জাতানি জীবন্তি 'আনন্দং প্রযন্তি অভি-
সংবিশন্তি' । 'বহুঃ বাচঃ নিবর্তন্তে অপ্রাপ্য প্রবন্ধ গহ ।

ପ୍ରାପ୍ୟ ସମସା ମହ । ଆମନ୍ଦ ବକ୍ଷଗୋବି-
ଧାନ୍ ନ ବିଭେଦି କୁତଶ୍ଚନ ॥ ରମୋବୈ ସଃ ।
ରମେ ହେବାୟଂ ଲଙ୍ଘାନ୍ତୀଭବତି ॥ କୋ-
ହେବାନ୍ୟାଏ କଃ ପ୍ରାଣ୍ୟଏ ସଦେଷଆକାଶଆମ-
ନ୍ଦୋନ ସ୍ୟାଏ । ଯହେବାନନ୍ଦ୍ୟାତି ॥ ସଦୀ
ହେବୈସ ଏତଶିଷ୍ଟଦୁଶ୍ୟଙ୍କନାମ୍ଭୋହନିରୁକ୍ତେହନି-
ଲୟନେହିଭ୍ୟଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଏ ବିନ୍ଦତେ ଅଥସୋହିଭ୍ୟଂ
ଗତୋଭବତି ॥ ସତୋବାଚୋବିବର୍ଜନେ ଅ-

ଆମନ୍ଦୀ ବ୍ୟାକ୍ତିଧର୍ମଃ ବିଦ୍ୱାନ୍ ନ ବିଭେଦି କୁତଶ୍ଚନ ॥ 'ରମଃ'
ଆମନ୍ଦକରୁଣ୍ଟପିଛେତୁ: 'ବୈ' 'ସଃ' ପରମାତ୍ମା । 'ରମଃ'
ହି ଏବ ' 'ଅମ୍ବ' ଭୀରଃ 'ଲଙ୍ଘୁ' ପ୍ରାପ୍ୟ 'ଆମନ୍ଦୀ' ମୂର୍ଖୀ
'ଭବତି' । 'କଃ ହି ଏବ' ଲୋକେ 'ଅମ୍ବାଏ' ଚେଷ୍ଟାଏ କୁ-
ର୍ଯ୍ୟାଏ 'କଃ' ଦା 'ପ୍ରାଣ୍ୟାଏ' ପ୍ରାଣନ୍ତି କୁର୍ଯ୍ୟାଏ 'ସଃ' ଯହି
'ଏହଃ' 'ଅକାଶେ' 'ଆମନ୍ଦର' 'ଆମନ୍ଦକରୁଣଃ' ପରମାତ୍ମା
'ନ ସ୍ୟାଏ' । 'ଏହଃ' ପରମାତ୍ମା 'ହି ଏବ' 'ଆମନ୍ଦଯାତି'
ଆମନ୍ଦଯାତି ମୁଖ୍ୟତି ଲୋକେ ଧର୍ମାନୁରକ୍ତପଃ ॥ 'ଯଜା' ଯଜିନ
କାଳେ 'ତ୍ର ଏବ' 'ଏହଃ' ମାତ୍ରକଃ 'ଏତରିନ' 'ଅନୁଶେ' 'ଅବିଷ୍ଵଭୁତେ' 'ଅନାମ୍ଭୋ'
ଅଶ୍ଵରୀରେ 'ଅନାମ୍ଭୋ' ଅଶ୍ଵରୀରେ 'ଅନିରୁକ୍ତେ' 'ଅନି-
ଶ୍ଵେବେ ହିଣେମୋହି ନିରୁତ୍ୟତେ ଅବିଶେଷକ ବ୍ରତ ତଥାଦମି-
ତ୍ରକଃ 'ଅବିଲବନେ' ଅବାଧାରେ ବ୍ୟକ୍ତି 'ପ୍ରତିଷ୍ଠାଏ' ହିତିଏ
'ଅତ୍ୟଃ' 'ଯମୁ' ମ୍ୟାଏ ତଥା 'ବିନ୍ଦତେ' 'ଅର୍ଥ' ତଥା 'ସଃ'
'ଅତ୍ୟଃ' 'ଅତ୍ୟଃ' 'ଭବତି' 'ଅତ୍ୟଃ' ପ୍ରାପ୍ୟାତି । 'ଯତଃ ବାଚଃ
ବିଦ୍ୱାନ୍ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ସବ୍ଦା ମହ । ଆମନ୍ଦୀ ବ୍ୟାକ୍ତିଧର୍ମଃ ବିଦ୍ୱାନ୍ ନ

ବ୍ୟାକ୍ସଥର୍ମ୍ଭଃ

୩

ପ୍ରାପ୍ୟ ମନ୍ଦା ସହ । ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟାକ୍ସଗୋବିଦାନ୍
ନ ବିଭେତି କହାଚନ ॥ ଏହାର୍ଯ୍ୟ ପରମା ଗତି-
ରେବାସ୍ୟ ପରମା ସମ୍ପଦେଶୋସ୍ୟ ପରମୋଳୋକ-
ଏଷୋସ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦଃ ॥ ଏତୈସ୍ୟବାନନ୍ଦର୍ଯ୍ୟା-
ନ୍ୟାନି ଭୂତାନି ମାତ୍ରାମୁପଜୀବନ୍ତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଥିତେ ପ୍ରଥମୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଭେତି କହାଚନ' ॥ 'ଅମ୍ବ' ଜୀବମ୍ବ 'ଏହା' 'ପରମା ଗତିଃ'
ଆନନ୍ଦରୂପଃ ପରାକ୍ରମେ ପରମା ଗତିଃ । ସର୍ବାମାନ୍ଦ ସମ୍ପଦ-
ମାନ୍ଦ ବିଭୂତିରାନ୍ତ ମଧ୍ୟେ 'ଏହା ଅମ୍ବ ପରମା ସମ୍ପଦ' । ଯେହ-
ମେ ତର୍ଫକଳାଶ୍ରମାଲୋକାନ୍ତେମ୍ବାପରମା: ' ଏହଃ ' ପର-
ଆଶ୍ରାତ 'ଅମ୍ବ ପରମଃ ଲୋକଃ' । ସାମ୍ଯମ୍ୟାନି ବିଶ୍ୱୟେ-
ତ୍ରିଯମହାକଣ୍ଡଜନିତାନି ଆନନ୍ଦଜାତାନି ଭାବାପେକ୍ଷ୍ୟ ' ଏହଃ
ଅମ୍ବ ପରମଃ ଆନନ୍ଦଃ ' । ' ଏତମ୍ବ ଏହ ' ' ଆନନ୍ଦମ୍ବ ' ଭୂତା-
ନନ୍ଦମ୍ବ ' ମାତ୍ରାନ୍ତ ' ନଳାନ୍ତ ଅନ୍ତଶ୍ରୀ ' ଅନ୍ୟାନି ଭୂତାନି ' ' ଉ-
ପଜୀବନ୍ତି ' ଅନୁଭବନ୍ତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଥିତେ ପ୍ରଥମୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ଇଦିଂ ବାଜାତେ ନୈବ କିଞ୍ଚିଦାସୀଏ । ସଦେବ
ଶୌମ୍ୟେ ଦୟାଗ୍ରହିତୀଯଃ । ସ-
ବା ଏବମହାନଜାତୀୟାହି ଜରୋହି ମରୋହି ମୁତୋ-
ହିତ୍ୟଃ ॥ ଉତ୍ତରୋହି ଉତ୍ପାତ ସତପଞ୍ଚପ୍ରେ
ଇଦିଂ ସର୍ବମୁଜଳ ସଦିଦିଂ କିମ୍ବ ॥ ଏତମ୍ଭା-
ଜ୍ଞାଯାତେ ପ୍ରାଣୋମନଃ ସର୍ବେତ୍ତିଯାଣି ଚ ।
ଥିଂ ବାୟୁଜ୍ଞ୍ୟାତିରାପଃ ପୃଥିବୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭା-
ଧାରିଣୀ ॥ ଭ୍ୟାଦମ୍ୟାଧିତ୍ତପତି ଭ୍ୟାତ୍ତପ-

‘ଇଦିଂ’ ଜ୍ଞାନ ‘ବୈ’ ‘ଅଗ୍ରେ’ ପୁରୀ ‘ନ ଏବ କିଞ୍ଚିତ୍
ଆସୀଏ’ । ‘ସବ’ ଅନ୍ତିତାମାତ୍ରେ ବନ୍ଦ ନିର୍ମିଶେବେ ନିରଦୟବେ
‘ଏବ’ ହେ ‘ମୌର୍ଯ୍ୟ’ ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ ‘ଇଦମଗ୍ରେ’ ଅମ୍ୟାଗ୍ରେ ଜ୍ଞାନତଃ
ପ୍ରାପ୍ତିଷ୍ଠତେ ‘ଆସୀଏ’ ‘ଏକନ୍ତ ଏବ’ ତମ୍ଭ ଏକମ୍ଭ ମତଃ ମହ-
କାରିକାତ୍ମନ୍ତ ବିତୀମ୍ଭ ଅନାଦିବନ୍ଦୁତ୍ତରେ ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା-
ଧ୍ୟାତେ ‘ଅନ୍ତିଯେ’ ଉତ୍ତି । ସବ ହେ ସବ ‘ସବୈ ଏହଃ ଯହାନ
ଅଜଃ ଆଜ୍ଞା ଅଜରଃ ଅଗରଃ ଅଭୁତଃ ଅଭୟଃ’ । ‘ସ’ ‘ଅଜା-
ଜ୍ଞା ‘ତପଃ ଅତପାତ’ ଜ୍ଞାନ ମୃତ୍ୟୁବିମ୍ବାଯାଲୋଚନାକ-
ରୋଧ । ‘ମ’ ‘ଆଜ୍ଞା ‘ତପଃ ତପ୍ତା’ ଏତମାଲୋଚନ ପ୍ରାପ୍ତ-
କର୍ମାଦିନିମ୍ବିତ୍ୟେ ‘ଇଦିଂ ସର୍ବ’ ଜ୍ଞାନ ଦେଶତଃ କାଳତୋ-
ମାତ୍ରା କୁଳେନ ଚ ‘ଅସ୍ତ୍ରକତ’ ମୃତ୍ୟୁବାନ୍ତ ମହ ଇଦିଂ କିମ୍ବ
ଯଥକୁଳେନ ମନଶିଷ୍ଟେ ॥ ‘ଏତମ୍ଭାବ’ ପୁରୁଷାବ୍ଦ ‘ଜ୍ଞାଯାତେ’
ଜ୍ଞାପରାଜ୍ୟାତେ ପ୍ରାପ୍ତଃ ‘ଏବ’ ‘ମନଃ’ ‘ସର୍ବେତ୍ତିଯାଦିଚ’ ‘ମ-
ଧାରି ଚ ଇତ୍ୱିଦାବି । ତଥା ‘ଏ’ ‘ଆକାଶ’ ‘ବାୟୁ’ ‘ଜ୍ଞୋ-
ତି’ ଅଗ୍ରିଃ ‘ଆପଃ’ ଉନକା ‘ପୃଥିବୀ’ ‘ଦିଶମା’ ଭୂ-
ମନ୍ଦ ମର୍ମମ୍ଭ ‘ଧାରିଣୀ’ ॥ ‘ଭ୍ୟାଦ’ ଭୀତା ‘ଅମ୍ଭ’ ପର-

ब्राह्मधर्मः

५

ति शूर्यः । तदादिज्ञेष वायुष मृत्युका-
वति पक्षमः ॥

इति प्रथमस्तुते वित्तीरोधायाः ।

मेवरस्य 'अग्निः' 'तपति' 'तयाऽतपति शूर्यः' ।

'तदाऽ इन्द्रः च वायुः च मृत्युः धावति पक्षमः' ॥

इति प्रथमस्तुते वित्तीरोधायाः ।

ତହିଜାନାର୍ଥେ ସଞ୍ଚଳମେବାତିଗଛେ ।
ତତ୍ତ୍ଵେ ସବିଦ୍ଧାନୁପସନ୍ଧାୟ ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରଶାନ୍ତଚିନ୍ତାୟ
ଶମାଖିତାୟ ଯେନୋକ୍ତରେ ପୂରୁଷଙ୍କ ବେଦ ସତ୍ୟ
ପ୍ରୋବାଚ ତାଣ୍ ତନ୍ତ୍ରତୋବୁକ୍ତବିଦ୍ୟାଃ ॥ ଅ-
ପରା କଥେଦୋବିଜୁର୍ବେଦଃ ସାମବେଦୋହ ସର୍ବ-
ବେଦଃ ଶିକ୍ଷା କମ୍ପୋବ୍ୟାକରଣଃ ନିରନ୍ତରଃ ଛ-
ନ୍ଦୋଜ୍ୟୋତିଷଗିତି । ଅଥ ପରା ସ୍ୟାତନକର-
ମଧିଗମ୍ୟତେ ॥ ସତ୍ୱଦଦ୍ରେଶ୍ୟମଗ୍ରାହମଗୋତ-

ନିତୋମାଘୃତେନାଥ୍ୟେନ କୁଟିହେମାଚଲେନ ଶୁଦ୍ଧେନାର୍ଥୀ ସନ୍
'ସଃ' ବ୍ରଜକିତ୍ତାସୁଃ ଅଦୟ ଶିଦମକୃତମୟୁତ୍ୱ ବ୍ରଜ ସହ
'ତହିଜାନାର୍ଥେ' ତମ୍ଯ ବିଶେଷେଣାଧିଗମ୍ୟାର୍ଥେ 'ପୂରୁଷ'
ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରଜନିଷ୍ଠେ 'ଶହୁଦାନିଦିନିଷ୍ଠେ' 'ଏବ' 'ଅଭି-
ଗଛେ' । 'ତତ୍ତ୍ଵେ' ବ୍ରଜକିତ୍ତାସବେ 'ସଃ ଦିଦ୍ଧାନ୍' ପୂରୁ-
ଷ୍ଟବିଦ୍ୟ 'ଉପସନ୍ଧାୟ' ଉପଗତାୟ 'ସମ୍ୟକ୍' 'ପ୍ରଶାନ୍ତଚି-
ନ୍ତାୟ' ଉପରୁତକାମକୋଣାମିଦୋଷାୟ 'ଶମାଖିତାୟ' ଆ-
ଥେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚାକ୍ରଲାଭିତେନ ଚ ଯୁଦ୍ଧାବ 'ଦେବ' ବିଜାମେମ
ହୟା ତ୍ରିଦୟାପ ପରହୟା 'ଅକ୍ଷତ୍ୱ' 'ଅକ୍ଷମତ୍ୱ' 'ପୁରୁଷ୍ୱ'
ଦୂରଭ୍ରାନ୍ତ 'ସତ୍ୟ' ପରମାର୍ଥବାତାଦ୍ୟାଃ 'ବେଦ' ଜାମାତି
'ତାଣ୍' 'ବ୍ରଜବିଦ୍ୟାଃ' 'ତତ୍ତ୍ଵତଃ' ସଥାଦ୍ୱ 'ପ୍ରୋବାଚ' ପ୍ରସୁ-
ତାଃ ॥ 'ଅପରା' ଅଶ୍ରେଷ୍ଟା ଦିଦ୍ୟା 'ହର୍ଷେଦଃ ସଜୁର୍ବେଦଃ
ସାମବେଦଃ ଅଥର୍ଵବେଦଃ' ଇତ୍ୟାତେ ତାରୋବେଦାଃ 'ଶିକ୍ଷା'
କମ୍ପ ବ୍ୟାକର୍ଣ୍ଣ ନିରନ୍ତର ଛନ୍ଦଃ କ୍ୟୋତିଷ୍ୱ ଇତି' ଅ-
ଦାନିଷ୍ଟ । 'ଅଥ' 'ପରା' ଶ୍ରେଷ୍ଟା ଦିଦ୍ୟା 'ହୟା' 'ତତ୍ତ୍ଵ

ब्राह्मधर्मः ७

अवर्धमचक्षुःश्वोत्रं तदपानिपादं नित्यं
विक्तुं सर्वगतं सूक्ष्मां तुष्टव्ययं यस्तु त-
योनिं परिपश्यन्ति धीरुः ॥ एतद्वै तदक्ष-
रं गार्ग ब्राह्मणाऽभिनन्दनः । अस्तु लम-
न्युक्तस्त्रमदीर्घमलोहितमस्त्रेहमक्षायमत्मो-
ह वायुनाकाशमसञ्जमरसमगक्षमचक्षुकमत्रो-
त्तमवागमनोहतेजस्तमप्राणममथममात्रं ॥

अक्षरे 'त्रुष्ट 'अधिगम्यते' जायते । तदक्षरे वि-
शिनव्ति 'यस्तु' इति वज्रयमाद् वज्रो सर्वज्ञता विक्ष-
वं परामृशन्ति 'अस्मैश्च' अस्मैश्च सर्वेषां वज्रो-
न्नियमाद् न गम्याद् 'अग्राह' कर्मन्नियाहित्यर्थं 'अ-
गोत्र' 'अमहात्' 'अवर्ण' अङ्गादयोऽविद्याघातावर्ण-
हमा तु । चक्षुष्ट श्वोत्रे च नायनपविष्ठे करये सर्वज-
क्षुनां ते अविद्ययाने हमा तु 'अचक्षुःश्वोत्र' । 'तु'
'अपादिपाद' कर्मन्नियाहित्यर्थं 'नित्य' अजयविमा-
लि 'विक्तु' व्यापिन् 'सर्वगत' आकाशवं 'सूक्ष्मां'
तपादिरहितज्ञात् 'तु' न येष्ठोति 'अव्यय' न वर्जनस्य
वाजापाचयलक्षणोदयः सम्भवति शरीरसेवनालि पूर्वव-
तादसा उपरागकोदयः सम्भवति अमलैव 'तु' एवज्ञत-
मज्जन्तः 'कृतवोनिः' कृतानां कारणं 'परिपश्यन्ति'
सर्वतः पश्यन्ति 'धीरुः' धीयतः ॥ 'एतद्वै त्रुष्ट' न अव-
तीति 'अक्षर' हे 'गार्ग' गार्गी माय काचिद्वाचतिज्ञात्-
सुः तत्याः सर्वोदयम् यस्तु 'ब्राह्मणः अभिवदन्ति' । 'अस्तु-

এতস্য বাচকরস্য প্রশাসনে গার্গি সূর্যাচ-
জ্ঞসো বিধৃতো তিষ্ঠতঃ ॥ এতস্য বাচক-

স্য ভুবনের ভুবনে ভুবনে অবশ্য অন্ত তর্হি
বুবনে ন 'অবুবনে'। এবং তর্হি দীর্ঘ নাপি দীর্ঘ 'অ-
দীর্ঘ' ঐতেচতুর্থাংশের পৰিমাণে প্রতিবিক্ষণ।
অন্ত তর্হি লোহিতঙ্গবিশিষ্ট ততোপ্যন্যস্য 'অলোহি-
ত' ভবতু তর্হি অপার ব্রহ্মনে ন 'অব্রহ্ম' অন্ত তর্হি
ছায়া সর্বথাপ্যনির্দেশাত্মা ছায়ায়া অপ্যন্যস্য 'অব্যায়'।
অন্ত তর্হি তথাঃ 'অভয়' ভবতু বামুক্তর্হি 'অবামু' ভবে-
তর্হি আকাশে 'অনাকাশ' ভবতু তর্হি সমাজ্ঞক 'অ-
সমজ' রসোক্ত তর্হি 'অসম' তথা 'অগ্নক' অন্ত তর্হি
চক্ষুক 'অচক্ষুক' ন হি চক্ষুরস্য করণে বিহৃতে পশ্য-
ত্যাচক্ষুরিতি তথা 'অশ্রোত্ব' সশ্রোত্যাক্ষণইতি। ভবতু
তর্হি সবাক্ত 'অবাক্ত' তথা 'অয়ন' তথা 'অতেজক' 'অ-
বিম্বয়ান' তেজোৎস্য ন হয়ামিতেজোৎস্য তহিদ্যতে।
প্রাণবায়ুঃ প্রতিবিধ্যতে 'অপ্রাণ' ন হস্য মুখ্যমিতি
'অযুক্ত' মৌষভতে যেন তচ্ছান্ত্রে ন তেন কিঞ্চন্মৈষতে
'অয়ন' ॥ যথা রাজ্ঞঃ প্রশাসনে রাজ্যায়স্কৃতিত
নিষ্ঠত বৰ্ততে এবং 'এতস্য দৈ' অক্ষরস্য প্রশাসনে
হে 'গার্গি' 'সূর্যাচ চক্রযান্ত 'সূর্যাচজ্ঞসো' অহো-
রাজ্যোর্লোকপ্রদীপে লোকপ্রবোন্নবিজ্ঞানবত্তা বিশিষ্টো
'বিধৃতো' 'তিষ্ঠতঃ' বৰ্ততে ॥ 'এতস্য দৈ' অক্ষরস্য
প্রশাসনে
'গার্গি' মৌঃ চ পৃথিবী চ 'ম্যাবালু-
থিবো' 'বিধৃতে' 'তিষ্ঠতঃ' । এতক্ষেত্রে সর্বস্যাদ্যাবিধৃত
স্থানেতঃ সর্বস্যাদ্যাবিধৃত অতোনাক্ষরস্য প্রশাসন

ତୁ ଅଶାସନେ ଗାର୍ଗ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ବିଧୂତେ
ତିଷ୍ଠତଃ ॥ ଏତସ୍ୟ ବାଅକ୍ଷରସ୍ୟ ଅଶାସନେ
ଗାର୍ଗ ନିମେହାମୁହୁର୍ତ୍ତାଅହୋରାତ୍ରାଗର୍ଜିତାମା-
ମାସାକ୍ଷତଃ ସଂବନ୍ଧସରାଈତି ବିଧୂତାତ୍ପରିକାଳୀ
ଏତସ୍ୟ ବାଅକ୍ଷରସ୍ୟ ଅଶାସନେ ଗାର୍ଗ ଆ
ଚୋନ୍ୟାନନ୍ୟଃ ସ୍ୟନ୍ଦକେ ଖେତେତ୍ୟଃ ପରାମର୍ଶା
ଅଭୀଚୋନ୍ୟଃ ॥ ଯୋବା ଏତମଙ୍କରାଂ ମାର୍ଗ୍ୟବି-
ଦିତ୍ୱାହ ଶିଳ୍ପୋକେ ଜୁହୋତି ସଙ୍କତେ ତପ-

ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀବକ୍ତିକ୍ରମିତୁ । ଶକ୍ତଃ ॥ 'ଏତସ୍ୟ ବୈ ଅକ୍ଷ-
ରସ୍ୟ ଅଶାସନେ' ହେ 'ଗାର୍ଗ' 'ନିମେହା' ମୁହୁର୍ତ୍ତା' ଅହୋ-
ରାତ୍ରାଗର୍ଜି ଅର୍ଜିମାଲା' ମାସା' କଷତଃ ସଂବନ୍ଧସରାଃ ଇତି' ଏତେ
କାଳୀବସଦା' 'ବିଧୂତଃ ତିଷ୍ଠତି' ॥ ତଥା 'ଏତସ୍ୟ ବୈ ଅ-
କ୍ଷରସ୍ୟ ଅଶାସନେ' ହେ 'ଗାର୍ଗ' 'ପ୍ରାଚ୍ୟଃ' ପ୍ରାଗକରା'
ପୂର୍ବଧିଗୟମା' 'ଅନ୍ୟଃ ନନ୍ୟଃ' 'ସ୍ୟନ୍ଦକେ' ମୁହୁତି 'ଖେତେ-
ତ୍ୟଃ' 'ହିମବନାମିତଃ' 'ଭର୍ତ୍ତତେତ୍ୟଃ' 'ଗିରିତଃ' 'ଅଭୀଚ୍ୟଃ'
ପ୍ରତୀତିଦିଗୟମା' 'ଅନ୍ୟଃ' 'ନନ୍ୟଃ' ସ୍ୟନ୍ଦକେ ବହୁତ୍ୟଃ ପରିତେ-
ତ୍ୟଃ । ଡାଙ୍କ୍ତାନନ୍ୟୋଦୟାତ୍ମା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ । ଏହ ନିଯତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନେ ॥
'ସଃ ବୈ ଏତମଙ୍କର୍ତ୍ତଃ' ହେ 'ଗାର୍ଗ' 'ଅଦିଦିତ୍ୟ' 'ଅବିଜ୍ଞାଯ
'ଅଜ୍ଞିନ୍ ଲୋକେ ଜୁହୋତି ସଙ୍କତେ ତପତ୍ପାତେ' ସମ୍ବାଦି 'ଦତ୍-
ତି ବର୍ଷମହୁମୁଦି' ତଥାପି 'ଆତ୍ମରଥ ଏତ ଅସ୍ୟ' 'ତ୍ୱ' କଳା' 'ତତ୍ତ୍ଵତି' ।
'ସଃ ବୈ ଏତମଙ୍କର୍ତ୍ତଃ' ହେ 'ଗାର୍ଗ' 'ଅବିଜ୍ଞାଯ
ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକାନ୍ ପ୍ରେତି ମଃ ତୃପନ୍ତଃ' 'ପରତ୍ତିତିତିତ ମାସଃ' ।
'ଅଖ ଯଃ ଏତମଙ୍କର୍ତ୍ତଃ' ହେ 'ଗାର୍ଗ' 'ବିଜ୍ଞାଯ' 'କଳା' ।

ତୁପ୍ତତେ ବହୁମି ବର୍ଷମହିନୀ ଅନ୍ତବଦେବାମ୍ୟ
ତୁତ୍ବତି । ଯୋବାଏତଦକ୍ଷର୍ବଂ ଗାର୍ଗ୍ୟବିଦିତ୍ତା-
ଶାଖାଂ ଲୋକାଂ ପୈତି ସକ୍ରପଣଃ । ଅଥ
ବନ୍ଦଦକ୍ଷର୍ବଂ ଗାର୍ଗ୍ୟବିଦିତ୍ତାହିନ୍ନାଂ ଲୋକାଂ
ପୈତି ସକ୍ରପଣ ॥ ତଥାଏତଦକ୍ଷର୍ବଂ ଗାର୍ଗ୍ୟ-
କୁଟିଂ ଜ୍ଞାନକୁଟି ପ୍ରୋତ୍ସମକୁଟି ମନ୍ତ୍ରବିଜ୍ଞାତିଂ
ବିଜ୍ଞାତେତନ୍ତିମୁଖଲୁକରେ ଗାର୍ଗ୍ୟାକାଶଓତ୍ତମ
ପ୍ରୋତ୍ସମ ॥ ଭୀଷାହିନ୍ନାମାତଃ ପବତେ ଭୌଷେ-
ଦେତି ଶୂର୍ଯ୍ୟଃ । ଭୀଷାନ୍ନାମପିଚେତ୍ତମ୍ ମୃତ୍ୟ-
କ୍ଷାବତି ପଞ୍ଚମଃ ॥ ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚ ଜଗଂ

ଲୋତାଂ ପୈତି ସଃ ଭାଙ୍ଗନଃ ॥ 'ତୁତ୍ବତେ ଏତିଂ ଅକ୍ଷର୍ବ'
ହେ 'ଗାର୍ଗ୍ୟ' 'ଅନୁଷ୍ଟତ୍ର' ମନ୍ତ୍ରଚିଠି ଦୃଷ୍ଟି ଅବିଷଯଜ୍ଞାଂ
ବନ୍ଦତ୍ 'ମୁକ୍ତ' ତଥା 'ଅନ୍ତତ୍ର' ପ୍ରୋତ୍ସମାବିଷୟଜ୍ଞାଂ ବନ୍ଦତ୍
'ପ୍ରୋତ୍ସ' ତଥା 'ଅନ୍ତତ୍ର' ମନ୍ତ୍ରମୋହିବିଷୟଜ୍ଞାଂ ବନ୍ଦତ୍ 'ମୁକ୍ତ'
ତଥା 'ଅତିଜ୍ଞାତତ୍' ବନ୍ଦରବିଷୟଜ୍ଞାଂ ବନ୍ଦତ୍ 'ବିଜ୍ଞାତ' ।
'ଏତଶ୍ଚିନ୍ ଉ ଏମୁ ଅକ୍ଷରେ' ହେ 'ଗାର୍ଗ୍ୟ' 'ଆକାଶଃ'
'ତୁତ୍ବତେ ଚ ପ୍ରୋତ୍ସମଃ ଚ' ମନ୍ତ୍ରଦୋଵ୍ୟାପ୍ତିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ 'ଭୀଷା'
ଭଦେନ 'ଅନ୍ତତ୍ର' ବ୍ରଜନଃ 'ବାତଃ ପବତେ' 'ଭୀଷା ଉଦେତି'
'ଶୂର୍ଯ୍ୟଃ' । 'ଭୀଷା ଅନ୍ତତ୍ର ଅଗ୍ରିଃ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରଃ ଚ ମୃତ୍ୟଃ ଚ ଧାବତି
ପଞ୍ଚମଃ' ନିଯମେନାମ୍ ବନ୍ଦଦୋହିନ୍ନାଃ ବାତାନ୍ତର୍ଯ୍ୟଃ ପବ-
ନାହିକାର୍ଯ୍ୟଃ ନିଯମତ୍ତର୍ ପ୍ରବନ୍ଦତ୍ତେ ॥ 'ତୁ' 'କିଞ୍ଚ' 'ଇନ୍ଦ୍ର'
'ତୁତ୍ବତେ ଚ ପ୍ରୋତ୍ସ' ପରଶ୍ଚିନ୍ ବ୍ରଜନି ମତି 'ଏତି'

सर्वं प्राणेज्ञति निःसृतं । महसुषं ब्रह्ममु-
द्यतं यज्ञेत्वा द्वितीयांते भवन्ति ॥

इति प्रथमवर्षे तृतीयो ध्यायः ।

कल्पते नियमेन चेष्टते उत्तरं 'निःसृतं' निर्णयत ।
मदेव तगद्वप्स्यादिकारणे ब्रह्म उत्तरं 'महसुषं' इत्यत्ते तद्
भवन्ति विभेदाद्यादिति 'वज्रं उद्यात्' उद्यात्यमिव वज्रं
सर्वा वज्राद्यात्तत्र आदिनमित्युच्चीसृतं द्रष्टा द्वितीयानि-
यमेन उच्छासरे प्रदर्शने उद्योगे चक्रादिताग्रहनक्षत्रा-
दिलक्षणे तगे सेष्टरे नियमेनादिशासु वर्णते उत्तर-
कुं भट्टति । 'गे' 'एते' ब्राह्मप्रतिसाक्षिसृतं एते
ब्रह्म 'विदः' विज्ञानं ति 'अमृताः' अमृतप्रधार्मिः 'ते
भट्टति' ।

इति प्रथमवर्षे तृतीयो ध्यायः ।

ଶ୍ରୋତସ୍ୟ ଶ୍ରୋତଃ ମନ୍ଦୋମନୋଯଦ୍ଵା-
ଚୋହ ବାଚଃ ସ୍ଫୁଟ ପ୍ରାଣସ୍ୟ ପ୍ରାଣଶକ୍ତୁସଂଚକ୍ଷୁଃ ॥
ନ ତତ୍ତ୍ଵ ଚକ୍ରଗଞ୍ଜିନ ବାଗ୍ମଙ୍ଗଜତି ନୋମନୋ-
ନ ବିଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନୀମୋଯତୈତଦନୁଶିଷ୍ୟାଦ-
ନ୍ୟଦେବ ଅବିଦିତାଦଥୋ ଅବିଦିତାଦଥି । ଇତି
ଶୁଭ୍ରମ ପୂର୍ବେଷାଂ ସେ ଉତ୍ସଦ୍ୟାଚଚକ୍ରରେ ॥
ସହାଚାନଭୂଦିତଃ ସେନ ବାଗଭୂଦ୍ୟାତେ । ତଦେବ

‘ଶ୍ରୋତସ୍ୟ ଶ୍ରୋତଃ’ ଅଛି ଦିବଦ୍ଵାକିଗମ୍ୟ ସର୍ବାକ୍ଷରତମ୍ୟ
ଦୁଟିହୟକରମ୍ୟତମତ୍ୟତମ୍ୟ ଶ୍ରୋତସ୍ୟାପି ଶ୍ରୋତଃ ତ୍ରୁଟମାଧ-
ର୍ୟନିମିତ୍ତମିତି ତଥା ‘ମନମଃ ମନଃ’ ‘ସହ’ ବ୍ରଜ । ‘ବାଚଃ ହ’
‘ବାଚ’ ବାକ୍ ତଥା ‘ମଃ ଉ ପ୍ରାଣଦା ପ୍ରାଣଃ’ ତଥା ‘ଚକ୍ରମ୍
ଚକ୍ର’ ॥ ମଧ୍ୟାଂ ଶ୍ରୋତାଦେଵାପି ଶ୍ରୋତାଦି ବ୍ରଜ ଅତଃ ‘ନ’
‘କଳ’ କଳିନ ବ୍ରଜପି ‘ଚକ୍ରଃ ଗଞ୍ଜତି’ ତଥା ‘ନ ବାକ୍ ଗଞ୍ଜ-
ତି’ ଅଭିଧେୟ ପ୍ରତି ବାମ୍ୟଚକ୍ରି ବ୍ରଜ ତୁ ଅନଭିଧେୟମତୋ-
ମ ବାକ୍ ଗଞ୍ଜତି ‘ବୋମନଃ’ ଗଞ୍ଜତି । ଇତ୍କ୍ରମମନୋଭ୍ୟାଂ ହି
ବକ୍ତନୋଦିଜାନ୍ୟ ତଦଗୋଚରଜାଏ ‘ନ ଦିକ୍ଷଃ’ ତ୍ରୁଟକ
ଅନୁଶିଷ୍ୟାର୍ଥ ଉଲଦିଶେ ଶିଖ୍ୟାର୍ଥ । ‘ଅନ୍ୟାଃ’ ପୃଥକ୍ ‘ଏହ’
‘ତ୍ରୁଟିତଃ ବ୍ରଜ’ ବିଦିତାର୍ଥ ଜୀବାର୍ଥ ତନ୍ମନଃ ‘ଅଥୋ’ ଅପି
‘ଅବିଦିତାର୍ଥ’ ଅଜ୍ଞାତାର୍ଥ ‘ଅଧି’ ଇତ୍ତାପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ଅନ୍ୟାଃ । ‘ଇ-
ତି’ ଶୁଭ୍ରମ ଶୁଭ୍ରତବନୋଯମ୍ ‘ପୂର୍ବେଷାଂ’ ଆଚାର୍ୟାଗାର୍ଥ ବଚନ୍
‘ସେ’ ଆଚାର୍ୟାଃ ‘ନଃ’ ଅକଳାର୍ଥ ‘ତ୍ରୁଟି’ ବ୍ରଜ ‘ବ୍ୟାଚଚକ୍ର-
ରେ’ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତବନ୍ତଃ ଦିମଳଟିଂ କଥିତବନ୍ତଃ ॥ ‘ସହ’ ଇତି-

ब्रह्म त्रुं विज्ञि नेदं यदिदमुपासते ॥ यथा-
नसा न मनुते येवाहर्मनो अतः । तदेव ब्र-
ह्म त्रुं विज्ञि नेदं यदिदमुपासते ॥ यदि
मन्यमेसु बेदेति दत्तमेवापि नूनं त्रुं वे-
ष्टि ब्रह्मगोकपं ॥ नाहं मन्ये सु बेदेति
नो न बेदेति बेद च । योनस्तु देव तदेव

न्यमात्रसत्ताकं ब्रह्म 'दाचा' 'अनस्त्रानितः' अप्रकाशितः
'येन' ब्रह्मणा 'दाक' दिवक्षितेहर्थे 'अस्त्रानिते' प्र-
काश्यते प्रमुखात्तिक्षेप्ते । 'तः एव' भृमार्णव 'ब्रह्म'
'विज्ञि' विज्ञानोहि 'अह' । 'न इदं' ब्रह्म 'य इदं'
इत्तिमयमेग्नातः देशकालपरिच्छियः 'उपासते' ॥
'य इदं यमसो इत्तासतः' ब्रह्म 'यमस' ; 'न मनुते' न सक्ष-
प्तमति 'यम' 'येन' ब्रह्मणा 'मतः' दिवयीकृतः 'आतः'
कथमस्ति ब्रह्मविनः 'तः एव' 'यमसो यमः' ब्रह्म 'विज्ञि' 'अह'
'न' 'इदं' ब्रह्म 'य इदं' परिच्छियः 'उपासते' ॥ अह
सुकृदेव ब्रह्मेति प्रतिपत्तिः यित्येव तदेवेह प्रतिपा-
दितः 'यनि' कदाचित् 'यमसे' 'सु देव इति' अह ब्रह्म
सुकृदेवेति 'स तः' अप्यन् एव अपि नून् अह 'वेष्टि'
जानीमे 'ब्रह्मणः कृप' ॥ 'न अह यम्यनो सु देव' ब्रह्म 'इ-
ति' नैदं तदिविनितः अया ब्रह्मेत्याकुआह 'नो न देव
इति' देवेदेवेति 'देव च' नो । 'यः' कृचित् 'नः' अका-
कः यद्येऽतः 'तः' उकृत वठनः तत्ततः 'देव' मः 'तः' ब्रह्म
'देव', किं पुनस्तु तमः इत्याह 'नो न हेतेति देव च' इ-

नो न वेदेति वेद च ॥ यस्यामत्तं तस्य मत्तं
मत्तं यस्य न वेदु सः । अविज्ञातं विज्ञानतां
विज्ञातमविज्ञानतां ॥ ईह चेदवेदौ दीप्त-
थ मत्यमन्ति न शुद्धिहावेदौ अहती विवर्णिः ।
भूतेषु भूतेषु विचिन्त्य धीराः प्रेत्यास्मा-
ज्ञोकादमृताभवन्ति ॥

इति प्रथमस्थं च चकुर्द्धाध्यायः ।

ति ॥ 'यस्य' ब्रक्तविदः 'अग्रते' अविज्ञाते अविविडे ब्र-
क्तेति 'तस्य' 'मत्ते' ज्ञाते ममाक्त्रज्ञेता लिप्रागः 'यस्य'
पूनः 'मत्ते' ज्ञाते विविडे मया ब्रज्ञेति निश्चयः 'न'
ब्रक्ते 'वेद' विज्ञानाति 'सः' । 'अविज्ञाते' अग्रते अवि-
विडवेद ब्रक्ते 'विज्ञानतां' समाकृ विविडवेदाग्नित्याग्ने
'विज्ञाते' विविडे ब्रक्ते 'अविज्ञानतां' असम्भवतर्णमाण ॥
'ईह' एव '८५' यदि प्रभुमाः 'अवेदौ' विविडवान्
यथोक्तुलक्षणे ब्रक्ते 'अथ' 'तस्य' 'अन्ति' 'मत्ते' 'प्रवार-
ष्टुतः' । 'ईह' ज्ञीवेद '८५' यदि 'न' 'अवेदौ' विविडवान्
'अहती' नीर्णय । दिवस्तिः विवाचवै पूनः पूनः मृत्याव-
ग्नित्यर्थं उत्तिः । तत्त्वादेदै षष्ठ्यत्रावै विज्ञानतः 'भू-
तेषु भूतेषु' छाटरेषु उत्त्वेषु च एकै ब्रक्ते 'विचिन्त्य'
विज्ञाय साक्षात्कृता 'धीराः' धीरस्तः 'प्रेत्य' उपत्त्वय
'अवादमृताभ्युक्तां' 'अमृताः तदति' ॥

इति प्रथमस्थं च चकुर्द्धाध्यायः ।

ଦ୍ଵିଶାବ୍ୟାମିଦ୍ୱ ସର୍ବଂ ସହିକିଃ ଜଗ-
ତ୍ୟାଂ ଜଗଃ । ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ ଭୁଲୀଥାମା ଗୃଥଃ
କଞ୍ଚିକନ୍ତଃ ॥ ଅବେଜୁଦକଃ ଯନ୍ମୋଜବୌ-
ଯୋନୈନଦେବାଆପ୍ନୁବନ୍ ପୂର୍ବମର୍ଯ୍ୟ । ତଙ୍କାବ-
ତୋନ୍ୟାନତ୍ୟେତି ତିଷ୍ଠତ୍ୟିଷ୍ଠପୋମାତ୍ରିଶା-

ଇହେ ଇତି ଇଟ ତେନ 'ଈଣ' 'ପରମେଷ୍ଟରେଣ 'ଆବାସା' 'ଆଜ୍ଞାଦନମୀଷ' 'ଇନ୍ ମର୍ଯ୍ୟ' 'ସହିକିଃ' ସହ ତିଳିଃ 'ଜଗ-
ତ୍ୟା' 'ବ୍ୟାକ୍ଷଧର୍ମ' 'ଜଗଃ' 'ତ୍ୟମର୍ଯ୍ୟ' 'ତେନ ତ୍ୟକ୍ତେନ' 'ପାପ-
କର୍ମତ୍ୟାଗେନ ' 'ଭୁଲୀଥା' ' ପରମାଜ୍ଞାନ୍ ' ' ଯାଗୃଥଃ ' 'ଗୃଥିମାତାଜ୍ଞା' 'ଯାକାରୀ' 'ଜନ୍' 'ଧନ୍' ' 'କମାରିଃ' 'କମ୍-
ଚିଃ' ॥ 'ଅବେଜ' ନ ଏହି ଏହି କମାରେ କମାନ୍ ଚଲନ୍
ବିରାମପ୍ରତ୍ୟାତିଃ ତର୍ହିଦର୍ଜିତ । ତତ୍ 'ଏକ' 'ପ୍ରଜ୍ଞାନଦନ୍ ' 'ଅ-
ନମ୍' 'ଅଟୋଧଃ' ଜବଦଭ୍ରନ୍ ଯନ୍ମା ତମପ୍ରାପାମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଯୋତ-
ନାଃ 'ଦେବା' 'ତକ୍ଷରାଦନିନି ଇତ୍ତିଶାପି 'ଏନ୍' 'ଏହ୍' ପ୍ରକୃତ୍ୟ
ବ୍ୟକ୍ତ ମର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ୍ଵ 'ନ' 'ଆପ୍ନୁବନ୍ 'ପ୍ରାପଦମ୍ଭଃ 'ପୂର୍ବଂ ଅର୍ହଃ'
ପୂର୍ବମେଵ ଗତ୍ୟ ଜବନାଃ ଯନ୍ମୋପି । 'ତ୍ୟ' ବ୍ୟକ୍ତ 'ଧାରତ':
କ୍ରତ୍ୟ ଗଛତଃ 'ଅନ୍ୟାନ' ଯବୋଦାଗିନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରକୃତିନି 'ଅ-
ତୋତି' ଅଭିଭା ଗଛତୀବ 'ତିଳଃ' 'ବ୍ୟମଦିକୃତମେଵ ମ୍ରଦ ।
'ତର୍ହିନ' ବ୍ୟକ୍ଷପି ମତି 'ଯାତ୍ରିଶା' ଯାତ୍ରି ଅଭିରିଜେ ଶତ
ଶତ ଗଛତୀତି ବ୍ୟକ୍ଷପି ମର୍ଯ୍ୟଃ ମର୍ଯ୍ୟପ୍ରାଗ୍ରୂହ 'ଅପଃ' କର୍ମାଣି ପ୍ରା-
ବିନାଃ ଚେଷ୍ଟାଲକ୍ଷଣାନି 'ଦଧାତି' ବିଷକ୍ଷତୀତ୍ୟର୍ଥଃ । ମର୍ଯ୍ୟାହ
ଦିକ୍ଷିଯାଃ ମର୍ଯ୍ୟାମନ୍ଦୁତେ ନିତେ ବ୍ୟକ୍ଷପି ମର୍ଯ୍ୟାବ କୁଦ୍ରାତ୍ୟା-

ଦର୍ଶାତି ॥ ତଦେଜତି ତନ୍ମେଜତି ତନ୍ଦୂରେ ତ-
ବସ୍ତିକେ । ତନ୍ତ୍ରବସ୍ୟ ସର୍ବଶ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ସର୍ବଶାଶ୍ଵ
ବାହ୍ରତଃ ॥ ସମ୍ପ୍ରମାଣି ଭୂତାନ୍ୟାସନୋବାନୁ-
ପଶ୍ୟାତି । ସର୍ବତ୍ତୁତେସୁ ଚାନ୍ଦାନନ୍ଦତୋନ ବିଜୁଗୁ-
ପତେ ॥ ସପ୍ରୟଗାଙ୍ଗକୁମକାଯମତ୍ରଗମନ୍ନାବିରଣ୍ଣ
ଶୁଦ୍ଧମପାପବିନ୍ଧଃ । କବିଶ୍ଵରୀଷୀ ପରିଭୂଃ

ଏହି 'ତ୍ତ୍ଵ' ରଙ୍ଗମ୍ଭ ପ୍ରକରତଃ 'ଏଜତି' ତେଜି 'ତ୍ତ୍ଵ
ଶବ୍ଦଚ ' ନ ଏଜତି ' ନୈବ ତେଜି ଅତଳଯେବ ମୁହଁ ତେ-
ଜୀଭିର୍ଥଃ । କିମ୍ବୁ 'ତ୍ତ୍ଵଦୂରେ ତ୍ତ୍ଵ ଉ ଅଖିକେ' ମହୀ-
ଶବ୍ଦତାଷ୍ଟମେତି । ନ କେବଳଅଧିକିତେ 'ତ୍ତ୍ଵ' 'ଅନ୍ତଃ'
ଅନ୍ତଃତରେ 'ଅମ୍ବ' 'ମର୍ମମ୍ବ' ଆଗତଃ 'ତ୍ତ୍ଵ' 'ଉ'
ଅଲି 'ମର୍ମମ୍ବ ଅମ୍ବ ବାହ୍ରତଃ' ବ୍ୟାପକତାର୍ଥ ଆକା-
ଶବ୍ଦଃ ॥ 'ଶବ୍ଦତୁ' ମୁହଁଶୁଦ୍ଧ 'ମର୍ମନି ଭୂତାନି' ପରଥେ 'ଆ-
ଜାନି' ବ୍ରଜପି 'ଏତ ଅନୁପଶ୍ୟାତି' 'ମର୍ମଭୂତେବୁଚ' ପରମ୍ଭ
'ଆଜାନ୍ତ' ନିରିଶେହ୍ ରଙ୍ଗ ପଶ୍ୟାତି ॥ ୩: 'ତତ୍ତଃ' ତକ୍ରାର ଏହ
ମର୍ମମ୍ବ 'ନ ହିତ୍ତୁପର୍ପାତେ' ଭୂଷଣକ୍ଷାର ଚନ୍ଦ୍ର ନ କରୋତି ॥
'ସଃ' ପରମାଜ୍ଞାନ 'ପର୍ଯ୍ୟାମାର' ପରି ମର୍ମମ୍ବ ଆଗାର ଗତଦାନ
ଆକାଶବ୍ରତ ଦୂପିତିର୍ଥଃ 'ତତ୍ତ୍ଵ' ତତ୍ତଃ ଶକ୍ତଃ 'ଅକାଶ୍'
ଆକାଶଃ ଅଶବୀତଃ 'ଅତ୍ରମ୍ଭ' ଅତ୍ରମଃ ଅକତଃ 'ଅନ୍ତାତିରଃ'
ଅନ୍ତାତିରଃ ଯାବାଃ ଶିତ୍ରାଃ ଯଜିନ୍ ନ ଦିମ୍ବାର୍ଥ ଇତି
'ତତ୍ତ୍ଵ' ରଙ୍ଗଃ ନିର୍ମଳଃ 'ଅପାପତିତଃ' ଅପାପତିଜଃ
'ତତଃ' ରଙ୍ଗମନୀ ମର୍ମଦୂର୍କ୍ଷ 'ମନୀଷୀ' ଯମମତ୍ତିଷ୍ଠିତ
ମର୍ମଭାଇଶର୍ହିତିର୍ଥଃ 'ପରିଭୂଃ' ମର୍ମିଷାମୁପମ୍ବୁପରି ଭବ

বুদ্ধিমূলঃ

১৭

স্বযন্তু যাথাতথ্যতোর্থান् ব্যবধাক্ষার্থতীক্ষ্ণঃ
সমাপ্তঃ ॥

ইতি প্রথমখণ্ডে পঞ্চমোধ্যারঃ ।

তৌতি । স্বযমেব ক্ষতীতি ‘স্বযন্তঃ’ । সঃ নিত্যমুক্তৈখরঃ
যথাতথাক্ষাদোযাথাতথ্যৎ ক্ষতঃ ‘যাথাতথ্যতঃ’ যথাত্য-
তকর্মসাধনতঃ ‘অর্থান্’ ফলানীত্যর্থঃ ‘ব্যবধাক’ বিহি-
তবান্ যথানুকূপৎ ব্যতীতিত্যর্থঃ ‘শারুতীক্ষ্ণঃ’ নিত্যাক্ষঃ
‘সমাপ্তঃ’ সংবৎসরাখ্যতীক্ষ্ণঃ প্রজাক্ষঃ প্রজাপতিত্যবি-
ত্যর্থঃ ॥

ইতি প্রথমখণ্ডে পঞ্চমোধ্যারঃ ।

ତପସୀ ବ୍ରଜ ବିଜିଜ୍ଞାସୁ । ବ୍ରଜାବ-
ଦାପୋତି ପୂର୍ବ ॥ ସତ୍ୟଃ ଜ୍ଞାନମନ୍ତ୍ରଃ
ବ୍ରଜ ଯୋବେଦ ନିହିତଃ ଶୁହାୟଃ ପରମେ
ବ୍ୟୋମନ । କୋଶୁତେ ସର୍ବାନ୍ କାମାନ୍ ସହ
ବ୍ରଜଗା ବିପଶ୍ଚିତା ॥ ସଃ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବବିଦି
ଷ୍ଟୈଷମହିମା ଭୁବି ଦିବ୍ୟେ । ତଦ୍ଵିଜ୍ଞାନେନ ପରି-
ପଶ୍ୟନ୍ତି ଧୀରାଆନନ୍ଦକପମମୃତଃ ସହିଜାତି ॥

‘ତପସୀ’ ମନ୍ଦ-ଏକାଗ୍ରତ୍ୟା ‘ବ୍ରଜ’ ‘ବିଜିଜ୍ଞାସୁ’ ବିଶେଷେଣ
ଆତ୍ମମିଳ୍ଲସ । ‘ବ୍ରଜବିଦି ଆପୋତି’ ‘ପୂର୍ବ’ ‘ବ୍ରଜ’ । ‘ସତ୍ୟ-
ବ୍ରଜ’ ‘ଜ୍ଞାନ’ ‘ବ୍ରଜ’ ‘ଅନ୍ତର’ ‘ବ୍ରଜ’ । ‘ସଃ’ ବେଦ’ ବିଜାନାତି
‘ନିହିତ’ ‘ହିତ’ ‘ପରମେ’ ‘ବ୍ୟୋମନ’ ବ୍ୟୋମି ଦେହାକାଶେ
‘ଶୁହାୟଃ’ ବଜ୍ରୋ । ‘ସଃ’ ଏବେ ବ୍ରଜ ବିଜାନନ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ୍ ଭୁବିକେ
‘ସର୍ବାନ୍’ ‘କାମାନ୍’ ‘ଭୋଗାନ୍’ ‘ବ୍ରଜଗା’ ‘ବିପଶ୍ଚିତା’ ଯେ-
ଥାଦିନା ସର୍ବଜ୍ଞେନ ‘ସହ’ ॥ ‘ସଃ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବବିଦି ସମ୍ବନ୍ଧ’
‘ଏହଃ’ ‘ପ୍ରମିଳ’ ‘ମହିମା’ ‘ଭୁବି’ ଲୋକେ ‘ଦିବ୍ୟେ’ ଦ୍ୱୀ
ଲୋକେ । କୋମୋ ମହିମା ଶ୍ଵାଦର୍ବ ତତ୍ତ୍ଵମଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଶାସନେ
ନିଯନ୍ତ୍ରଣେ ତଥାର୍ଥବୋହୟନେହୁନ୍ତାଶ୍ଵରପଦ୍ମ ଶାସନ ମାତି-
କ୍ରାମଣି ତଥା ତଥାର୍ଥବୋହୟନେହୁନ୍ତାଶ୍ଵରପଦ୍ମ ଶାସନ ମାତି-
କାଳ ମାତିବର୍ତ୍ତନେ । ‘ତେ’ ‘ବ୍ରଜ’ ‘ବିଜାନେନ’ ବିଶିଷ୍ଟେନ
ଜ୍ଞାନେନ ‘ପରିପଶ୍ୟନ୍ତି’ ସର୍ବତଃ ପୂର୍ବ ପଶ୍ୟନ୍ତି ଉପଲଭେ
‘ଧୀରାଆନନ୍ଦକପମମୃତଃ’ ‘ଆନନ୍ଦକପମଃ’ ମୁଖ୍ୟକପମଃ ‘ଅତୃତ୍ୟ-
ହଃ’ ‘ବିଜାତି’ ବିଶେଷେ ଅନୁରାହେ ସର୍ବଜ୍ଞେନ ଭାବି ॥

हिरण्यम् परेऽकोषे विरजं ब्रज निष्ठलं ।
तच्छुभ्रं ज्योतिषां ज्योतिष्टुद्यदा अविदो-
विद्यः ॥ न तत्सूर्योऽपाति न चन्द्रतारकं
नेमाविद्युतो भास्ति कुतो यमग्निः । तमे-
व भास्तुमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं
विभाति ॥ आगोहेषयः सर्वभूतैर्विभा-
ति विजानन् विज्ञान् भवते नातिवादी ।

‘हिरण्यम्’ ज्योतिष्मये विज्ञानप्रकाशे इनसि ‘परेऽ
परं अभ्युपत्तरज्ञां उच्चिन्’ ‘कोषे’ कोषाइव असेः
उच्चोपलब्धिश्चामत्तां उच्चिन् ‘विरजं’ अविद्यादिदोष-
रज्ञोमलदक्षिणं ‘ब्रज’ मर्कमठत्तरां ‘निष्ठलं’ निष्ठातो
कलाः यथां तद् निष्ठवद्यम्भिष्यत्यः । ‘तद्’ ‘सूर्यः’ उच्चिन्
‘ज्योतिषां’ मर्कप्रकाशाद्यामां आविद्यादीनायपि ‘ज्यो-
तिः’ अविद्यामर्क ‘तद् यद्’ ‘आकृतिदः’ आकृताम् परं
याज्ञानम् ये विदेकिमोविद्यः ज्ञानविद्यते ‘विद्यः’ ज्ञानविद्य-
‘न’ ‘तद्’ उच्चिन् उच्चिनि मर्काविद्यामिकोहपि ‘सूर्यः’
‘भाति’ उच्चुरज्ञ न प्रकाशयतीत्यर्थः ‘न चन्द्रतारकः’ ॥ उ
उमाः विद्युतः भास्ति ‘कुतः अग्नेऽग्निः’ ॥ अस्तु गोचरः
मविद्य जग्न भाति तद् ‘सर्वं’ ‘तद् एव’ परमेष्वरः
‘सूर्यः’ सौपर्याम् ‘अनुभाति’ अनुभीप्याते ‘तसा’
‘भासा’ दीप्या ॥ ‘सर्वं’ इदम् ‘सूर्यादि जग्न विभाति’ ॥
‘प्राप्तः हि’ ‘एतः’ परमेष्वरः ‘हः’ ‘सर्वभूतैः’ मर्क-
भूतवः ‘विभाति’ ॥ तद् ‘विज्ञानम् विज्ञान’ ‘अविद्यादी

আকুলীড়া আকুলুতিঃ ক্রিয়াবাবেষ্টুক্ষবি-
দ্যাং বরিষ্ঠঃ ॥ বৃহচ্ছ তদ্বিদ্যমচন্দ্র্যকপং
সুক্ষমাচ্ছ তৎ সুক্ষমত্তুরং বিভাতি । দুর্বাণ সু-
দুরে তদিহাস্তিকে চ পশ্যৎ শ্বিহেব নিহি-
তং গুহাযাং ॥ ন চক্ষুষা গৃহতে নাপি বাচা
নামৈয়াদেব বৈত্তপসা কর্মণা বা । জ্ঞানপ্ৰসা-

পৱনুক্ত অভীত্য দমিতুৎ শীলমস্যোতি 'ন' 'ভবতে' ভব-
তি । এবে প্রাণস্য প্রাণে সাক্ষাৎ বেদ মোহতিবাসী ন ভ-
বত্তীত্যৰ্থঃ । কিঞ্চ পৱনাক্ষম্যেব কীড়া কীড়ন্ত হস্য সঃ
'আকুলীড়ঃ' পৱনাক্ষম্যেব রভীরযুগ্ম হস্য সঃ 'আ-
কুলুতিঃ' শুলক্ষিয়া দিয়াতে হস্য সঃ 'ক্রিয়াবান' যঃ এব
লক্ষণেহ নতিবাদ্যাকুলীড়া আকুলুতিঃ ক্রিয়াবান বৃক্ষ-
মিষ্ঠঃ সঃ 'এবঃ' বৃক্ষবিদ্যাং 'সর্বেসাং' 'বরিষ্ঠঃ' প্রধানঃ ॥
'বৃহৎ চ' ইচ্ছ সর্বব্যাপিক্ষাং 'তৎ' প্রকৃতৎ বৃক্ষ
'বিদ্যা' 'ব্যক্ত্যস্ত' 'অচিদ্যাকৃপ' 'সর্বেন্দ্রিযাগামগোচ-
রজ্ঞাং 'সুক্ষমাং চ' হনসোহপি 'তৎ সুক্ষমত্তু' বিভা-
তি । কিঞ্চ 'দুর্বাণ সুদুরে' বৰ্ততে অবিদুষামত্যকাগমা-
জ্ঞাং 'তৎ' বৃক্ষ 'ইহ' 'অস্তিকে চ' সমীপেচ 'পশ্যৎ-
মু' চেতনাদৎমু 'ইহ এব' 'নিহিত' 'হিত' 'গুহাযাং'
বক্ষো ॥ 'ম' চক্ষুষা গৃহতে' কেনচিহপি অৱপজ্ঞাং
'ন অপি' 'গৃহতে' 'বাচা' অনভিধেয়জ্ঞাং 'ন অবৈঃ
বেদৈঃ' ইত্যেন্দ্রিয়েঃ ম 'তপসা' গৃহতে 'কর্মণা বা' ন

ब्राह्मधर्मः

२१

देव विशुक्षमस्तुतस्तु तदं पश्यते विकलः
ध्यायमानः ॥

इति प्रथमथण्डे षट्ठोध्यायः ।

गृह्णते । किं पूर्वकृष्ण ग्रुहमन्तर्मित्याह 'ज्ञानप्रसादेन' ज्ञानमा प्रसादः तेन 'विशुक्षमस्तुतः' विशुक्षास्तुतःकृष्णः योगोब्रह्म सुरुद्दीर्घात् तदः तु 'तत्त्वात्' तद् 'तत्त्वरुद्धीर्घाते' विकलः 'मन्त्रादवश्टटज्ञितः' 'पश्यते' उपलक्ष्यते 'ध्यायमानः' चिरिण्यन् ब्रह्माववेदः प्रसमर्थमपि वक्तावेन मन्त्रयनुव्याप्ता । ज्ञानः वाऽविवेददागामिद्वोषकलूपितः । अप्रसर्तः अनुकृतः सर्व न बोधेति ॥

इति प्रथमथण्डे षट्ठोध्यायः ।

ତମୀଶ୍ଵରାଗାଂ ପରମଃ ମହେଶ୍ଵରଃ ତଃ
ଦେବତାନାଂ ପୁରମଙ୍ଗ ଦୈବତଃ । ପତିଃ ପତୌ-
ନାଂ ପରମଃ ପରତୀଃ ବିଦାମ ଦେବଃ ଭୁବ-
ନେଶମୌଡାଂ ॥ ଏ ତସ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଂ କରଣଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟ-
ତେ ଏ ତ୍ରେ ସମଶ୍ଚାଭ୍ୟାସିକଳ ଦୃଶ୍ୟତେ । ପରା-
ସ୍ୟ ଶକ୍ତିର୍ବିବିଧେବ ଶ୍ରୟତେ ସ୍ଵାଭାବିକୀ ଜ୍ଞାନ-
ବସତିଯୀ । ॥ ଏ ତସ୍ୟ କର୍ତ୍ତିଃ ପତିରାଷ୍ଟି
ଲୋକେ ଏ ଚେଶିତା ନୈବ ଚ ତସ୍ୟ ଲିଙ୍ଗଃ । ସକା-
ରଣଃ କରଣାଧିପାଦିପୋନ ଚାସ୍ୟ କର୍ତ୍ତଜ୍ଞନି-

'ତଃ' 'ଇଶ୍ଵରାଗା' ପ୍ରଭୃତୀଃ 'ପରମଃ ମହେଶ୍ଵର' '
'ତଃ' 'ଦେବତାନା' 'ଦ୍ୟୋତନାଶକାନା' 'ପରମଃ ଚ
ଦୈଵତ' 'ପତିଃ' 'ପତୌନା' , ପଞ୍ଚାପତୌନା 'ପରମଃ'
'ପରତା' 'ପରତ' 'ବିଦାମ' 'ଦେବ' 'ଦ୍ୟୋତନାଶକ'
'ପରମେଶ୍ଵର' 'ଭୁବନାମିଶ' 'ଇତ୍ୟ' 'କୃତ୍ୟ' ॥
'ଏ ତସ୍ୟ' 'କାର୍ଯ୍ୟ' 'ଶରୀର' 'କରଣଙ୍ଗ' 'ଚକ୍ରରାମ' 'ବି-
ଦ୍ୟତେ' 'ନ' 'ତ୍ରେ ମୟ' 'ଚ' 'ନ ତତ' 'ଅଭ୍ୟ-
ଧିକ' 'ଦୃଶ୍ୟତେ' 'ପରା ଅସ୍ୟ ଶକ୍ତି' 'ବିବିଧ' 'ବିଚିତ୍ର'
'ଏବ ଶ୍ରୟତେ' 'ଅସ୍ୟ ଜ୍ଞାନକ୍ରିୟା ବଲକ୍ରିୟା । ॥ 'ଜ୍ଞାନବଲକ୍ରିୟା
ତ' 'ଶାସ୍ତ୍ରାଧିକୀ' ॥ 'ଏ ତସ୍ୟ କର୍ତ୍ତିଃ ପତିଃ ଅନ୍ତିଲୋକେ' 'ଅତ-
ଏବ ତ୍ରେ ତ' 'ତସ୍ୟ 'ଇହିତା' 'ନିହଜା' 'ଏ ଏବ ଚ ତସ୍ୟ ଲିଙ୍ଗ' '
ମନୁଷ୍ୟାତେ' 'ମ' 'ମନ୍ତ୍ରମ୍ଭ' 'କାରଣ' 'କରଣାଧିପାଦି-
ପ' 'କରଣାମଧିପୋନ' 'ତମ୍ଯାଧିପ' 'ପରମେଶ୍ଵର' 'ନ'

ता न चाधिपः ॥ एवदेवो विश्वकर्मा महाज्ञा
सदा जनानात् हृदये सम्बिस्ति इदा मनीषा
अनसात्कृत्प्रोय एतद्विरुद्भूतान्ते भवति ॥
तद्वृद्धर्षं गृथमनुप्रविष्टं गुहाहितं गज्ज-
रेष्टं पूराणं । अध्याज्ञायोगाधिगमेन
देवं मद्मा धीरो हर्षशोके जहाति ॥

च अम्य कश्चिद् 'जनिता' जनयिता' न च अधिपः ॥
'एवः' 'देवः' द्योतनाकृकः परमेश्वरः । विश्व इग्ने
क्रियते हनेनेति 'विश्वकर्मा' अहार्षामो आज्ञेति
'अहार्षा' 'सदा सर्वाः' 'जनानात्' 'हृदये' 'सर्वनि-
विष्टः' समाकृतिः । 'जना' यनःस्तु या' मनीषा' अन-
सः सकल्पादितप्रसा उपेत विस्तृज्ज्ञेनेति अनीष्टं तथा
विकल्पादित्तिः । 'अनसा' अनन्तप्रेण सम्यद्वर्षमेव
'अनित्कृपः' जातृ॒॑ शक्यत्तेऽत्तेऽत । 'से' 'एते'
इति 'विद्युः' जानन्ति 'अनुताः' अग्रवद्वर्षागः 'ते तद-
ति' ॥ 'ते' 'मूर्द्धर्ष' 'मूः खेनान्यासेन दर्शनमस्योति
मूर्द्धर्षः अतिसूक्ष्मात्मा ॥ ते 'गृथः' 'गतम्' 'अनुप्रविष्टः'
विषवदिकारैः प्रकृष्टयित्येत ॥ 'गुहाहितः' 'गुहाहिती॒॑ वज्ञा-
वाहित॑ वित॑ तत्रोपलभ्यात्मा ॥ गज्जरे चामे विषवे
अनेकामर्त्तसङ्कटे तिष्ठतीति 'गज्जरेष्टः' 'पूराणः' 'पूरा-
णः' ॥ 'अध्याज्ञायोगाधिगमेन' विषयेत्यः प्रतिसृष्टा
अनसाकृति समाधानः अध्याज्ञायोगः उत्तीयाधिगमेन
'अज्ञा' 'देवः' द्योतनाकृकः 'धीरः' हर्षशोके जहाति' ॥

ପ୍ରାଣସ୍ୟ ପ୍ରାଣ୍ୟ ଉତ୍ତ ଚକ୍ରବନ୍ଦକୁରତ ଶ୍ରୋତ୍ସ୍ୟ
ଶ୍ରୋତଂ ମନୌସେ ମନୋବିଦ୍ଵଃ । ତେ ନିଚି-
କୁର୍ବଙ୍କ ପୁରାଗମର୍ଥୀଂ ॥ ଏକବୈବାନୁଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ-
ମେତ୍ରପ୍ରମେୟଂ ହ୍ରୁଦୟଂ । ବିରଜଃ ପରଆକାଶା-
ଦଙ୍ଜଆଞ୍ଚା ମହାନ୍ ହ୍ରୁଦୟଃ ॥ ସମ୍ମାଦର୍ବାକ୍ ସହିବ-
ସରୋହିତୋଭିଃ ପରିବର୍ତ୍ତତେ । ତଦେବାଜ୍ୟୋ-
ତିଥାଂ ଜ୍ୟୋତିରାୟୁଷ୍ଠେଽପାସତେହ ମୃତ୍ୟ ॥
ସର୍ବସ୍ୟ ବଶୀ ସର୍ବସ୍ୟେଶାନଃ ସର୍ବସ୍ୟାଧିପତିଃ ।

'ପ୍ରାଣସ୍ୟ ପ୍ରାଣ୍ୟ' 'ଉତ୍ତ' ତଥା 'ଚକ୍ରବନ୍ଦ' 'ଚକ୍ର': 'ଉତ୍ତ ଶ୍ରୋତ୍ସ୍ୟ'
(ଶ୍ରୋତ୍ୟ) 'ମନ୍ସ': 'ମନ୍': 'ଷେ' 'ଦିନୁଃ' 'ଜୀବିତି' 'ତେ' 'ନି-
ଚିକୁଃ' ନିଶ୍ଚମେନ ଜୀବିତକୁ: 'ବ୍ରଜ' 'ପୁରାଗମ' 'ଚିରବ୍ରନ୍
' 'ଅଗ୍ର୍ୟା' 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ' ॥ 'ଏକଥା ଏତ' 'ଏକେଇବ ପ୍ରକାରେଣ
ବିଜ୍ଞାନରେତେକରୁମାନ୍ତରେ ଆକାଶବିଜ୍ଞାନରେଣ 'ଅନୁଦୁ-
ଷ୍ଟବ୍ୟ' 'ଏତେ' 'ବ୍ରଜ' । ଅମ୍ଯେନ ହି ଅମ୍ୟ ପ୍ରମୀଳତେ ଇନ୍ଦ୍ର
'ଅପ୍ରମେୟ' 'ହ୍ରୁଦୟ' 'ନିତ୍ୟ' 'ତୁଟୁହ୍ରୁଦୟ' । 'ବିରଜଃ' 'ବିଗତରଜଃ'
'ଅଧିର୍ମାନିରଜରହିତଃ' 'ପରଃ' 'ମୁକ୍ତଃ' 'ଆକାଶାଂ' 'ଅପି'
'ଅଜଃ' 'ନ ଜୀବିତରେ' 'ଆଜା' 'ମହାନ୍' 'ମହାତମଃ' 'ମର୍ମାଣା'
'ହ୍ରୁଦୟ' 'ଅବିନାଶୀ' 'ଦେଖାଣ' 'ଇଶାନାଂ' 'ଅର୍ମାକ୍ ସହିବ-
ଦରଃ' 'ସହିବଦରାଧିକିରଃ' 'କାଳଃ' 'ଅହୋଭିଃ' 'ସାଧ୍ୟବୈରହୋ-
ରାତ୍ରିଃ' 'ପରିବର୍ତ୍ତତେ' । 'ତ୍ର' 'ଜ୍ୟୋତିଷାଂ' 'ଜ୍ୟୋତିଃ' 'ଆବୁଃ'
'ଅମୃତ' 'ବ୍ରଜ' 'ଦେହଃ' 'ହି ଆ ଉପାସତେ' । 'ମର୍ମସ ହଶୀ'

स न साधुना कर्मणा भूयान् नो एव असाधुना
कर्णीयान् ॥ एष सर्वेषारथभूताधिपतिरेष-
ष भूतपाल एष मेत्युर्बिधरण्ठेषां लोकाना-
मसंस्तेदार ॥ अग्निंदेयोः पृथिवी चास्त्ररी-
क्षमोत्तं मनः सह प्राणेष्ट सर्वैः । तत्रे-
वैकं ज्ञानथ आग्नानमन्यावाचो विमुक्त्वा

सर्वम् ॥ तत्रे वर्णते 'सर्वम् इति गानः' 'सर्वम् अधिप-
तिः' 'सः पूरुषो दिजानमहः' 'न साधुना कर्मणा' 'भू-
यान्' भवति वर्णते 'नो एव असाधुना' 'कर्मणा' 'कर्णीयान्'
अल्पतरो भवति सर्वम् सारथमहार्क्षितः सः पूरुषः पृ-
कावस्त्रातो न हीयात न च वर्जित इत्यार्थः ॥ 'एवः सर्वे-
श्वरः' 'एवः' 'भूताधिपतिः' 'भूतानामधिपतिः' 'एवः'
'भूतपालः' 'भूतानाम् पालयिता त्रिकिता' 'एवः सेष्टुः'
'विधरणः' 'सर्वम् सारथमहादवस्त्रावाविधारयिता' 'एवान्'
लोकानाम् 'भूराहिलोकानाम्' 'असंस्तेदारः' 'असंस्ति-
त्तमर्थादायै लोकाः सर्वे सत्त्वसमर्थादाः सुरास्तोलोका-
नामसंस्तेदाय सेष्टुभूतोऽस्य लपरमेश्वरः ॥० 'अग्निं'
अकर्त्रे पूरुषे 'देयोः पृथिवी च अस्त्ररीक्ष' 'उत्त॑'
सर्वपर्ित्त॑ 'मनः सह प्राणेष्ट' कर्तृत्वैः 'च सर्वैः' 'तत्रे एव'
सर्वात्म॑ 'एक॑' अविभ॑त्तीय॑ 'ज्ञानथ' ज्ञानीत 'आग्नान॑'
अक्ष॑ ध्रुव॑ त्रिक्ष॑ 'अन्याः वाचः' 'विमुक्त्वा' विमुक्त्वा
परित्यक्त यतः 'अग्निं' अग्निं यतः 'अग्निं' यतः

ଅଦୃତସୈସେତୁ ॥ ନ ଜ୍ଞାଯତେ ମୁୟତେ ବା
ବିପଶ୍ଚିନ୍ନାୟଂ କୃତଶ୍ଚନ୍ନ ବଲୁବ କଣ୍ଠି ॥ ସଦ-
ଚିତ୍ତମୟଦଗୁଭ୍ୟାଗୁ ସନ୍ଧିନ୍ ଲୋକାନିହିତାଲୋ-
କିନନ୍ତ । ତଦେତ୍ର ସତ୍ୟଂ ତଦମ୍ଭଂ ତେ ବେଙ୍ଗ-
ବ୍ୟଂ ସୌମ୍ୟ ବିକି ॥ ପ୍ରଗବୋଧନୁଃ ଶରୋହାର୍ଥ
ବ୍ରଙ୍ଗ ତଳକ୍ଷ୍ୟମୁଚ୍ୟତେ । ଅପ୍ରମତ୍ତେନ ବେଙ୍ଗବ୍ୟଂ

‘ଏହି ମେତୁ’ ମେତୁରମହୋଦଧେରମହେତୁଆଖି ଏହପଟ୍ଟ-
ଆଖା ‘ନ ଜ୍ଞାଯତେ’ ମୋହପଦାତେ ‘ମୁୟତେ ବା’ ନ ମୁୟତେ
‘ହିପଣ୍ଠି’ ଯେହାତେ ମର୍ଜନଃ ଅପରିଲୁପ୍ତଚିତନ୍ୟବତ୍ତାବଜ୍ଞା-
କିନ୍ ‘ନ’ ‘ଅଯ୍ୟ’ ଆଖା ‘କୃତଶ୍ଚନ୍ନ’ କାରଣକୁରାଖୁ ବଲୁବ
‘ନ’ ଅପି ଏହାର୍ଥା ‘ବଲୁବ କଣ୍ଠି’ ଅର୍ଥାତ୍ରଭୂତଃ ‘ଯେ’
ତୁଳ ‘ଅର୍ଥିଯେ’ ମୌତିମ୍ଭେ ‘ଯେ’ ଅଭୂତଃ ‘ଅଣୁ’ ‘ସନ୍ଧିନ୍’
‘ଲୋକା’ ‘ଭୂତାବ୍ୟଃ’ ନିହିତାଃ’ ହିତାଃ ‘ଲୋକିନଃ ଚ’ ଲୋ-
କନିବାସିନୋ ଅନୁଭୂତାବ୍ୟଃ । ‘ତେ ଏତେ’ ମର୍ଜାପ୍ରମେ ମଧ୍ୟ
‘ତେ’ ‘ଅଯ୍ୟତେ’ ଅତିନାଲି ‘ତେ ମେଚ୍ଛବ୍ୟ’ ଅନ୍ତମା ତାତ୍ତ୍ଵି-
ତଥା ତଥିନ୍ ଯମଃ ସମାଧାନ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାମିତ୍ୟାର୍ଥଃ । ଯଜ୍ଞାମେତେ
ତଥା ‘ହୁ’ ‘ମୌଯ୍ୟ’ ‘ବିକି’ ତ୍ରଙ୍କଣି ‘ଯମଃ’ ସମାଧାର୍ଥଃ ।
‘ପ୍ରମଦଃ’ ଓକାରଃ ‘ଧନୁ’ ‘ଶରଃ ହି’ ‘ଆଖା’ ଭୀତାର୍ଥା ‘ତ୍ରଙ୍ଗ
ତଳକ୍ଷ୍ୟ ଉଚ୍ୟତେ’ ‘ଅପ୍ରମଦିନ’ ପ୍ରମାଦବିଜ୍ଞାତେ କିଟେ-
କ୍ରିଯେଣ ଏକାଗ୍ରତିହେନ ତଳକ୍ଷ୍ୟ ତ୍ରଙ୍ଗ ‘ବେଙ୍ଗଦ୍ୟ’ ତୁଳ-
ବ୍ୟାହନାମୁକ୍ତି ‘ଶରୁବ୍ୟ ତଥମଃ କହେ’ ଯଥା ଶରୋଲଜ୍ୟ-
ମ୍ରୋଭତି ତଥା ତଳ୍ୟ ସୌଧକଳା ଆଖା ତ୍ରଙ୍ଗମ୍ରୋଭତିବେ ।

ଶରବତ୍ତଅଯୋଭବେ ॥ ସମେ ଶୁଚୌ ଶର୍କରା-
ବକ୍ରିବାଲୁକାବିବର୍ଜିତେ ଶବ୍ଦଜଳାଶ୍ୟାଦିଭିଃ ।
ମନୋହନୁକୁଳେ ନ ତୁ ଚକ୍ରପୀଡ଼ନେ ଶୁହାନିବା-
ତାଶ୍ୟଗେ ପ୍ରଯୋଜନେ ॥ ତ୍ରିରଙ୍ଗତଂ ଶ୍ଵାପଣ
ସମ୍ବନ୍ଧ ଶରୀରଂ ଛଦ୍ମିତ୍ରିଯାଣି ଅନ୍ତା ଶନ୍ତିବେ-
ଶ୍ୟ । ବ୍ରଜ୍କୋଡୁପେନ ପ୍ରତରେତ ବିଷାନ୍ ଶ୍ରୋ-
ତାଏସି ସର୍ବାଣି ଭ୍ୟାବହାନି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ସମ୍ପଦୋଧ୍ୟାଃ ।

'ସମେ' ନିଷ୍ଠୋଷତରହିତେ ମେଲେ 'ଶୁଚୌ' ପ୍ରକ୍ରି-
ଯାବକ୍ରିବାଲୁକାବିବର୍ଜିତେ 'ଶର୍କରା: କୁମ୍ଭାପଳା: ବକ୍ରିବା-
ଲୁକା: ତପ୍ତବାଲୁକା: ତାତ୍ତ୍ଵୋବିବର୍ଜିତେ 'ଶବ୍ଦଜଳାଶ୍ୟାଦି-
ଭି: 'ବିହଙ୍ଗାଛିନା । ଶବ୍ଦଃ କଳ୍ପ ଆଶ୍ୟାମନ୍ତରଃ ଉତ୍ସ୍ତ୍ରୀ-
ଦିଭି: 'ମନୋହନୁକୁଳେ' ମନୋରମେ ଶାନେ 'ନ ତୁ' 'ଚକ୍ର-
ପୀଡ଼ନେ' ଚକ୍ରପୀଡ଼ନେ ପ୍ରତିବାଦ୍ୟାତ୍ମିମୁଖେ' ଶୁହାନିବାତା-
ଶ୍ୟଗେ 'ଶୁହାନାମେକାଜେ ନିବାତେ ପ୍ରତକ୍ଷଣାୟରହିତେ ଆଶ୍ୟ-
ଗେ ଆଶ୍ୟରେ 'ପ୍ରଯୋଜନେ' ପ୍ରୟୁଷିତ ଚିତ୍ତେ ପରମେ ବ୍ର-
ଜ୍ଞପି । ତ୍ରୀଣି ଉତ୍ତରୋତ୍ତରୀବଶିରାଂସି ଉତ୍ତରତାନି ଶ୍ରୀନୀ ଶରୀ-
ରେ ତୁ 'ତ୍ରିରଙ୍ଗତଂ' 'ଶରୀରଃ' 'ସମ୍ବନ୍ଧ' 'ଶ୍ଵାପଣ' 'ସନ୍ତୁଷ୍ଟା-
ପା' 'ଶୁଦ୍ଧି' 'ଇତ୍ତ୍ରିଯାଣି' ଚକ୍ରପୀଢ଼ିନି 'ଅନ୍ତା' 'ସନ୍ତୁଷ୍ଟିବେଶ'
ମନ୍ତ୍ରନିଷଟ୍ 'ବ୍ରଜ୍କୋଡୁପେନ' ବ୍ରଜ୍କୋଡୁପେନ ଉତ୍ତରମାଧ୍ୟନେ
ତେବେ 'ପ୍ରତରେତ' ଅତିକ୍ରମେ 'ବିଷାନ୍' 'ଶ୍ରୋତାଂସି-
ସର୍ବାଣି' 'ମନ୍ତ୍ରମାଗରମନ୍' 'ଶୁହାନାମନ୍' ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ସମ୍ପଦୋଧ୍ୟାଃ ।

বিশ্বতচক্রুত বিশ্বতোমুখোবিশ্বতো-
বাহুরুত বিশ্বতস্পাদ । সংবাহভ্যাং ধৰ্মতি
সংপত্ত্যেন্দ্র্যাবাকুমী জনযন্ত দেবএকঃ ॥
সর্বতঃ পাণিপাদস্তুৎ সর্বতোহক্ষিশিরো-
মুখঃ । সর্বতঃ শ্রদ্ধিমল্লোকে সর্বমারূপ্য
তিষ্ঠতি ॥ সর্বাননশিরোগ্রীবঃ সর্বভূত-
গুহাশযঃ । সর্বব্যাপী সভগবান্তম্মাদ সর্ব-

সর্বজ্ঞ চক্ৰসি বিদ্যষ্টে অসোতি 'বিশ্বতচক্রঃ' 'উত'
তথা সর্বজ্ঞ মুখানি বিদ্যষ্টে অসোতি 'বিশ্বতোমুখঃ' স-
র্বজ্ঞ বাহুবোবিদ্যষ্টে অসোতি 'বিশ্বতোহুজঃ' 'উত' সর্বজ্ঞ
পাদাবিদ্যষ্টে অসোতি 'বিশ্বতস্পাদঃ' সঃ প্রয়েষৰঃ
'বাহুভ্যাদ' 'সৎধৰ্মতি' সৎধৰ্মতি সৎযোগৈষতি মনু-
ষ্যান 'পতত্যেঃ' পতত্যেঃ 'সৎ' 'সৎধৰ্মতি' পঙ্কজঃ 'দ্বা-
বাকুমী' দ্ব্যাবাপুথিষ্ঠী 'জনযন্ত' সৃষ্টিতান 'দেবঃ একঃ' ॥
সক্ষতঃ পাখাযঃ পারাপাশ যস্য 'তৎ' 'সর্বতঃ পাণিপাদ' 'সর্বতোহ-
ক্ষিশিরোমুখ' 'সর্বতঃ' জড়তি আহগ্রহম্মেতি 'জড়তয়' '
'লোকে' সৎসারে 'সর্বমারূপ্য' 'সৎব্যাপী' 'তিষ্ঠতি' ॥
সর্বানি আনন্দানি শিরোঃ সি গ্রীবাশ্চাম্ভেতি 'সর্বাননশি-
রোগ্রীবঃ' 'সৃজেহাদ' সৃজানাদ সৃহাশয় বজ্ঞো শেতে ইতি
'সর্বভূতগুহাশযঃ' 'সর্বব্যাপী' চ 'সঃ' 'সভগবান্ত'-
ইত্যৱঃ যস্যানেবৎ 'তৎস্ত' সর্বগতঃ' 'শিদঃ' প্রজন্মঃ ॥

ପତଃ ଶିବଃ ॥ ଅପାଦିପାଦ୍ୟାଦ୍ୟେଜବନୋହୁତୀତା
ପଶ୍ୟତାଚକ୍ରଃ ମଶ୍ଵରୋତ୍ୟକର୍ଣ୍ଣଃ । ସବେତି ବେଦ୍ୟଃ
ନ ଚ ତମ୍ୟାନ୍ତି ବେତ୍ତା ତମାହରତ୍ୟଃ ପୁରୁଷଃ
ମହାତ୍ମଃ ॥ ସଏସମୁଦ୍ରେଷୁ ଜାଗର୍ତ୍ତି କାମ୍ୟ
କାମ୍ୟ ପୁରୁଷୋନିର୍ମିମାଣଃ । ତଦେବ ଶୁକ୍ଳ
ତୁର୍ମୁକ୍ଷ ତଦେବାମ୍ଭତମୁଚ୍ୟତେ । ତର୍ମିଲୋକାଃ
ଶ୍ରିତାଃ ସର୍ବେ ତତ୍ତ୍ଵ ନାତ୍ୟୋତ୍ତ କଶନ ॥ ଅଣୋ-

‘ଅପାଦିପାଦଃ’ ‘ଜହନ’ ‘ଦୂରଗାଁମୀ’ ‘ଗୃହିତା’ ଯଦୁପା-
ଦେଶ ତମ୍ୟ । ‘ପଶ୍ୟତି’ ମର୍ଦ୍ଦ ‘ଅଚକ୍ରଃ’ ଅପି ସନ୍ ‘ମ:
ଶୁନୋତି ଅକର୍ଣ୍ଣ:’ ଅପି । ‘ମ: ବେତି ବେଦ୍ୟଃ’ ଅଯନକୋହପି
ମର୍ଦ୍ଦଜଞ୍ଜାଏ ‘ନ ଚ ତମ୍ୟ ଅନ୍ତି ବେତ୍ତା’ ତେ ଆଜଃ ‘ଅଗ୍ର୍ୟଃ’
ପ୍ରଥମ୍ୟ ମର୍ଦ୍ଦକାରଣଜାଏ ‘ପୁରୁଷଃ’ ପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ମହାତ୍ମଃ’ ॥ ‘ଯ:
ଏହ:’ ପୁରୁଷଃ ‘ମୁଦ୍ରେଷୁ’ ପ୍ରାଣୟୁ ‘ଜାଗର୍ତ୍ତି’ ନ ବ୍ୟାପିତି
ତଥ୍ୟ ‘କାମ୍ୟ କାମ୍ୟ’ ତର୍ମମଭିପ୍ରେତ୍ୟ ଅଯପାନାମାର୍ଯ୍ୟ
‘ନିର୍ମିଯାନଃ’ ନିର୍ମାନଯମ । ‘ତ୍ୟ ଏବ’ ‘ଶୁକ୍ଳ’ ଶୁକ୍ଳ ଶୁକ୍ଳ
‘ତ୍ୟ ବ୍ରଜ’ ମାନ୍ୟ ଉତ୍ୟ ବ୍ରଜାନ୍ତି ‘ତ୍ୟ ଏବ’ ‘ଅକୁର୍ତ୍ତଃ’ ଅବି-
ନାପି ‘ଉତ୍ୟାତେ’ । ତିକ୍ତ ପ୍ରଧିଦ୍ୟାମସଃ ‘ସର୍ବ’ ‘ଲୋକାଃ’
‘ଭର୍ମିନ୍’ ବ୍ରଜପି ‘ଶ୍ରିତାଃ’ ଆଶ୍ରିତାଃ ମର୍ଦ୍ଦଲୋକାରଣଜାଏ
ତମ୍ୟ ‘ତ୍ୟ’ ବ୍ରଜ ‘ଉ’ ‘ନ’ ‘ଅତ୍ୟୋତି’ ଅତିବର୍ତ୍ତତେ
‘କଶନ’ ତର୍ମିନପି । ‘ଅଧୋଃ’ ମୁଖ୍ୟାମପି ‘ଅଦୀଷାର’
‘ଅଶୁରଃ’ ‘ମହତଃ’ ‘ମହିରାନ୍’ ମହରତଃ । ମଚ ‘ଆଶା’
ପରମେଷତଃ ‘ଅମ୍ୟ ଜତୋଃ’ ପ୍ରାଦିଲାଙ୍ଗନ୍ ‘ପଢାଯାଃ’ ଜମୟେ

৩০

বান্ধবর্ণঃ

রণীয়ান् অহতোমহীয়ানাস্তা শুভ্যাঃ
 নিহিতোহস্য জল্লোঃ । তমক্রতুং পশ্যতি
 বীতশোকোধাতুঃ প্রসাদামহিমানমীশং ॥
 একোবশী সর্বভূতাস্ত্রাস্তা একং কপং
 বহুধা যঃ করোতি । তমাভুষ্টং যেহনু-
 পশ্যতি ধীরাস্ত্রাঃ সুখং শাশ্বতং নেত-
 রেষাঃ ॥ নিত্যোহনিত্যানাঃ চেতনশ্চেত-
 নানামেকোবহুং যোবিদধাতি কামান् ।

‘নিহিতঃ’ ‘ছিতঃ’ ‘তৎ’ ‘ঈশ’ ‘অক্রতুঃ’ বিহুতোগ-
 সক্ষপ্তরহিতঃ অমাত ‘যহিমান’ ‘পশ্যতি’ যঃ সঃ
 ‘বীতশোকঃ’ ‘ধাতুঃ’ ‘ঈশ্বরস্য’ ‘প্রসাদান’ প্রসংয়ে হি পত্-
 থেষবে তস্মাদ্যাজ্ঞানমুপপূর্বতে ॥ সহি পতমেষবঃ
 সংজগতঃ বৃক্তুঃ ‘একঃ’ ‘বশী’ সক্ষৎ জস্য জগৎ বলে
 বৃক্ততে ‘সর্বভূতাস্ত্রাস্তা’ সক্ষেত্রান্ত ভূতানামস্ত্রাস্তা ‘একং
 কুপঃ’ ‘বহুধা’ বহুপ্রকারঃ ‘যঃ করোতি’ বাস্তবস্তা-
 মাত্রেণ অচিক্ষিপ্তিজ্ঞান’ ‘তৎ’ ‘আভুষ্টঃ’ বক্তীহে
 আভুনি ছিতঃ ‘যে’ ‘ধীরাঃ’ বিদেকিনঃ ‘অনুপশ্যতি’
 সাক্ষামনুভবিষ্ণি ‘তেষান্ত’ ‘শাশ্বতঃ’ নিত্যান্ত ‘সুখঃ’
 আনন্দসঙ্গুন্ত ভবতি ‘ন ঈত্যেষান্ত’ অমেবহিধানান্ত ॥
 ‘নিত্যঃ’ অনিত্যানান্ত ‘চেতনঃ’ ‘চেতনান্ত’ চেতনিতি
 সংজ্ঞাসূন্তনান্ত । কিঞ্চ সংজ্ঞেষবঃ সর্বজঃ ‘একঃ’ সন ‘বহু-
 মান’ কামিনান্ত সদারিষান্ত কর্মানুকূলপঃ ‘কামান’ ‘হঃ’

ତମାଞ୍ଚହଂ ସେନୁପଶ୍ୟାନ୍ତି ଧୀରାଞ୍ଜେଷାଂ ଶାନ୍ତି:
ଶାନ୍ତି ନେତରେଷାଂ ॥ ସଦା ସର୍ବେ ଅଭି-
ଦ୍ୟକ୍ଷେ କ୍ଲଦ୍ୟମୋହ ଗ୍ରହ୍ୟଃ । ଅଥ ମର୍ତ୍ତ୍ୟାଇମୁ-
ତୋଭବତ୍ୟୋତାବଦନୁଶାସନ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକୁ ଅଟେମୋଧ୍ୟାଶः ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟାସେନ 'ବିଦଧାତି' 'ଦନ୍ତାତି' 'ତ୍ତ୍ଵ' 'ଆଞ୍ଚଳ୍ମ୍ଭ' 'ସେ
ଅନୁପଶ୍ୟାନ୍ତି' 'ଧୀରଃ' 'ତେବା' 'ଶାନ୍ତି' 'ଶାନ୍ତି' 'ନିତ୍ୟ' 'ନ
ଇତରେଷା' ॥ ସଦାମର୍ଯ୍ୟ' 'ପ୍ରତିବାଷ୍ୟ' 'ତେବନୁପଶ୍ୟାନ୍ତି
ତିନଶ୍ୟାନ୍ତି' 'କ୍ଲଦ୍ୟମୋ' 'ମର୍ତ୍ତ୍ୟା' 'ଇତ' 'କୌତିତେ ଏବ ' 'ଗ୍ରହ୍ୟ' 'ଗ୍ରହ୍ୟକୁଚବକ୍ରନ୍ତପା' 'ଅଜ୍ଞାନପ୍ରକାଶା' ' 'ଅଥ ମର୍ତ୍ତ୍ୟା' 'ଅମୃତଃ
କୁଟିତି' 'କତାଦି' 'ଏତୋବକ୍ଷାତ୍ର' 'ଅନୁଶାସନ' 'ଅନୁଶ-
ାନ୍ତିକଲବେଶ' ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକୁ ଅଟେମୋଧ୍ୟାଶः ।

ষা সুপর্ণা সমুজ্ঞা সখায়া সমানং বৃক্ষং
পরিষম্বজাতে । তযোরন্যঃ পিপ্পলং
স্বাদ্বক্ত্যনশ্চন্নেয়োহভিচাকশীতি ॥ সমা-
নে বৃক্ষে পুরুষোনিমঘোহনীশ্যা শোচতি
মুক্তমানঃ । জুষ্টং যদা পশ্যত্যন্যমীশমস্য

‘ষা’ হৌ ‘সুপর্ণা’ সুপর্ণৈ শোভন পতনৈ পজি-
নো ‘সমুজ্ঞা’ সমুজ্ঞে সহৈব সর্বস্ব হুক্তো ‘সখায়া’ সখা-
য়ো আস্থানো ক্ষেত্রজপত্যেষ্ঠতো ‘সমানং’ অবিশেষং
অধিক্ষমেনত্যা একং ‘বৃক্ষং’ উচ্ছেদস্মায়ান্যাং শব্দৈত্য
‘পরিষম্বজাতে’ পরিষম্বৃক্ষবস্তো । ‘তযোঃ’ বৃক্ষং পরিষম্বৃ-
যোঃ ‘অন্য’ একঃ ক্ষেত্রতঃ ‘পিপ্পলং’ কর্মনিষ্ঠায়-
কলঃ ‘ষাদ্’ যথা ভবতি তথা ‘অষ্টি’ ভক্ষয়তি উপস্থু-
ক্তে । ‘অনগ্ন’ অস্ত্র-স্তানঃ ‘অন্যঃ’ ইত্যতঃ ইত্যৱঃ নিষ্ঠা-
পক্ষব ক্ষয়ক্ষয়ত্বাবঃ সর্বজ্ঞঃ ভোজাস্তোক্তুঃ প্রেরিষ্ঠতি ‘অ-
ভিচাকশীতি’ পশ্যত্যোর কেবলঃ । দর্শনযাত্রং হি তসা
প্রেরিষ্ঠত্যুৎসাহঃ । ‘সমানে বৃক্ষে’ একজিন শব্দী-
বে ‘পুরুষঃ’ ভোজ্য জীবৎ কায়কর্মফলরাগালিষ্ঠকস্তা-
রাজ্ঞায়ঃ ‘নিষণঃ’ । অতঃ ‘অনীশ্যা’ পুজ্জ্বাম বিমক্তো-
মৃত্যু যে কার্যঃ কিৰ্ত্ত যে জীবিতেন ইত্যোত্তীনভাবোহনী-
শ্যা তথা ‘শোচতি’ সত্ত্বপ্রয়তে ‘যুক্তমানঃ’ অবেক্ষণৈর্ম-
প্রকারৈরত্বিদেকত্যা তিষ্ঠায়াপস্যায়ানঃ । ‘জুষ্টং’ মেতি-
ত্যবেক্তৈঃ ‘যদা’ যখিন কালে ‘পশ্যতি’ ধ্যায়ানঃ
‘অন্য ইশং’ সর্বস্ব জগতঃ অস্মারিষ্য অশ্বরাষা-

ମହିମାନମିତି ବୀତଶୋକଃ ॥ ସଦା ପଶ୍ୟଃ
ପଶ୍ୟତେ ରୁକ୍ଷୁବର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତାରମୌଳିଶଂ ପୁରୁଷଂ
ବ୍ରଙ୍ଗଯୋନିଂ । ତଦା ବିଦ୍ଵାନ୍ ପୁଣ୍ୟପାପେ ବି-
ଧ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନଃ ପରମଂ ସାମ୍ୟମୁପୈତି । ଅ-
ହାନ୍ତଂ ବିଭୁମାଞ୍ଚାରଂ ମତ୍ତ୍ଵା ଧୀରୋନ ଶୋଚତି ॥
ପରମେବାକ୍ଷରଂ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ସଯୋହ ବୈ ତ-
ଦଙ୍ଗାୟମଶୟୀରମଲୋହିତଂ ଶୁଭମକ୍ଷରଂ ସେ-

ଲିପାମୀ ଶୋକମୋହନାହୃଦ୍ୟଧର୍ମାତୀତଃ । 'ଅମ୍ବ' ଚ ପର-
ମେଷରମ୍ୟ 'ମହିମାନ୍' ବିଭୁତିଃ 'ଉତ୍ତି ବୀତଶୋକଃ' ତଦା
ଭବତି । 'ଯଦା' ଯକ୍ଷିନ କାଳେ 'ପଶ୍ୟଃ' ପଶ୍ୟାତିମଃ ମହି-
ମାନ ମାଧକଃ 'ପଶ୍ୟତେ' ପଶ୍ୟାତି 'ରୁକ୍ଷୁବର୍ଣ୍ଣ' ରୁକ୍ଷୁମୋହ
ଯୋଜିତରମ୍ୟ କଥଂକୋତିଃବଡାତଃ । ନିତ୍ୟାତେତନାକପର୍ବ-
'କଢାତଃ' ମହିମା ଜ୍ଞାତଃ 'ଈଶ' 'ପୁରୁଷ' 'ବ୍ରଙ୍ଗମୋନିଃ'
ବ୍ରଙ୍ଗ ଚ ତତମୋନିଶଚାମୋ ବ୍ରଙ୍ଗମୋନିଃ ତଃ । 'ତଦା' ସଃ
ଦିବ୍ରାମ' 'ପୁଣ୍ୟପାପେ' 'ବିଦୂଷ' ନିରମ୍ୟ 'ନିରଙ୍ଗମଃ'
ନିରେଲଃ ବିଗତକ୍ଲେଶଃ 'ପରମ' ପ୍ରକୃତେ 'ସାମ୍ୟଃ' ସମ-
ତାଃ 'ଉଲୈତି' ପ୍ରପମାତେ । 'ମହାନ୍' 'ବିଭୁତି' ଦ୍ୟା
ପିନ୍ୟ 'ଆଞ୍ଚାନ୍' ଈଶର୍ବ 'ମଜ୍ଜା' 'ଧୀରଃ' ଧୀମାନ
'ନ ଶୋଚତି' ॥ 'ପରଃ ଏହ ଅକ୍ଷରଃ' ମତ୍ତା ପୁରୁଷାଖ୍ୟ
'ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ' ପ୍ରାପ୍ନୋତି 'ମଃ ହଃ ଚ ଦୈତ' 'ତଃ' 'ଅଛାତଃ'
ତମୋବଞ୍ଜିତଃ 'ଅଶତ୍ରୀତଃ' ଶତ୍ରୀତବଞ୍ଜିତଃ 'ଅଲୋହିତଃ'
ଲୋହିତାନିଷ୍ଠବଞ୍ଜିତଃ 'ଶୁଭ୍ର' ଶକ୍ତଃ 'ଅକ୍ଷରଃ' ବ୍ରଙ୍ଗ

दयते । अदृष्टमव्यवहार्यमग्राहमलक्षण-
मचिन्त्यमव्यपदेश्यमेकाञ्चप्रत्ययसारं प्रप-
द्धोपशमं शास्त्रं शिवमद्वैतं ॥ उद्दे-
तु त्रेयः पुज्ञां त्रेयोविज्ञां त्रे-
योन्यज्ञां सर्वज्ञां अनुरत्नरं यदय-
मात्मा ॥ सयोन्यमात्मनः प्रियं ब्रूवाणं

‘देवमते’ दिजामाति । ज्ञानरूपं अक्षरं ‘अदृष्टं’
‘अव वचार्यः’ अग्नांशं कर्मेन्द्रियैः ‘अलक्षणं’
अलिङ्गं ‘अचिन्त्यं’ अद्यपदेश्यं शब्दैः । एकः त्र-
शक्तारम् ब्रक्षास्तीति आज्ञानः प्रत्ययः सारं प्रभावं
यमादिगमये तु ‘एकाशप्रत्ययसारं’ प्रपञ्चम् सर्व-
रम्य उपलभ्यः उपरतिः विवृतिः यत्र तु त्रेयं प्रपञ्चोप-
शम् सर्वसारदर्शातीतं ‘शास्त्रं’ ‘शिवं’ ‘अद्वैतं’
एकं ॥ ‘त्रेतांतु’ ब्रक्ष अक्षरं ‘त्रेयः’ प्रियतरं
‘पुज्ञां’ तथा ‘त्रेयः’ ‘त्रिवां’ हितग्राहतादेः तथा
‘त्रेयः अनाज्ञां’ सर्वत्र लोके प्रियज्ञेन प्रसिद्धं
त्राजां ‘सर्वज्ञां’ अनुरत्नरां ‘अनुरत्नरं’ ‘सर्व अवसं
आज्ञा अद्वैत ब्रक्ष । योहि लोके विवृतिशयः प्रियः
सर्वज्ञेन लहस्योऽवदति उद्देतु ब्रक्ष सर्वलोकिन-
प्रियेभ्यः प्रियतर्यां त्राजां त्राजाते इहानि यत्नारावेः
सां यः कर्मिः ब्रक्षप्रियतादी ‘आज्ञानः’ ब्रक्षमः
सकालां अम्यां पुज्ञादिकं ‘प्रियंत्रुवाणं’ ‘त्रूयां’ त्रिः
त्रूयां त्रवाचिष्ठतु पुज्ञामिलक्षणं ‘प्रियं’, रोऽस्य-

বৃষ্টি প্রিয়ৎ রোৎসুতীতি ঈশ্বরোহ ত-
ইথেব স্যাঃ ॥ আজ্ঞানমেব প্রিয়মুপাসীত ।
স্যআজ্ঞানমেব প্রিয়মুপাস্তে ন হাস্ত প্রিয়ৎ
প্রমাণুকং ভবতি ॥ আজ্ঞা বাঞ্ছরে দৃষ্ট-
ব্যাঃ শ্রোতব্যোমন্তব্যোনিধ্যাসিতব্যঃ ॥
সবাঅযমাজ্ঞা সর্বেষাঃ ভূতানামধিপতিঃ
সর্বেষাঃ ভূতানাঃ রাজা ॥ তদ্যথা রথ-

তি' আবরণঃ প্রাণসঃরোধনঃ প্রাপ্ত্যাতি হিনক্কাতি
'ইতি' সঃ 'ঈশ্বরঃ' সমর্থঃ পর্যাপ্তোমাদেবঃ বক্তুঃ 'হ'
'তথা এব স্যাঃ' যদেবোক্তুঃ প্রাণসঃরোধনঃ তৎ
প্রাপ্ত্যাতি ॥ উচ্চক্ষিত্বা অন্যাঃ প্রিয় 'আজ্ঞানঃ এব'
ব্রহ্মকেব 'প্রিয় উপাসীত'। 'সঃ যঃ আজ্ঞানঃ এব' ই-
লৈকেব 'প্রিয় উপাস্তে' 'ন হ অমা প্রিয়' 'প্রমাণু-
কঃ' প্রমতুষ্ণীলঃ 'ভবতি' ॥ শ্রীতিরাজ্যরোহ মুখ্যঃ
তত্ত্বাঃ 'আজ্ঞা দৈ অরে' ব্রহ্ম বাঞ্ছরে 'দুষ্টব্যঃ' সর্বেষাঃ
অগঞ্জপকার্যাঙ্গারেণ 'শ্রোতব্যঃ' আচার্যাতঃ 'যত্নব্যঃ'
তত্ত্বতঃ ততঃ 'নিধ্যাসিতব্যঃ' নিশ্চয়েন প্লানতব্যঃ ॥
'সঃ দৈ অগঃ' অজঃ 'আজ্ঞা সর্বেষাঃ ভূতানাঃ অধি-
পতিঃ। সর্বেষাঃ ভূতানাঃ রাজা' ॥ তৎ যথা রথনাটো
চ রথনেমো চ অরঃ সর্বে সমর্পিতাঃ'। 'এবং এব'
'অশ্চিন্ আজ্ঞানি' ক্ষয়াপ্তিক্রিয়াত্বহিতে 'সম্মাপি সৃ-
তানি সর্বে দেবাঃ সর্বে লোকাঃ সর্বে প্রাণাঃ' 'সর্বে এতে

३६

ब्राह्मधर्मः

वात्तेऽच रथनेमो चाराः सर्वे समर्पिताः।
 एवमेवास्मिन्नक्षयनि सर्वाणि भूतानि सर्वे
 देवाः सर्वे लोकाः सर्वे प्राणाः सर्वएत-
 आज्ञानः समर्पिताः॥ युजे वाऽब्रह्म पू-
 र्ख्यां नमोऽस्ति । अनादिमत्तुं विभूतेन
 वर्त्तते यतोजातानि भूतानि विश्वा ॥
 इतेव सद्गुरुं विअस्तुत्यं न चेदवेदिर्म-
 हती विनष्टिः । यग्नत्विद्वरमृताण्डे भवन्ति

आज्ञानः 'प्रतिशत्रीरामुप्रदेशनोऽतीवाः 'समर्पिताः' ॥
 'युजे' अहं समाधेऽवाऽ 'वाऽ' वः युज्याकृ तात्त्वद्वृत्तृ
 'ब्रह्म' अज्ञाकमपि 'पूर्खाऽ' चिरस्त्वम् 'नमोऽस्ति' । हे
 'अनादिमत्तुं' अप्याश्वल्यं पश्याज्ञानं 'अहं', 'विभूतेन'
 व्यापकज्ञेय 'वर्त्तते' 'यतः' अवृत्तः 'जातानि' 'भूतानि'
 'विश्वा' विश्वानि 'अथ' उह एत मनुः 'अहो' 'वय॑' कृतार्थाः
 'तत्' 'ब्रह्म' 'विश्वः' 'विज्ञानीयाः' तत् 'मत्तेऽ' वेदितवस्तु
 'वय॑' तत्तेऽत्तृ 'अवेदिः' स्याऽ । वेदेन्न वेदः वे
 दोऽस्याज्ञातिवेदीवेदेव वेदिः न वेदिः 'अवेदिः'
 यद्युदेदिः स्याऽ कोदोहः स्याऽ 'यहती' 'विनष्टिः'
 'विनाशनः' । अहो वय॑ अज्ञात्यहतोविवाशनाऽ निर्मलाः
 मनुः ब्रह्म वय॑ विवितवस्तुः । 'ये एतत्' विनुः 'अवृत्तृ'
 'ते तत्वस्तुः' । 'अथ' ये पूर्वैवेद॑ ब्रह्म विनुः ते 'इत-

ଅଥେତରେ ଛୁଟମେବାପିଯନ୍ତି ॥ ତତୋ-
ଯତୁତ୍ତରତରଂ ତଦକ୍ରମନାମସଂ । ଯଏତହିତୁତ୍ତ-
ମୃତାଣ୍ତେ ଭବନ୍ତି ଅଥେତରେ ଛୁଟମେବାପିଯନ୍ତି ।
ତତଃ ପରଂ ବ୍ରଜ ପରଂ ବୃହତ୍ତଂ ସଥାନିକାୟଂ
ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଗୁଚ୍ଛଂ । ବିଶ୍ୱୈୟକଂ ପରିବେଳି-
ତାରମୀଶଂ ତଂ ଜ୍ଞାନାମୃତାଭବନ୍ତି ॥ ସ-
ର୍ବେଳ୍ଲିଯଣ୍ଣାଭାନ୍ଦ ସର୍ବେଳ୍ଲିଯବିବର୍ଜିତଂ ।

ରେ 'ବ୍ରଜଦିମୋହମ୍ୟ' 'ଦୁଃଖେ ଏହ' 'ଅଲିସନ୍ତି' ପ୍ରତି-
ପରାଣ୍ତେ ॥ 'ତତଃ' କାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ହ 'କାରଣ' ତତୋପ୍ରାତରଂ
'ଉତ୍ସରତର' କାରଣମ୍ୟ କାରଣ 'ସଂ' 'ବ୍ରଜ' 'ତତ' 'ଅତ୍ର
ପର' କୁପରହିତ 'ଅନାମସ' 'ଦୋଗଶୋକରହିତ' । 'ସେ
ଏତତ୍ତିଦୁଃଖ' 'ଅମୃତାଃ' ଅମରଗନ୍ଧର୍ମାଣଃ 'ତେ ଭବନ୍ତି'
'ଅଥ ଇତରେ' ମେ ତମବ୍ରଜ ନ ହିମୁଣ୍ଡେ 'ଦୁଃଖ' ଏହ ଅଲି ମନ୍ତି ॥
'ତତଃ' ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟମ୍ୟ 'ପର' କାରଣ 'ପର' 'ବ୍ରଜ' 'ବୃହତ୍ତ'
ଯହ 'ସଥାନିକାୟ' 'ସଥାନାରୀର' 'ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଗୁଚ୍ଛ' ଅତୁ-
ବହିତ । 'ବିଶ୍ୱମ୍ୟ' 'ଏକ' 'ପରିବେଳିତାର' 'ବାଜ୍ଞାନ' ସର୍ବ
ଦ୍ୟାପ୍ୟାହହିତ । 'ତ' 'ଇଶ' 'ପରମେଶର' 'ଜୀବ' 'ଅମୃ-
ତାଃ ଭବନ୍ତି' ॥ ସର୍ବେଳ୍ଲିଯଣ୍ଣାଭାନ୍ଦାମ୍ୟାଣ୍ତେ ପ୍ରକାଶ୍ୟାଣେ ସେଇ
ବ୍ରଜନୀତତ୍ତ୍ଵ 'ସର୍ବେଳ୍ଲିଯଣ୍ଣାଭାନ୍ଦାମ୍ୟ' 'ଦ୍ୟାନ' 'ସର୍ବେଳ୍ଲିଯବିବ-
ର୍ଜିତ' ମର୍ତ୍ତରଗରହିତ । 'ମର୍ତ୍ତମା' ଜଗତଃ 'ପ୍ରଭୁ' 'ଇଶାର'
'ମର୍ତ୍ତମା' 'ଶରଣ' 'ରଜିତ' 'ମୁହଁ' ଯିତ୍ର ॥ 'ଅହାନ' 'ପ୍ରଭୁ'

୩୮

ବାକ୍ଷଧର୍ମଃ

ସର୍ବତ୍ତ ଅଭୁମୀଳାନଂ ସର୍ବତ୍ତ ଶରଣଂ ସୁହୃଦ ॥
 ମହାନ ଅଭୈରେ ପୁରୁଷଃ ମତ୍ତୁତୈସପ୍ରବର୍ତ୍ତକଃ ।
 ମୁନିର୍ମଳାମିଶ୍ରାଂ ଶାନ୍ତିଂ ଈଶାମୋଦ୍ଯୋତିର-
 ବାୟଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକେ ନବମୋଧ୍ୟାୟଃ ।

ମର୍ମଃ ଜଗଦୁର୍ଲଭତିଶ୍ୱରେ ‘ଦୈ’ ‘ପୁରୁଷ’ ‘ଏଷ’
 ‘ଈଶାନ’ ‘ଶୋଭି’ ପରିପ୍ରକାଶିତାମପ୍ରକାଶଃ ‘ଅଦ୍ୟାୟ’
 ଅଧିନାଶୀ ‘ମତ୍ତୁମା’ ଧର୍ମୀ ‘ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ’ ପ୍ରେରଣିତ
 କର୍ମଧୟମୁଦ୍ରିଣୀ ‘ଈମା’ ‘ମୁନିର୍ମଳା’ ‘ଶାନ୍ତି’ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
 ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକେ ନବମୋଧ୍ୟାୟ ॥

ওমিতি ব্রহ্ম সর্বেইষ্যে দেবাৰলিমাহ-
রন্তি । মধ্যে বামনমাসীনং বিশ্বে দেবা-
উপাসতে ॥ ওমিতোবং ধ্যাযথ আজ্ঞানং
স্বন্তি বঃ পারায তমসঃ পরস্তাং । ওক্তা-
রেণবাযতমেনায্যেতি বিদ্বান্ যত্ক্ষান্তম-
জরমমৃতমভযং পরম্পর । তৎ সবিতুর্বরেণ্যং
ভগোদেবস্য ধীমহি ধিয়োযোনঃ প্রচো-

‘ওম্ইতি ব্রহ্ম’ ওক্তারোহি ব্রহ্মপ্রতিবেক্ষেরাত্মোহণা-
যামন্তুনৰ্ত্তে ‘অক্ষে’ ব্রহ্মদে ‘সর্জে’ ‘দেবাঃ’ ‘বলিঃ’ পৃষ্ঠানৰ্ত্তে
‘আহরন্তি’ । ‘মধ্যে’ ‘বামনং’ সম্মুক্তমৈষ্য সর্বেঃ
‘আসীনং’ ‘বিশ্বে’ ‘সর্বেদেবাঃ’ ‘উপাসতে’ ॥ ‘ওম্
ইতি এতৎ’ ওক্তারালমূনাঃ সম্ভুঃ ‘ধ্যাযথ’ চিহ্নযাত ‘আ-
জ্ঞানং’ জ্ঞানকৃপণ পরৎ ব্রহ্ম ‘স্বন্তি’ নিত্যিচ্ছান্তি ‘বঃ’
স্বজ্ঞানক্তে ‘পারায’ পরকূলায ‘তমসঃ’ ক্ষজ্ঞানকমসঃ
‘পরস্তাং’ ব্রহ্মস্বরূপাদগমনাযেত্যৰ্থঃ । ‘ওক্তারেণ এব’
‘আযতনেন’ সাধেনেন ‘অছেতি’ প্রাপ্তোতি ‘বিদ্বান্’
‘ষৎ তৎ শাস্ত্রং’ ‘অচরৎ’ জ্ঞানক্ষিণ্ডিতৎ ‘অস্মৃতং’
মৃত্যুবর্জিতৎ ‘অভযং’ ‘পরৎ’ নিরতিশয়ৎ ‘চ’ ব্রহ্ম
ওক্তারাখ্যং ॥ ‘তৎসতিতুঃ’ তস্য সবিতুঃ জগৎপ্রসবিতুঃ
প্রেরকস্য সর্ককামাদ্যাং ‘অশুর্ধামিনো’ বিজ্ঞানান্তরস্তা-
তস্য ব্রহ্মণঃ ‘দেবস্যা’, দেয়াক্তব্যাক্তকস্য পরমেশ্বরস্য
‘বরেণ্যং’ বরণীয়ঃ ‘তর্ণঃ’ তর্ণং তেজঃ জ্ঞানং
শক্তিঃ ‘ধীমহি’ ধ্যাযেয় বয়ঃ । ‘ধিয়ঃ’ বৃক্ষিতৃষ্ণঃ ‘হঃ’

दयां ॥ आहं ब्रह्म निराकृत्यां मा मा
ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमत्तु ॥ तৎ
वेद्यं पुरुषं वेद यथा मावोम्भूः परि-
व्यथाः ॥ योदेवोप्त्वे योग्यु योविश्वं
त्वं वेदनमाविवेश । यत्तद्वदीयु योवेन्मप्तियु
त्तैश्च देवाय नमोनमः ॥

इति अथवाऽप्येषु दशमोऽध्यायः ।

सविता 'मः' अक्षाकृ 'प्रतोदवाऽ' प्रेतयति सकर्मा-
नुकानविः । 'आहं ब्रह्म' 'मा' 'निराकृत्याऽ' न त्य-
जेयः 'मा' 'मा' उपासकृ 'ब्रह्म' 'मा' 'निराकरोऽ'
नात्यज्ञः । इकर्त्तुकृ 'त्वं' 'वेद्यः' वेदनीयः । पूर्वज्ञाऽ
'पुरुषः' परं ब्रह्म 'वेद' 'यथा' 'हः' युक्तान् 'हृतुः'
'मा' 'परिदार्थाः' न परिदार्थमत्तु । न चेत् विजायेत्
पुरुषोऽनुकृत्यनिरित्ताः व्याधाश्चप्रयासु विनाशेत् युग्मः यु-
ग्म अत्यन्ता युक्त्युक्त्याक्षित्ताऽभिप्रायाः ॥ 'हः' देवः अग्नेः
यः अग्नेः 'मा' 'दिवः' त्वं वेद 'वेद रचितः' संसारः
'आविवेश' प्रविष्टेदाम । 'यः' 'शहदीयु' शहदियु 'यः'
वेदनमप्तियु 'त्तैश्च' 'देवाय' परम्पराय 'ममः' ममः
विकृचममासरार्थः ॥

इति अथवाऽप्येषु दशमोऽध्यायः ।

ଅଶ୍ଵଦମଙ୍ଗାର୍ଥମକୁପମବ୍ୟୟଃ । ତଥୀରମ୍
ନିତ୍ୟମଗନ୍ଧବଜ୍ଞ ଯଥ । ଅନାଶ୍ୟନକୁଂ ମହତଃ
ପରଃ ପ୍ରଦ୍ୱଃ ନିଚାଯ ତଃ ମହ୍ୟମଥ୍ରାଣ ପ୍ରମୁ-
ଚ୍ୟତେ ॥ ଏଷମର୍ବେଶ ଭୂତେଯ ଗୁଡ଼ୋଆ ନ
ପ୍ରକାଶତେ । ଦୃଶ୍ୟତେ ଦୃଶ୍ୟା ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଶୁଭ୍ୟା
ଶୁଭ୍ୟଦର୍ଶିତଃ ॥ ନାୟମାଆ ପ୍ରେଚନେନ ଲ-
ଭେଦ୍ୟନ ମେଧ୍ୟାନ ବହୁନା ଜ୍ଞାତେନ । ସମେବୈୟ-

‘ଅଶ୍ଵଦଃ ଅଶ୍ଵଦଃ ଅଶ୍ଵଦଃ’ ‘ଅଶ୍ୟଃ’ ନ ବୋଲି
ନ କୀଟତେ ‘ତଥା ଅଶ୍ଵଦ ନିତ୍ୟଃ ଅଶ୍ୟଦଃ ତ ଯଃ’
ବ୍ୟକ୍ତ । ଅଦିଦ୍ୟମାନରୀବ କାରମହମ୍ୟ ତଦିନଃ ‘ଅନା-
ଦି’ ତଥା ‘ଅଦିଦ୍ୟମାନରୀବନ୍ଦୋଦୟ’ ତଃ ‘ଅଶ୍ୟ’ ‘ମହତଃ
ମହ୍ୟପରିମାଣାଣ ଅପି ‘ପରଃ’ ମହ୍ୟ ନିରତିଶାୟାଣ
‘ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱଃ ନିଃତ୍ୟ ନିଚାଯ’ ଅଶ୍ୟମ୍ୟ ‘ତଃ’ ଏବ-
କୁଟୀରମାଣେ ‘ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱାଣାଣ’ ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱାଗୋଚରାଣ ‘ପ୍ରମୁଚ୍-
ତେ’ ବିଦୁଷାତେ ॥ ‘ସରେମୁ ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱୁ’ ‘ଏମଃ’ ‘ଗୁଡ଼ୋଆ’
ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱାଣାଣ ପ୍ରମୁଚାଣା ନ ପ୍ରକାଶତେ ‘ଅଶ୍ୟଦଃ’
ବନ୍ଦୋଦୟଜ୍ଞାଣାଣ । ‘ଦୃଶ୍ୟତେ ତୁ’ ‘ଶୁଦ୍ଧଦ୍ୱାଣା’ ‘ବୁଦ୍ଧ୍ୟା’ ‘ଅ-
ଶ୍ୟମିଦ ଅଶ୍ୟମା ତଥା ଏକାଶ୍ୟମାଦେତ୍ୟା’ ‘ଶୁଭ୍ୟା’
ଶୁଭ୍ୟଦଶୁଭ୍ୟମନ୍ଦପରମା ତୈଃ ‘ଶୁଭ୍ୟଦର୍ଶିତଃ’ ଶୁଭ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧ
ଶୀଳଃ ଦେହଃ ତୈଃ ପାତ୍ରିତୈଃ ॥ ‘ନ ଅଶ୍ୟ ଆଶ୍ୟା’ ଶୁଭ୍ୟା
‘ପ୍ରେଚନେନ’ ପ୍ରକୃଷ୍ଟାତ୍ତତ୍ତ୍ଵମେନ ‘ଲଭ୍ୟଃ’ ଜ୍ଞେଯଃ ‘ନ’ ଅପି
‘ମେଧ୍ୟା’ ଶୁଭ୍ୟାର୍ଥକାରନାଶକ୍ରମୀ ‘ନ ବହୁନା’ ‘ଜ୍ଞାତେନ’ ଆ-
ବଦେନ । କେମ ତହିଁ ଲଭ୍ୟାଇଦୁଃଖତେ । ‘ସଃ ଏବ’ ବ୍ରାହ୍ମାକ୍ଷାନ୍

ବୁଦ୍ଧତେ ତେନ ଲଭ୍ୟକୌଣସୀଯାଦ୍ୱାରା ବୁଦ୍ଧତେ ତମ୍ଭିଂ
ଶାଂ ॥ ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତ ଜାଗ୍ରତ ଆପ୍ୟ ବରାନ୍
ନିରୋଧିତ । କୁରଣ୍ତ ଧାରା ନିଶିତା ଦୁରତ୍ୟାଧା
ଚୁର୍ଗଂ ପଦମ୍ଭବ କବ୍ୟୋବଦସ୍ତି ॥ ତଦେତେ
ବ୍ରାହ୍ମପୂର୍ବଂ ଏତଦମୃତମତ୍ୟଂ ଶାନ୍ତିପାଶୀତ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମବର୍ଣ୍ଣେ ଏକାଦଶୋଧ୍ୟାହ୍ୟଃ ।

‘ଏହଃ ‘ମାଧକଃ’ ‘ବୁଦ୍ଧତେ’ ପ୍ରାର୍ଥମତେ ‘ତେନ’ ‘ମାଧକେନ’ ଅ-
ଭ୍ୟଃ । ମଃ ‘ଏହଃ’ ‘ଆଜା’ ‘ବ୍ରାହ୍ମକା’ ‘ଶମ୍ର’ ଆଜ୍ଞାତାମ୍ଭସ୍ୟ
‘ବୁଦ୍ଧତେ’ ପ୍ରକାଶମତି ପାରମାର୍ଥିକୀୟ ‘ବାଁ’ ବକ୍ତୀବ୍ୟାୟ
‘ତମ୍ଭିଂ’ ॥ ‘ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତ’ ହେ ଅନ୍ତରଃ ବ୍ରାହ୍ମଜ୍ଞାନାତ୍ମିଯୁଧ୍ୟାତ-
ତ ଜାଗ୍ରତ ଅଜ୍ଞାନନିଦ୍ୟାଧାଃ ହୋତରପାଯାଃ ସର୍ବାରଥେ
ବୀକ୍ଷ୍ମୁତାଧାଃ କଥ୍ୟ କୁରଣ୍ତ । କଥ୍ୟ ‘ପ୍ରାପ୍ୟ’ ଉପଗମ୍ୟ
‘ବରାନ୍’ ପ୍ରକୃତୋନ୍ତ ଆଶ୍ୟାନ୍ତ ବ୍ରଜବିଦଃ ତମୁପଦିଷ୍ଟେ
ଲକ୍ଷଯାପିନ୍ । ବ୍ରାହ୍ମଜ୍ଞାନ୍ତ ନିରୋଧିତ ଅବଗଜନ୍ତ
ସଥା ‘କୁରମ୍ବ’ ‘ଧାରା’ ଅଗ୍ରହ ନିଶିତା ଭିଜ୍ଞ୍ଞ-
କୃତୀ ମୁଖେନାତ୍ୟଶୋଧ୍ୟାଃ ମା ‘ଦୁରତ୍ୟାଧା’ ପଞ୍ଚାୟ ଦୁର୍ଗମ-
ମୀଯା ତଥା ‘ଦୁର୍ଗଂ’ ଦୁଃମଳ୍ପାଦାୟ ପଥଃ ଦୁଃମଳ୍ପ ବ୍ରଜ-
ଆମଲକନ୍ଧନ୍ମ ମର୍ଗଃ । କଥ୍ୟ ‘କଥମଃ’ ଯେଥାଦିନଃ ‘ବରଜି’
‘ତଥ ଏତ ବ୍ରଜ’ ନାମ୍ବ ପୂର୍ବକ କାରମ୍ବ ବିଦ୍ୟାତିଇତି ‘ଅ-
ପୂର୍ବଂ’ ‘ଏତ ଅମୃତ ଅତ୍ୟଂ’ ‘ଶାନ୍ତଃ’ ମନ୍ତ୍ରଲୋକଃ ‘ଉ-
ପାଶୀତ’ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମବର୍ଣ୍ଣେ ଏକାଦଶୋଧ୍ୟାହ୍ୟଃ ।

ତୁଳକେ ତୁଳକୋଦିବି ତିଷ୍ଠତ୍ୟେକତ୍ତେମେଦଂ
ପୂର୍ବଂ ପୁରୁଷେଣ ସର୍ବଂ ॥ ସଥା ଶୌମ୍ୟ ବହାଂସି
ବାସୋବୃକ୍ଷଂ ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ ଏବଂ ହ ବୈ ତୁ
ସର୍ବଂ ପୁରାଆୟନି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ ॥ ଏକୋ-
ଦେବଃ ସର୍ବଭୂତେମୁ ଗୃତଃ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବଭୂତାନ୍ତ-
ରାଜ୍ୟା । କର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷଃ ସର୍ବଭୂତାଧିବାସଃ ସାକ୍ଷି
ଚେତୀ କେବଲୋନିଷ୍ଟିଗ୍ରହ ॥ ସର୍ବାଦିଶଉର୍କୁମ-
ଧର୍ମ ତିର୍ଯ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାଶ୍ୟନ୍ ଭାଜତେ ଯଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵାନ୍ ।

'ତୁଳକେ' 'ତୁଳଧଃ' ନିଶଚଳଃ 'ନିଧି' ଦେଯାତନାଜ୍ଞନି ତେ
ଅଛିନ୍ତି 'ତିଷ୍ଠତି' 'ଏକଃ' 'ଅଛିତୀଯଃ ପରାକ୍ରାନ୍ତଃ' । 'ତେବ'
ଅଛିତୀଯେନ 'ପୁରୁଷେଣ' 'ପୁର୍ବେନ' 'ଇଦଂ' 'ସର୍ବଂ' 'ପୂର୍ବଂ'
'ବ୍ୟାପ୍ତିରୁଦ୍ଧ୍ୟେଣ ବ୍ୟାପ୍ତଃ' ॥ 'ଶଥା' ଯେନ ପ୍ରକାରମହେ 'ଶୌମ୍ୟ'
'ପ୍ରସଦର୍ଶନ' 'ବହାଂସି' ପରିଜଗନଃ 'ବାସୋବୃକ୍ଷ' 'ବାସୋର୍ଥ'
'କ୍ଷୁଦ୍ର' 'ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ' 'ଏବଂ' 'ହ ବୈ' 'ତୁଳକ୍ଷ'
'ଶାଦରକଞ୍ଜମ' 'ପରେ ଆୟନି' ଅକ୍ଷରେ ବ୍ରଜପି 'ସମ୍ପୁ-
'ତିଷ୍ଠତେ' ॥ 'ଏକଃ' 'ଅଛିତୀଯଃ' 'ଦେବଃ' ଦେଯାତନାଜ୍ଞନାବଃ
ପରମେଶ୍ୱରଃ 'ସର୍ବଭୂତେମୁ' 'ଗୃତଃ' ପ୍ରକାରଃ 'ସର୍ବବ୍ୟାପୀ'
'ସର୍ବଭୂତାନ୍ତରାଜ୍ୟା' ସମେଷାନ୍ ଭୂତାନାମନ୍ତରାଜ୍ୟା ଅନୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ତି ।
'କର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷ' 'ସର୍ବପ୍ରାବିକୃତବିଚିତ୍ରକର୍ମାମନ୍ତର୍ଯ୍ୟକ୍ଷଃ' । ସାକ୍ଷାଣ
ଦୂତାନି ଅଧିବାସହତୀତି 'ସର୍ବଭୂତାଧିବାସଃ' ପ୍ରକିଳ୍ପ
'ସର୍ବସା' ଜଗତଃ 'ସାକ୍ଷି' ସର୍ବଦୁଷ୍ଟୀ 'ଚେତୀ' 'କେବୁଜଃ' ଅସଙ୍ଗଃ
ନିଷ୍ଠଃ ଚ 'ସର୍ବାଦିଶଉର୍କୁମରହିତମ୍ବ' 'ସର୍ବାଦିଶଃ ଉର୍କୁ' ଅଧଃ
୫ ' 'ତିର୍ଯ୍ୟକ୍' ପାର୍ବତୀଶଃ 'ପ୍ରକାଶ୍ୟନ୍' 'ତୁଳକେ ଶୌମ୍ୟତେ

एव ए सदेवोऽगवान् वरेण्योद्योनिः अचावानविभिष्ठत्येकः ॥ तैवम्बुद्धिं न तिर्यक्तं न अध्ये परिज्ञात्वा । न तत्त्वं प्रतिमा अस्ति यत्त्वं नाम महद्यशः ॥ न सन्दृशे तिष्ठति कपमस्त न चक्षुषा पश्यति कल्पैवेन । हृदा मनीषा

‘य॒’ यथा ‘उ’ ‘अमडून्’ आदित्यः । ‘एव॑ सः’ ‘देवः’ दोषात्मकावाः परमेष्ठः ‘अगवान्’ ऐश्वर्यासम्बितः ‘वरेण्यः’ वरुणीषः ‘द्योनिः’ कारण॑ कृ॒द्रुमस्य अगतः । पृथिव्यादीनां ‘अचावान्’ अवाचावान् उपान् ‘अधिभिष्ठति’ नियमवति ‘एकः’ ‘अचित्तीषः’ परिष्ठाया ॥ ‘एव॑’ ब्रह्माद्यान् ‘उर्क॑’ उर्कदिलि तच्छिलि ‘न’ ‘परिज्ञात्वा’ न परिगृहीतवान् ‘न तिर्यक्तु’ अपाव॑र्थे ‘न’ च ‘अध्ये’ उर्कादिलु दिक्षु । उर्कन केवालि परिग्राह॑ । ‘न’ ‘तसा’ इत्यरम्या अर्थश्चूलानुभवस्य सर्वज्ञस्य अचित्ताशक्तेः सदृशाचावाक् ‘प्रतिमा’ उपमा ‘अस्ति’ ‘यस्य’ इत्यरम्या ‘नाम’ अभिधान॑ ‘महद्यशः’ महद्यानवदच्छित्त॑ सर्वत्र परिपूर्ण॑ यशः कीदिः ॥ ‘अस्य’ इत्यरम्या ‘कृप॑’ अरुण॑ कृपादिविहित॑ निर्जिश्वेत॑ ‘सन्दृशे’ दर्शनदिवषये ‘न’ ‘तिष्ठति’ । इन्द्रियागोचरज्ञादेव ‘न चक्षुवा पश्यति’ ‘कल्पन’ तोहलि ‘एव॑’ इत्यरम्या । चक्षुरित्यापलक्ष॑ सैर्वरित्यादैरलि कोहलि न तद् गृहीत्यु शक्त्यां । ‘हृदा’ अनङ्गस्या यमसैतेऽनिष्टज्ञेन इति अमीष्ट्युष्मा ‘मनीषा’ वक्ष्या

ମନ୍ସାଭିକ୍ରତ୍ରୋଷ୍ଟଗମେବବିଦୁରମୃତାଣ୍ତେ ଭବ-
ତି ॥ ଅବଗାୟାପି ବହୁଭିର୍ଦୋନଙ୍କଭ୍ୟଃ ଶୃଗୁତ୍କୋ-
ପି ବହବୋୟନ ବିଦୁଃ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟୋବଜ୍ଞାତା କୁଶ-
ଲୋକ ଲବ୍ଧା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟୋଜ୍ଞାତା କୁଶଲାନୁଶି-
ଷ୍ଟଃ ॥ ପରାଚଃ କାମାନନୁଯତ୍ତି ବାଲାନ୍ତେ ମୃତ୍ୟୋ-
ଯତ୍ତି ବିତତ୍ତନ୍ତ ପାଶ୍ୱ । ଅଥ ଧୀରାଅମୃତଭ୍ୱଂ ବି-

ବିକଳ୍ପବର୍ଜିତଯା ‘ମନ୍ସା’ ମନକୁଳପେଣ ମହାକ ମର୍ମମେନ
‘ଅଭିକ୍ରତ୍ରୋଷ୍ଟ’ ଅଭିସରିତିଃ ଅଭିପ୍ରକାଶିତଃ ଉତ୍ସରୋତ୍ତବ-
ତି । ‘ସେ’ ଏହି ‘ବ୍ରାହ୍ମ’ ଏହି ‘ବିଦୁ’ ‘ଅମୃତା’ ତେ ଭବତି ॥
‘ଅବଗାୟ’ ଅବଗାର୍ଥ୍ୟ ‘ଅପି’ ‘ସଃ’ ବ୍ରଜାୟା । ‘ନ ଲଭ୍ୟ’
‘ବହୁଭି’ ଅନେକିତେ ‘ଶୃଗୁତ୍’ ଅପି ‘ବହୁଃ’ ଅନେକେ
ଅନେକେ ‘ସହ’ ବ୍ରଜାୟାନେ ‘ନ ବିଦୁଃ’ ନ ବିଦୁତି ଅଭାଗି-
ମୋହସ୍ତୁତାଜ୍ଞାନୋନ ବିଜାନୀୟୁଃ । ତିଙ୍କ ଅସ୍ୟ ‘ବ୍ରଜୀ,
‘ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଃ’ ଅହୃତବେଦାନେକେସୁ କଶିଦେବ ଭବତି ତଥା
କର୍ତ୍ତାପି ‘ଅସ୍ୟ’ ବ୍ରଜାୟାନଃ ‘ଲବ୍ଧା’ ‘କୁଶଳଃ’ ନିପୁଣେତିର
ଭବତି । ଅସ୍ୟ ନିପୁଣଃ ‘ଜ୍ଞାତା’ ‘ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଃ’ କଶିଦେବ
ଭବତି ‘କୁଶଲାନୁଶିଷ୍ଟଃ’ କୁଶଲେନ ନିପୁନେମାଚାର୍ଯ୍ୟଗାନୁ-
ଶିଷ୍ଟଃ ମେଲିକିତଃ ମେ । ‘ପରାଚଃ’ ବହିର୍ଗତାନେବ
‘କାମାନ’ କାମାନ ବିହଶାନ ‘ଅନୁଯତ୍ତି’ ଅନୁଗମ୍ୟ-
ତି ‘ବାଲା’ ଅନ୍ପପ୍ରଜାଃ ‘ତେ’ ତେନ କାହିଁନେ ‘ମୃ-
ତ୍ୟୋଃ’ ‘ବିତତ୍ତମା’ ବିତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା ମର୍ମତୋଦ୍ୟାପନ୍ସ୍ୟ ‘ପାଶ୍ୱ’
ପାଶ୍ୱାତେ ବଧ୍ୟାତେ ଘେନ ତହିଁ ‘ସତି’ ଗଛିତି । ଯତ୍ତେବେ
‘ଅଥ’ କର୍ତ୍ତାର ‘ଧୀରା’ ଦିବେକିମଃ ‘ଅହୃତଜ୍ଞାନ’ ‘ଧୂର୍ବ’ ‘ବି-

विष्णु। द्रुवमधुर्वेष्टह न प्रार्थयते ॥ येनाहं
नामृता स्यां किमहं तेन कुर्यां । अस-
तोमा सकामय तमसोमा ज्योतिर्गमय मृ-
त्योन्माहमृतं गमय । आविनावीर्यश्चिदि ।
कुरु यत्ते दक्षिणं मुखं तेन मां पाहि
वित्त ॥

इति प्रथमवत्तेषु द्वादशोऽध्यायः ।

विज्ञा 'अद्वैतेषु' अविद्येषु सर्वप्रार्थेषु 'इह' महा-
सारेण न प्रार्थयते किञ्चिदल्पि ॥ येन अहं न अमृता
स्यां तिर्थ अहं तेन कुर्याम् । 'असहः' असहकर्त्तव्यः
'शा' शां 'सह' कर्त्तव्य 'गमय' । 'तमसः' अज्ञामां
'शा' शां 'क्षोत्रिः' वप्तकाशं सर्वज्ञं त्रुष्ट 'गमय' 'मृत्योः'
'शा' शां 'अमृतं गमय' । हे 'आहिः' वप्तापत्रक-
चैतन्य 'षष्ठे' ग्रन्थं 'आवीर्यश्चिदि' आवीर्यश्चिदि अज्ञामाव-
त्रुष्टप्रयेन प्रकटीतवा । हे 'त्रुष्ट' पत्रमेवत्र । 'षष्ठे' 'ते'
तद 'दक्षिणं मुखं' उत्साहस्त्रकं आकाशकर्त्रं 'तेन'
अप्तवालिपालाशोकमेहावित्तं 'शां' 'पाहि' त्रुष्ट
'वित्त' 'सर्वसा' ॥

इति प्रथमवत्तेषु द्वादशोऽध्यायः ।

सत्यमेव जयते नानुत्तं । सत्येन लभ्यते-
पसा हेषआज्ञा सम्यक् ज्ञानेन । येवा-
क्रमद्वयोह्यात्मकामायत्र तदं सत्यस्य परम्-
म निधानं ॥ दिव्योह्यमूर्त्तः पुरुषः सवा-
हात्यन्तरोहजोऽपागोहममाः । यं प-
श्यन्ति यत्यः क्षीणदोषाः ॥ योदेवानामधि-
पोषस्मि लोकाअधिक्रिताः । यस्तिशेस् ॥

‘सत्य’ एव ‘जयते’ जयति ‘न अनुत्त’ । ‘सत्येन’
अनुत्तयागेन वृत्तावचलत्यागेन ‘लभ्यः’ प्राप्तव्यः तद-
सा ‘समस्ताकाग्रुत्तसा’ हि एतः ‘आज्ञा’ ब्रजाज्ञा ‘सम्यक्
ज्ञानेन’ यथानुदृतव्रक्तवर्णमेव । ‘येन’ सत्येन तदसा
ज्ञानेन ‘आकृत्यति’ आकृत्यते ‘त्वयः’ दर्शनवस्तुः
‘हि’ ‘आप्तकामाः’ विगतत्त्वाः ‘मत्र तदं सत्यमा
परम्’ ‘निधानं’ आप्तमः परम्परकः । ‘विद्यः’
वोक्तमवान् ‘हि’ ‘अमूर्त्तः’ सर्वमूर्तिवर्जितः ‘पुरु-
षः’ पूर्णः सह वाहात्यन्तरेण वक्तव्यति ‘सदाहात्यन्तरः’
‘हि’ न जायते कृतचिरिति ‘अतः’ अविद्यामानः प्राप्त-
वामूर्यज्ञिन् असो ‘अप्राप्तः’ ‘हि’ अविद्यामान् इतरोह-
ज्ञिन् मोहयः ‘अमनाः’ । यस्त्रिकाज्ञानं ‘पश्यति’ उप-
लभत्वे ‘यत्यः’ यज्ञमशीलाः ‘क्षीणदोषाः’ क्षीणपापाः ।
‘यः’ परमेष्टरः ‘देवानाः’ ‘अधिपः’ वायो ‘विजि-
न्’ परमेष्टरे सर्वकात्रते ‘लोकाः’ अधिक्रिताः
अधिक्रिताः । ‘यः’ परमेष्टरः ‘अस्य’ विपदः ‘समूदाया-

ଦ୍ଵିପଦଶ୍ଚତୁଷ୍ପଦः । ସବା ଏସମହାନ୍ତଜାଆଜ୍ଞା ॥
 ଅଦୃଷ୍ଟୋ ପ୍ରକୃତାଇଶ୍ରବନ୍ତଃ ଶ୍ରୋତାହ ଗତୋ ମୁଣ୍ଡାହ-
 ବିଜ୍ଞାତୋ ବିଜ୍ଞାତା ॥ ସଏସଲେଖି ମେତ୍ୟା-
 ଆଇଶ୍ଵର୍ମାନ ହି ଗୃହତେ ॥ ସଏସର୍ବସୟ-
 ଶାନ୍ତଃ ସର୍ବସ୍ୟାଧିପତିଃ ସର୍ବମିଦଂ ପ୍ରଶାନ୍ତି
 ସଦିଦଂ କିମ୍ବା ॥ ଝାତଂ ପିବନ୍ତେ ମୁକୁତମ୍ୟ

‘চতুর্থপদঃ’ গবাদেঃ ‘জিশ’ ইষ্টেঃ ‘সৈই এহঃ অহাম্
অহঃ’ ‘আজ্ঞা’ ব্রহ্মাজ্ঞা। ‘অসৃষ্টঃ’ ই সৃষ্টঃ চতুর্ভৌতিকচৰ-
জ্ঞানমালভ্যঃ। কুমাচিত্ব ব্যক্তি ‘সৃষ্টী’ তথা ‘অসৃষ্টঃ’
লোকগোচরজ্ঞানমালভ্যঃ ব্যক্তি ‘জ্ঞাতী’, তথা ‘অসৃষ্টঃ’
মনমহিত্যজ্ঞানমালভ্যঃ ব্যক্তি ‘শক্তা’ যতঃ সোহসৃষ্টোহসৃষ্টে-
হস্তেণ্ঠাত্তেণ্ঠ ‘অবিজ্ঞাতী’ ব্যক্তি ‘বিজ্ঞাতী’। ‘সহস্রঃ’
‘আজ্ঞা’ ব্রহ্মাজ্ঞা বদ্ধবৎ ইন্দ্রিয়জ্ঞানগোচরজ্ঞেন নিষিদ্ধেন্তে
ব্যক্তি তত্ত্বে ন ব্রজ্ঞেতি ‘ই ইতি ন ইতি’ বদ্ধব্রহ্মভ্যঃ ব্যক্ত-
মেব নিষিদ্ধিজ্ঞত্ব ভদ্রতি নিহ্বলমুক্তিদিশেন্তে তবা মেতি
মেতীতি প্রতিদেবস্বারযৃতে ন শক্তাতে কেনচিদলি প্র-
কারেণ নির্বিষ্টে ‘অগৃহঃ ন হি গৃহত্বে’ কর্তব্যাদিহস-
জ্ঞানঃ। ‘সঃ এহঃ’ ব্রহ্মাজ্ঞা, সর্বসং উশামঃ সর্বসং আ-
ধিলক্ষিঃ ‘সর্বং’ ‘ইস্ম’ শুগু ‘হৃ ইস্ম’ তিঙ্গ ‘অবশ্য-
ক্তে’ ‘প্রশান্তি’ নিয়মাদিতি। ‘ষষ্ঠং’ সত্ত্ব অবশ্যাজ্ঞা-
জ্ঞানাং কর্ম্মফলঃ ‘পিৰুষ্টো’ একত্বত কর্ম্মফলঃ পিৰু-
তি কৃত্বে মেতরঃ তথাপি পাতুসম্বৰকেন পিৰুষ্টাদিতু-
চাতে ‘সুকৃতম্য’ ব্যক্তম্য কর্ম্মণঃ ‘লোকে’

বৃক্ষধন্মঃ

৪৯

লোকে গুহাং প্রবিষ্টৌ পরমে পরার্কে।
ছায়াত্তপৌ বৃক্ষবিদোবদন্তি পঞ্চাঘযোযে চ
ত্রিগাচিকেত্তাঃ ॥

ইতি প্রথমখণ্ডে ভযোদশোহ্যাযঃ ।

শ্লোরে 'গুহা' 'গুহায়া' বচো 'প্রবিষ্টৌ' 'পরমে'
'পরার্কে' প্রকৃষ্টস্থানে। তৌ চ 'ছায়াত্তপৌ' ইব বিজ-
ক্রদেৰ সমারিজ্জাম 'বৃক্ষবিদঃ' 'বদন্তি'
কথমন্তি ন কেবলঃ বৃক্ষবিদ়এব বদন্তি 'পঞ্চাঘযঃ' গৃহ-
যুঃ 'যে চ' 'ত্রিগাচিকেত্তাঃ' ত্রিকৃজ্জোনাচিকেত্তোহ-
য়িচিত্তোযৈন্তে ॥

ইতি প্রথমখণ্ডে ভযোদশোহ্যাযঃ ।

যোবৈ ভূমা তৎ মুখং নাপে সুখমস্তি
ভূমৈব মুখই ভূমা হৈব বিজিজ্ঞাসিতব্যঃ ॥
সত্তগবং কশ্মিন্প্রতিষ্ঠিতইতি স্মে অহিম্বি ।
সএবাদস্তাঽ সউপরিষ্টাঽ সপশ্চাঽ স-
পুরস্তাঽ সদঙ্গিণতঃ সউত্তরতঃ । ঈশা-
নেভূতভব্যস্য সএবাদ্য সউ শঃ ॥ য়া-
কেইবর্ণেবজ্ঞান শক্তিযোগাঽ বর্ণালিনে-
কালিহিতার্থেদধাতি । বিচৈত্ত চাক্ষে বি-

‘శాంతి కుమారుడు’ నిర్విషయం ప్రకారం ‘శాంతి సుఖం’
 ‘అంతాలే’ బ్రహ్మాతిరిక్తు కథించిన వస్తుని ‘సుఖం’
 సమృద్ధి ‘అంతి’ కుమారుడు సుఖం ‘అంతి’ కుమారుడు ఏద దిక్కి
 జాగితుటాడు; ఆహే ‘కుమారుడు’ కథాను సాంకేతికాభాషా క-
 అంతి ప్రతిష్ఠితించి ఉని ‘ఉత్కుషంతస్తు’ శిథాను ప్రతి ఆహారా-
 చార్యా: ‘యే మహిమి, ఆశ్చర్యించే మహిమి ప్రతిష్ఠితాభుమా:’
 ‘సాంతి’ కుమారుడు ‘అంతాలు’ దిస్టాకెం తథా ‘సాంకేతికిరిక్తాలు సాం-
 కుమారుడు సాంకేతికిరిక్తాలు పూర్వకులు సాంకేతికిరిక్తాలు:’ సముద్రా-
 ‘ఐశ్వర్యానః’ ‘స్తుతితటామా’ ‘కొలాచుశ్యా’ సాంతి నిర్వి-
 కుట్టుః ‘అంతి’ ఇంమో ప్రాచిష్టు దంశానః ‘సాం’ ‘శాం’ ‘ఉత్-
 అంతి దాతిషాంతిః’ ‘శాం’ ‘ఎకం’ అంతిందులు పరమాక్రా-
 ‘అంతస్తు’ నిర్విశేషః ‘బంజరా’ నీమా ‘శాంతియోగాం’
 ‘నిర్విషాంతిః’ శృంగారప్రయోగానః ప్రాణామా ‘బంగార్’ ప్రయో-
 గం లంగార్థాన్ ‘అంతాలు’ ‘అంతాలు’ దివ్యాతి ప్రాణామః;
 ‘ఆదో’ ‘అంతో’ ‘ఉత్కుషంతస్తు’ దివ్యాతి శశిను ‘తి-అంతి’

শ্রমাদৌ সদেবঃ সনেবুক্ত্যা শুভযা সংযু-
ন্তু ॥ সহস্রকালাকৃতিভিঃ পুরোহিণ্যো-
যস্ত্বাং প্রপূরঃ পরিবর্ত্ততেহ যং । ধর্মাবহং
পাপনুদং ভগেশং জ্ঞাত্বাঽন্তমমৃতং বিশ-
ধাম । বিশ্বসৈকং পরিবেটিত্যারং জ্ঞা-
ত্বা শিবং শাস্ত্রমত্যন্তমেতি ॥ সবিশক্ত-
বিশ্ববিদ্যায়োনিষ্ঠঃ কালকালোগ্নণী সর্ব-
ব্যাপ্ত্যাতি 'সঃ' 'বেদঃ' দ্বোত্তনবৃত্তাদঃ বিজ্ঞানৈকর্যঃ
পরমেষ্ঠরঃ । 'সঃ' 'অস্মান' 'শুভযা' 'বৃক্ত্যা' 'সংযু-
ন্তু' 'সংযোজ্যত্ব' 'সঃ' পরমেষ্ঠরঃ 'সহস্রকালাকৃতিভিঃ'
বৃক্তকালাকৃতিভিঃ বৃক্তাঃ সংসারাঃ কালাঃ আকৃতেশ
'পরঃ' 'অস্মাঃ' প্রপূরামস্তুষ্টঃ 'যস্ত্বাং' ইশ্বরাঃ
'অস্ম' 'প্রপূরঃ' সংসারঃ 'পরিবর্ত্ততে' । 'জ্ঞাত্বা'
ও 'ধর্মাবহং' ধর্মস্যাকরন্তৃত্য 'পাপনুদং' পাপস্য
ক্ষয়ত্বাত্মক 'ভগেশ', ভগস্য এব্যর্থস্য ঈশং শায়িনং
'আস্ত্বু' সর্বেবামাকৃতি হিতে 'অমৃত' 'অমরণধর্মাম'
'বিশ্বধাম' বিশ্বস্যাধারন্তৃত্য 'জ্ঞাত্বা' চ 'বিশ্বস্য এক'
পরিবেটিত্যারং 'শিদঃ' 'এতি' প্রাপ্ত্যাতি 'শাস্ত্রে'
'অত্যাবৃ' ॥ 'সঃ' পরমেষ্ঠরঃ 'বিশ্বকৃ' 'বিশ্বস্য কর্তা'
বিশ্ব বেষ্টীতি 'বিশ্ববিশ' 'আস্ত্বান' যোনিরিতি 'আস্ত্ব-
যোনিঃ' জ্ঞানাতীতি 'জ্ঞান' 'কালকালঃ' কালস্য কর্তা
'শুণি' বিচিরশক্তিমান 'সর্ববিশ্বঃ' । 'প্রধানক্ষেত্রজ-
পতি' প্রধানং প্রপূরঃ ক্ষেত্রজ্ঞানাক্তঃ ভগেশ

विद्यः । प्रथानक्षेत्रज्ञपतिगुणेशः स॒-
सा॒रमोक्षच्छित्तिवक्तुहेतुः ॥ सत्त्वयोऽह-
मृतस्त्रीशस्त्रहेतुः सर्वगोऽनुवनस्यास्य गो-
प्ता । यज्ञशेषस्य अगतोनित्यवेव ना-
लेयोहेतुर्बिद्यतज्ञशनाय । तद् ह देव-
मात्राबुक्तिप्रकाशं मूरुक्तैर्वै शरणमहं प्र-
पदे ॥ कन्ता ह वाएत्स्य ब्रह्मगोला-

पालिहिता 'ष्टुषेशः' औलामीलः 'संसारमोक्षच्छित्ति-
वक्तुहेतुः' संसारमोक्षच्छित्तिवक्तानां हेतुः काठ७९ ॥
'सः' परमेष्ठः 'तत्त्वः' चैतन्यज्ञोनित्यवः 'हि' 'अ-
मृतः' अमरवद्धमा इश्वरासो संख्येति 'इशमृतः'
इशः रामी सम्यक् छ्रित्यर्थस्यासो संख्यः । ज्ञानातीति 'आः'
सर्वत्र गच्छतीति 'सर्वगः' 'आसा' 'भूतनसा' 'गोप्ता'
पालिहिता 'यः' 'ईशे' ईष्टे 'आसा जगतः' 'नित्यः'
एव 'नियमेन 'न अनः हेतु विद्याते' 'ईशनाम'
शामनाय । 'तद्' 'ह' इशवद्वोहितधारमे 'देव' 'पर-
मेष्ठरः आज्ञानि या व चिः ताः प्रकाशयतीति 'आज्ञा-
वृक्षिप्रकाशः' 'मूरुक्तौः' 'ैव' 'ईशवद्वोहितधारमे 'आ-
ह' 'शरणः' 'प्रपदे' प्रयाप्ति । 'तस्य ह ईव एतस्य
त्रृष्णः' 'माय' 'अचिदानन्' 'सत्त्वः' । त्रृष्णः वरुपा
मर्शयति । कलाअदवदानिर्गतायथा तद् 'निष्ठानः'
निष्ठवद्यतः 'निष्ठितः' 'अपि त्रृष्ण नियमेन सर्वः जगत्
प्रशास्ति 'शास्त्रः' उपमृहत्तमजविकारः 'निष-

ম সত্যং । নিষ্ঠলং নির্দ্ধুয়ৎ শাস্ত্রং নিরবস্যং
নিরঞ্জনং । অমৃতস্য প্ররুৎ সেতুং দক্ষেন্দ্রন-
মিবাললং ॥ সসেত্ববিধৃতৈরুষ্যং লোকা-
নামসত্ত্বদায় । লৈলং সেতুমহোরাত্রে কর-
তঃ ন জরান অত্যন্তশোকঃ ॥ যজ্ঞায়াহ পহ-
তপাপ্যা বিজরোবিমৃত্যুবিশোকোবিজিষ্ট-
সোহপিপাসঃ সত্যকামঃ সত্যসংকল্পঃ

বস্যং 'অগৃহীয় 'নিরঞ্জনং' নিরোপং 'অমৃতস্য'
হোক্ষণ প্রাপ্তয়ে 'পরুৎ সেতু' 'সমারমহোদধেরকর-
ণেপাপাত্ম' । 'সেতু' 'অনল' 'ইব' সেনীপ্যমানং ॥
'সঃ' গুরুক্ষা সেতুরিব 'সেতু' 'বিধৃতিঃ' বিধৃতঃ
অমের হি সর্বা জগৎ বিধৃতঃ । অপ্রিয়মানং হীরারূপেন
বিশ্ব বিচ্ছেদ যত্কৃত্যাং সঃ সেতুবিধৃতিঃ । 'এবাহ' কৃ-
ত্যাজীমানং 'লোকানাম' । 'অসত্ত্বদায়' অবিবারণায়
অবিমাশাহেতোক্তঃ । 'ন এন' সেতু' গুরুক্ষানং 'অহো-
রাত্রে' সর্বস্য জনিযতঃ পরিচ্ছেদকে 'করতঃ' । যথো
অভয় সমারিদঃ কালেন অহোরাত্রালিলক্ষণেন পরি-
চেদ্যাঃ ন কর্তা অহং কালপরিচেদ্যাঃ । এন 'কর'
করতি প্রাপ্তোভি কথা 'ন স্থৃতঃ' 'ন' তু 'শোকঃ' ॥
'হঃ' 'আহা' গুরুক্ষা 'অপহতপাপ্যা' 'বিজুরঃ
বিমৃত্যঃ দিশোকঃ' 'বিজিষ্টসঃ' কিষ্টসঃ । অবুমিশ্র
করুহিতঃ 'অপিপাসঃ' লিপাসাৰজিৰ্জিতঃ 'সত্যকামঃ
সত্যসংকল্পঃ' । সঃ অছেক্তোর্যঃ সঃ বিজিজ্ঞাশিতব্যঃ'

सोऽयेष्टव्यः सविजिज्ञासितव्यः । समर्कां-
श्चलोकानांप्लोक्ति सर्वांश्च कामान् यन्त्रमा-
ञ्चानमनुविद्या' विजानाति ॥ आकाशोवै
नाम नामकपयोनिर्वहित ॥ ते यदनुत्रा त-
त्त्वज्ञ तदमृतं ॥ तैव बाचान मनसा प्रा-
प्तुं शक्योन चक्षुषा । अप्तीति ब्रुवतोऽ-
न्यत्र कथं तत्पलभाते ॥ यदैतमनु-

किं तस्यादेहमाण विजिज्ञासनात् स्याद् इत्याचाते
‘सः सर्वान् च लोकान् आप्लोक्ति सर्वान् च कामान्
यः तु’ ‘आकाशः’ ब्रह्माकाशः ‘अनुविद्या’ अचेष्ट-
या ‘विजानाति’ ॥ आकाशः दै ‘ब्रह्मः’ ‘नाम’
अस्तिधानः, आकाशैदौशरीज्ञानं सृजनज्ञात्तं सः
परमात्मा आकाशाभ्यः । ‘नामकूलमोः’ ‘निरुद्धिता’
निरुद्धोऽचाते ‘नामकूले यदनुत्रा’ हस्य अनुत्रा विलक्षणे
‘तु ब्रह्म’ । यदि तत्त्वज्ञ नामकूलाभ्याण विलक्षणं अस्तु-
त्तु तथापि तत्त्वोनिरुद्धोऽचाते । तु अमृतं ॥ ‘न एव बाचान
मनसा’ ‘न चक्षुषा’ नामैरपि इत्यनुष्ठैः ‘प्राप्तुं शक्त्यः’ श-
क्यते केन्द्रिये । तत्त्वाणि अप्तीति ब्रुवतः’ अस्तिधा-
निः आगमार्थानुसारिनः अस्तिधानाणि ‘अनात्त’ नामिक-
वादिनि नात्ति जगत्तोमूलं ब्रह्म निरुद्धयमेवेदां तार्या-
हिति मन्यमाने विलरीतदर्शिनि ‘कथं’ ‘तु ब्रह्म
‘उपलभाते’ न कथं तु उपलभाते ॥ ‘हस्या’ ह-

ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ

୫୫

ପଶ୍ୟତ୍ୟାକ୍ରାନ୍ତ ଦେଵମଞ୍ଜସା । ଈଶାନ୍ତ ଭୂତ-
ଭବସ୍ଯ ଏ ତତୋବିଜୁଷ୍ଟ୍ୟାତେ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମ ଥିବେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋହି ଧ୍ୟାଯଃ ।

କିମ୍ କାଳେ 'ଏତ୍' ଆକ୍ରାନ୍ତ ' ବ୍ରାହ୍ମାନ୍ତ ' ଦେଵ୍ ' ଦେବାନ୍ତ ଦେବତା ' , ଈଶାନ୍ତ ' ଶାମିକାର୍ତ୍ତ ' ଭୂତଭବସ୍ଯ ' କାଳ-
ଭବସ୍ଯ ' ଅଞ୍ଜମା ' ମାତ୍ରାନ୍ତ ' ଅନୁଭବାନ୍ତି ' ତମା ' ତତ୍ତ୍ଵ '
ତତ୍ତ୍ଵାଦୀଶାମାନ୍ତ ଦେବାନ୍ତ ସକ୍ରିୟାକ୍ରାନ୍ତ ' ମ ' ' ଦିଜୁଷ୍ଟ୍ୟାତେ '
ହିଶେଷେ ଭୂଷିଷ୍ମାତେ ଗୋପାଯିତୁ ମିଷ୍ଟି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମ ଥିବେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋହି ଧ୍ୟାଯଃ ।

गाविरतेऽनुचरितानाशास्त्रोनासमाहि-
तः । अशास्त्रमानसोवापि ग्रन्थानेनैव-
माप्याण् ॥ ० श्रेयश्च प्रेयश्च मनुष्यमेत-
त्तेषो सम्परीक्ष्य विविक्षु धीरः । तथोः
श्रेयआददानसा साधु भवति हीयतेऽर्थाण्
युप्ते प्रेयोऽरुणीते ॥ यथाकारी यथाचारी
तथा भवति । साधुकारी साधुभवति पापकारी

‘न’ ‘मुक्तरितां’ पापकर्मणः ‘अहिरतः’ अनु-
पत्तः ‘न’ अपि इन्द्रियलोलाण् ‘अशास्त्रः’ ‘न’ अपि
‘असमाहितः’ अनेकाग्रहनाः विजिप्तिरुः । ‘न’ ‘हा अपि’
‘अशास्त्रमानसः’ कर्माकलार्थिताण् केवल ‘प्रजानेन’
‘एव’ ‘त्रिष्ठाकामः’ ‘आप्याण्’ । यस्तु मुक्तरितां विरतः
इन्द्रियलोलाण्णतं समाहितचित्तः कर्माकलामप्युपशास्त्रमा-
नसम्भाटार्यान् सः प्रजानेन परम् त्रिष्ठा प्राप्तोति । ‘श्रेयः’
‘निःश्रेयसः’ ‘त’ ‘प्रेयः’ ‘प्रेयतरः’ ‘त’ ‘मनुष्याण्’
‘एतः’ ‘प्राप्तुः’ ‘त्तेषो’ श्रेयःप्रेयःप्राप्तोर्मनुष्याण्
‘मयकृ परिगमय मयाङ्गमसालोक्य उत्तुलीष्टदः’ ‘विविक्षु’
‘पुरुषकृ करोति’ ‘धीरः’ ‘धीमान्’ । विविच्य त ‘तथोः
श्रेयः’ ‘आददानसा’ उपादानः कुर्वतः ‘साधु’ शोक्षमः
शिवः ‘भवति’ ‘सः उ’ ‘यस्तु’ ‘प्रेयः’ ‘त्रुषीते’ उपादाने
‘सोऽनुरामशी’ विमृच्छः ‘हीयते’ विमृज्जयते ‘अर्थाण्’ पुरु-
षार्थाण् भावरार्थिताण् प्रयोक्तनाण् नित्याण् । यथा तस्य
यथाचरित्युः शीलमसा सोऽहम् मनुष्यः ‘यथाकारी यथा-

पापोऽवति । पुण्यः पूर्णेन कर्मणा भवति
पापः पापेन ॥ यस्त्विज्ञानतान् भवत्य-
युक्तेन मनसा सदा । तस्येत्त्रियाण्यवश्यानि
द्वृष्टाशाहिव सारथेः ॥ यस्त्व विज्ञानवान्
भवति युक्तेन मनसा सदा । तस्येत्त्रियाणि
वश्यानि सदशाहिव सारथेः ॥ यस्त्विज्ञानवान्
भवत्यमनक्षः सदाशुचिः । न सत्त्वपदमा-
प्लोति संसारस्थादिगच्छति ॥ यस्त्व विज्ञान-

जात्री'सः 'तथा भवति' । 'मातृकारी मातृः भवति' 'लाप-
तारी लापः भवति' । 'पुराः पूर्णेन कर्मणा भवति' 'पापः
पापेन' ॥ 'यः त्' 'अविज्ञानवान्' 'अविवेकी' 'भव-
ति' 'अयुक्तेन' 'अप्रगृहीतेन' 'मनसा सदा' युक्तो-
भवति । 'तसा' 'अतुश्लसा' 'इत्त्रियानि' 'अवश्यानि'
अशक्यनिवारणानि 'द्वृष्टाशाः' अदाशाशाः 'ईव सारथेः'
भवत्यैः 'यः त्' 'पुराः पूर्णोऽप्तिपत्रीतः' 'भवति'
'विज्ञानवान्' 'विवेकवान्' 'युक्तेन मनसा' 'प्रगृहीतमनः'
'सदा' । 'तसा इत्त्रियानि' 'दश्यानि' 'प्रदर्शितुः नि-
वर्त्तितुः एव शक्यानि 'सदशाः ईव सारथेः' ॥ 'यः
त् अविज्ञानवान् भवति' 'अमनक्षः' 'अप्रगृहीतमनक्षः
सत्त्वत्वेव 'सदा अशुचिः' । 'न सः' 'त्' ग्रन्थ यथा परम
'पदम् आप्नोति संसारे च अधिगच्छति' ॥ 'यः
त् विज्ञानवान् भवति' 'सदृशनक्षः' 'युक्तमनाः 'सदा शुचिः'

वान् भवति समन्वयः सदा कुचिः। सतु तत्-
पदमाप्नोति यस्मां भूयोन जायते ॥
विज्ञानसारथिर्यन्ते अवःप्रग्रहवान्वरः। सो-
इवं पारमाप्नोति तद्विषेणोः परमं
पदं ॥ अनन्दानाम ते लोकाऽन्तेन
तमसारुताः । तादेष्टे प्रेत्याभिगच्छन्ति
अविद्यात्मोऽवधेऽजनाः ॥

इति प्रथमस्थाने पञ्चमश्लोकं ध्यायः ।

'सः तु तत्पदम् आप्नोति' 'यस्मां' आप्नोति पदान्
प्रचाप्तःसन् 'भूयः' पूनः 'न जायते' सद्सारे ॥ 'यः
तु' विज्ञानसारथिः विज्ञानं सारथिर्यामोति 'अवः-
प्रग्रहवान्' प्रगृहीतमनाः 'न रः' विज्ञानः 'सः' आप्नो-
ति 'सद्सारगतेः' 'पारम्' परमदेवाभिगच्छन्ति 'आ-
प्नोति' तद् 'विषेणोः' व्याप्तिशीलस्य ब्रह्मेण परमा-
त्मानः 'परमः' प्रकृतेण 'पदम् व्यानः' ॥ 'अनन्दाः'
अनानन्दाः अनुरुद्धाः 'नाम ते लोकाः' 'अन्तेन' अन-
श्वर्णलभ्यदेन 'तमसा आरुताः' तमसा अज्ञानेन आरुताः
व्याप्तेः ॥ 'तान्' लोकान् 'ते' 'प्रेता' मृत्यु 'अभि-
गच्छन्ति' अभिगच्छन्ति' के ये 'अविद्यासः' ब्रह्मात्मगमत-
क्षिणाः 'अवधाः' अहं द्वयोऽहयुक्तमनमः 'सनाः' ॥
इति प्रथमस्थाने पञ्चमश्लोकध्यायः ।

शास्त्रोदास्तुपरतस्तिक्षुः समाहितो-
तु त्वा आज्ञानेयवाज्ञानं पश्यति तैनं पाप्या-
तरति सर्वं पाप्यानं तरति । तैनं
पाप्या तपति सर्वं पाप्यानं तपति । वि-
पापो विरक्तो ह विचिकिं सो ब्राह्मणो भव-
ति ॥ समोदेते मोदनीयत्वं हि लक् ॥ तर-
ति शोकं तरति पाप्यानं गुहाग्रन्थि-
त्यो विमुक्तो ह मृतो भवति ॥ सत्यान्न
प्रमदितव्यां धर्मान्न प्रमदितव्यां कृशलान्न

‘शास्त्रः’ इत्याज्ञोज्याः उपशास्त्रः ‘सास्त्रः’ युक्तमनः
‘उपरातः’ पापतर्यादेविमिर्जुः ‘तिक्षुः’ वस्त्र-
विक्षुः एकाग्रतपेत्र ‘समाहितः द्वितीया’ ‘आज्ञानि’ क्षी-
दाक्षनि ‘एव’ ‘आज्ञानैः’ परमाज्ञानैः वस्त्रस्त्रैः ‘प-
श्यति’ व्रक्तिः । ‘न’ एवैः साधकैः ‘पापया’
पापः ‘तरति’ प्राप्तोति अहस्तु ‘सर्वं पापयानैः’
‘तरति’ अतिक्रान्ति । ‘न’ च ‘एवैः पापया’ ‘तप-
ति’ तापयति अयै ‘सर्वं पापयानैः’ ‘तपति’
तापयति । सः ‘विपापः’ विगतपापः ‘विरक्तः’ विग-
तिरक्तिरमलः ‘अविचिकिंसः’ करुतलम्यास्त्रामलकर्त्तव्य अ-
स्ति ग्रज्जेति विशितमतिः ‘ब्राह्मणः’ ‘भवति’ ॥ ‘सः’
विश्वान ‘मोदनेते’ मोदनीयैः ‘हर्षदीयैः ग्रज्जति हि लवद्धा’ ।
‘तरति शोकैः’ ज्ञानस्त्रैः सक्षाप्तैः अतिक्रान्तोदत्ति ‘त-

ପ୍ରମଦିତବ୍ୟଃ ॥ ସନ୍ତ୍ୟଃ ବଦ । ସମୁଲୋବା ଏବ
ପରିଶୁଷ୍ୟାତି ଯୋହନ୍ତମଭିବଦତି ॥ ସର୍ଵଃ ଚର ।
ସର୍ଵାଃ ପରଃ ନାଶି । ସର୍ଵଃ ସର୍ବେଷାଃ ଭୂତା-
ନାଃ ମଧୁ ॥ ଆକ୍ଷ୍ୟ । ଦେସ । ଅଶ୍ରାକ୍ଷ୍ୟ । ଅଦେସ ॥
ମାତୃଦେବୋଭବ ପିତୃଦେବୋଭବ ଆଚାର୍ୟଦେ-
ବୋଭବ ॥ ସାମୟନବଦ୍ୟାନି କର୍ମାଣି ତାନି ସେ-
ବିତବ୍ୟାନି ମୋ ଇତରାଣି ॥ ସାମ୍ୟଶାକ୍ୟ-
ଶୁଚରିତାନି ତାନି ତ୍ରୟୋପାସ୍ୟାନି ମୋ ଇତ-

ରୁତି ପାପହାନ୍ତଃ । 'ଶ୍ରୀହର୍ଷାପ୍ରିଭ୍ୟ' ଜନମାଜ୍ଞାନମୋହଗ୍ରହିତଃ;
'ହିମୁଳ୍କ' ମନ 'ଅମୃତ: ଭବତି' ॥ 'ସନ୍ତ୍ୟଃ' ନ 'ପ୍ରମଦିତବ୍ୟଃ'
ଦିକ୍ଷେତବ୍ୟଃ ଅନୃତ: ନ ଦକ୍ଷ୍ୟଃ । 'ଧର୍ମାଃ ନ ପ୍ରମଦି-
'କୁଳଲାଭ' ଆଶ୍ରାମକାର୍ଯ୍ୟ । ମଜ୍ଜଲଯୁକ୍ତାଃ କର୍ମାଣି । ନ ପ୍ରମଦି-
ତବ୍ୟଃ ॥ 'ସନ୍ତ୍ୟଃ' ସନ୍ତ୍ୟହଚନ୍ତଃ 'ଦମ' । 'ସମୁଲ: ' ଶହ ମୁଲେନ
'ଦୈ' 'ଏହ' 'ଲହିଶୁଷ୍ୟାତି' ଶୋଇମୁଖେତି 'ହ' 'ଅନୃତ'
'ଆସାନ୍ତୁତାର୍ଥ' 'ଅଭିଦରତି' ॥ 'ଧର୍ମ' 'ଚର' ଆଚର ।
'ଧର୍ମାଃ ପରଃ ନାଶି' ସର୍ଵମ୍ଭିର ହି ମଙ୍ଗେ ନିଷମାନେ । 'ସର୍ଵଃ'
ସର୍ବେଷାଃ ନିଷମା ପ୍ରାଣିଭିହନୁଜୀବଶାନକୁପଶ । 'ମର୍ଗେଷାଃ
ଶୁକ୍ଳାମା' ଫେନକାରକଜେନ ' ମଧୁ' ॥ ସର୍ବକିଞ୍ଜିର ଦେବଃ
କ୍ରୂର 'ଆକ୍ଷ୍ୟ' ଏବ ' ଦେସ' ଦୋକ୍ଷ୍ୟ । 'ଆଶ୍ରାକ୍ଷ୍ୟ ଅଦେସ' ॥
ଶାକା ଦେବୋଷମ୍ଭ ମଃ ଶାତୁରେବ: ଅର୍ଥ 'ଶାତୁରେବ: ' 'ଭବ'
ଶାକଃ ଏବ୍ 'ପିତୃଦେବ: ଭବ' 'ଆଚାର୍ୟଦେବ: ଭବ' ॥ 'ଶାନି'
'ଅମଦ୍ୟାନି' ଅନିନ୍ଦିତାନି 'କର୍ମାଣି' 'ତାନି ସେବିତ-
ବ୍ୟାନି' ଅଧା । 'ମୋ' 'ଇତରାଣି' ନିନ୍ଦିତାନି କହିବ୍ୟାନି ॥

রাণি । এইচেকুপায়ৈর্যততে যজ্ঞ বিদ্বান্
তস্যায়আংশা বিশতে বৃক্ষধাম ॥ শৃণু
বিশ্বেহমতস্য পুজ্ঞাতা যে ধার্মানি দিব্যানি
তস্তঃ ॥ বেদাহমেতৎ পুরুষং মহাস্ত-
মাদিত্যবর্ণং তমসঃ পরম্পরাং । তমেব বি-
দিত্তাতিমত্যমেতি আন্যঃ পৃষ্ঠাবিদ্যতে-
হ্যন্যায় ॥ এতজ্জেব্যং নিত্যমেবাক্সং-

‘যানি’ ‘অশ্চাক’ ‘আচার্যান্ন’ ‘মুচ্চরিতানি’ শোক-
মানি আচরিতানি ‘তানি’ এবং ‘আয়া’ ‘উপাস্যানি’
নিয়মেন কর্মব্যানি ‘মো উত্তরাণি’ বিপ্লবীতানি আচার্য-
কৃতান্যপি। ‘এইচে উপায়ৈঃ’ পুরোকৈর্তৈযোগানে-
ইয়ে ‘যতক্তে’ প্রয়োক্ত মুমুক্ষুঃ সন ‘য়ত্তু’
‘বিদ্বান্’ ব্রহ্মবিদঃ। ‘তমা’ বিদ্বুষঃ এবং ‘আংশা’ ‘বি-
শতে’ সংপ্রদিশতি ‘ব্রহ্মধাম’ আশ্রম ॥ ‘শৃণু’
‘বিশ্বে’ সংবে ‘অস্তুতস্যা’ ব্রহ্মসঃ ‘পুজ্ঞাঃ’ ‘যে’ ‘ধা-
র্মানি’ বিদ্যানি’ ব্রহ্মবীয়ানি ‘আ-তস্তঃ’ অধিত্তি-
তি। ‘বেদ’ জ্ঞানে ‘অহং এতৎ’ ‘পুরুষং পূর্ণং মহা-
স্তু’ ‘আবিত্যবর্ণ’ প্রকাশরূপঃ ‘তমসঃ’ অভ্যান্নাঃ ‘প-
রম্পরাং’। ‘তৎ এব দিবিজ্ঞা’ ‘মৃত্যু’ অতি-এতি’ অত্তে-
তি অতিক্রান্তি অশ্চাক ‘ন আন্যঃ পৃষ্ঠাঃ দিব্যতে’ ‘অধ-
মায়’ পরমপূর্বপ্রাপ্তয়ে। যশ্চাক ব্রহ্মজ্ঞানানুকৃতঃ পরম-
পুরুষার্থমিছিঃ তমাঃ ‘এতৎ’ ব্রহ্ম ‘নিত্য’ এবং ‘জ্ঞেয়’

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବଃ ପରାଂ ବେଦିତବ୍ୟଃ ହି କିଞ୍ଚିତ ॥
 ସଂପ୍ରାପ୍ୟେନମୃତ୍ୟୋଜାନ୍ତତୃଷ୍ଣାଃ କୃତାଜ୍ଞାନୋ-
 ବୀତରାଗାଃ ପ୍ରଶାସ୍ତାଃ । ତେ ସର୍ବଗଂ ସର୍ବତ:
 ପ୍ରାପ୍ୟ ଧୀରାୟୁକ୍ତାଜ୍ଞାନଃ ସର୍ବମେବାବିଶ୍ଵତି ॥
 ବିଜ୍ଞାନାଜ୍ଞା ସହ ଦୈତ୍ୟ ସର୍ବରେ: ଆଣଙ୍ଗଭୂତା-
 ଲି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠିତି ସତ୍ତା । ତଦକ୍ଷରଂ ବେଦମତେ
 ଯତ୍ତ ସୌମ୍ୟ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବମେବାବିବେଶ ॥
 ସମ୍ବନ୍ଧାଧିକାରୀଙ୍କାଶେ ତେଜୋମୟୋତ୍ୱମୁତ୍ସମ୍ୟ:

ଆଜାନି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠାତି 'ଆଜାନ୍ତର୍ମୁଦ୍ରା' ନ ଅଛିପର
 ରୁଦ୍ଧ ଦେଖିତଥୀ ହି କିଞ୍ଚିତ ' ଅଛି । ସଂପ୍ରାପ୍ୟ ସହ-
 ବଗମ୍ଭେ 'ଏହି' ପରମେଶ୍ୱର 'ଧରତି' ରଶମତରୁ: 'ଆଜାନ
 ତୃଷ୍ଣାଃ' ଆମେନ ତୃଷ୍ଣାଃ 'କୃତାଜ୍ଞାନଃ' କୃତବନ୍ଧବଃ 'ଧୀତରା
 ଗାଃ' ବିଗତରାଗାନ୍ତିଦୋଷଃ 'ପ୍ରଶାସ୍ତାଃ' ଉତ୍ସ୍ଵଯଜ୍ଞାନାଲ୍ୟରହି-
 ତାଃ । ତେ 'ଏହି' ଏହି 'ଶୁରୁଧ୍ୟ' 'ମର୍ତ୍ତିନଃ' 'ମର୍ତ୍ତି' ମର୍ତ୍ତ
 'ପ୍ରାପ୍ୟ' 'ଧୀରାଃ' ବିଦେଶିନଃ 'ଯୁକ୍ତାଜ୍ଞାନଃ' ସାହାହିତ୍ୟ-
 ଭାବାଃ ଯୋଜକାଳେ 'ମର୍ତ୍ତି' 'ଏହି' 'ଆହିଶ୍ଵତି' ପ୍ରହିଶ୍ଵତି ଜୀ-
 ମେନ । 'ବିଜ୍ଞାନାଜ୍ଞା' 'ମହ' 'ଦେହିଃ' 'କିଞ୍ଚିଦୈଃ' 'ମଈଃ'
 'ଶ୍ରାଦ୍ଧାଃ' 'କୃତାନି' 'ପ୍ରଥିତ୍ୟାଦୀନି' 'ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠିତି' 'ଯତ୍'
 ହଶ୍ଚିନ ଅକ୍ଷରେ ତ୍ରକ୍ଷବି: 'ତୁରୁ ଅକ୍ଷରୁ' ତୁରୁ 'ବେଦମତେ'
 ଜୀବାତି 'ହଃ ତୁ ସୌମ୍ୟ ମଃ ମର୍ତ୍ତିଜାଃ ମର୍ତ୍ତି' 'ଏହି' 'ଆହିଦେଶ'
 'ଆହିଶ୍ଵତି ଜୀମେନ' । 'ହଃ ତୁ ଅଯାତ ଅକ୍ଷିନ ଜୀବାତି' 'ତେ
 ଜୋଗନଃ' 'ଚିକ୍ରାତପ୍ରକାଶନଃ' 'ଅମୃତନଃ' 'ଅମର୍ଯ୍ୟଧାରୀ'

ପୁରୁଷ: ସର୍ବାନୁଭୂଃ । ତମେବ ବିଦିତ୍ଵାତିମୃତ୍ୟୁ-
ମେତି ମାନ୍ୟ: ପଞ୍ଚାବିଦ୍ୟାତେହ ଯଜ୍ଞାୟ ॥ ଏଥ-
ଆଦେଶେ ଏସଉପଦେଶେ ଏତଦନୁଶାସନଂ ଏବମପା-
ସିତବ୍ୟମେବ ମପାୟ ପିତବ୍ୟଂ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଥାତେ ଯୋଡ଼ଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ପ୍ରଥମଥାତ୍ୟଂ ସମାପ୍ତଂ ।

‘ପୁରୁଷ:’ ସର୍ବାନୁଭବତୀତି ‘ସର୍ବାନୁଭୂଃ’ । ‘ତ୍ଵ ଏବ ଦିନି-
ତା’ ‘ମୃତ୍ୟୁ’ ‘ଅତି-ଏତି ଆତ୍ମୋତି ଅତିଜ୍ଞାଯତି । ‘ମ ଅ-
ନ୍ୟ: ପଞ୍ଚା ଦିନବ୍ୟାତେ ଅଗନ୍ମାୟ’ ॥ ‘ଏହ:’ ‘ଆଦେଶ:’ ଉଲାମନା-
ଦିଧି: ‘ଏହ: ଉଲାମନା:’ ‘ମନୁଶ୍ୟେଷ୍ୟ:’ ‘ଏତଃ’ ‘ଅନୁଶାସନ:’
ପ୍ରମାଣିତମଃ ହର୍ଷାଦେଶଃ ତଙ୍କାର ‘ଏହ:’ ଯହୋରୁରୁରୁ ‘ଉଲା-
ମିତବ୍ୟା:’ ‘ଏହ: ଉଲାମିତବ୍ୟା:’ ପୁରାଜୀତମଃ ସମାପ୍ତିର୍ଥଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଥାତେ ଯୋଡ଼ଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ପ୍ରଥମଥାତ୍ୟଂ ସମାପ୍ତଃ ।

শুভৎসূ

ব্রহ্মধর্মাঃ

ওমাচার্যাহস্তেবাসিনমনুশাস্তি ॥ ব্ৰহ্মনিষ্ঠাগৃহস্থঃ স্যাঽ তত্ত্বজ্ঞানপরায়ণঃ ।
যদ্যঃ কৰ্ম্ম প্রকৃতীত তত্ত্বজ্ঞণি সমর্পণে ॥
আত্মৰ পিতৃরৈব সাম্ভাৰ অত্যক্ষদে-
বতাঃ । অজ্ঞা গৃহী নিশ্চোবেত সদা সর্ব-

‘আচার্যঃ’ ‘অস্তেবাসিন’ ‘শিষ্য’ ‘অনুশাস্তি’ ক-
ঠিক্কাহ ধৰ্ম্ম প্রাহ্যতি ॥ ‘গৃহস্থঃ’ ব্রহ্মধেব নিষ্ঠা বি-
শেষিঃ হস্য সঃ ‘ব্রহ্মনিষ্ঠঃ’ ‘স্যাঽ’ ভবে । কিঞ্চ ‘ত-
ত্ত্বজ্ঞানপরায়ণঃ’ তত্ত্বজ্ঞান লৱ প্রকৃষ্ট অয়ন ‘আ-
শ্রযোৰস্যাস্তি’ । ‘যথৰ’ লোকহিত ধৰ্ম্ম ‘কৰ্ম’
‘প্রকৃতীত’ অনুত্তিষ্ঠ তস্য তস্য ফলাভিসংক্ষি পরি-
হাত ‘তত্ত্ব’ কৰ্ম্ম ‘ব্রহ্মণি’ সংজ্ঞানলাঙ্ঘাতে পূর্ণে পরমে-
ষ্টরে ‘সমর্পণে’ ॥ ‘আত্মৰ পিতৃৰ চ এব সা-
ম্ভাৰ অত্যক্ষদেবতাঃ’ । ‘অজ্ঞা’ বিচিহ্ন ‘গৃহী’ ‘নি-
শ্চোবেত’ তত্ত্বাশেত ‘সদা’ ‘সর্বপ্রয়ত্নতঃ’ সর্বপ্রয়ত্নেন ॥

ଅୟତ୍ତଃ ॥ ଆବସେନ୍ଦ୍ରଲାଙ୍କାଣିଂ ସର୍ବଦା
ପ୍ରିୟମାଚରେ । ପିତ୍ରୋରାଜାନୁଶାରୀ ଆଏ
ସଂପୁର୍ଣ୍ଣଃ କୁଳପାଦନଃ ॥ ଗୁରୁଗାନ୍ଧେବ ସର୍ବେ-
ଯାଏ ମାତା ପରମକୋଷ୍ଠରୁଃ । ମାତା ଗୁରୁତରୀ
ଭୂମେଃ ଥାଏ ପିତୋଚକ୍ରତରନ୍ତଥା ॥ ସଂ ଆତା-
ପିତରୋ କ୍ଲେଶଂ ସହେତେ ସନ୍ତବେ ନ୍ତରାଂ । ଅ
ତସ୍ୟ ନିଷ୍ଠତିଃ ଶକ୍ତ୍ୟା କର୍ତ୍ତୁଂ ବର୍ଷତୈରପି ॥
ଆତା ଜ୍ୟୋତିଃ ସମଃ ପିତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୁରୁଃ ଶ୍ଵରା
ତନୁଃ । ଛାଯା ସ୍ଵଦାସବର୍ଗଶ୍ଚ ତୁହିତା କୁପଣ୍ଠ

‘ଆବସେ’ ‘ଭୂନ୍ଦଲା’ ‘କୋମଲା’ ‘ବାଣୀ’ ବାଚ୍ ‘ମର୍ଦନା’ ‘ପ୍ରିୟ’ ହିତ୍ୟ ‘ଆଚରେ’ ‘କୁର୍ଯ୍ୟା’ ‘ପିତ୍ରୋ’ ମାତାପିତ୍ରୋ ‘ଆଜାନୁଶାରୀ’ ‘ଆଜାନୁଶାରୀଚ’ ‘ମ୍ୟାଂ’ ଭୂମେ ‘ସଂପୁର୍ଣ୍ଣ’ ‘କୁଳପାଦନ’ ‘କୁଳପାଦନନଃ’ ॥ ସେ
ଯେ ଘରଜେନ ନିଷ୍ଠତିଃ ତେବା ‘ମର୍ଦନା’ ‘ଚ’ ‘ପ୍ରିୟ-
ଦା’ ‘ମଧ୍ୟ’ ‘ମାତା’ ‘ଏବ’ ‘ପରମତ’ ‘ପରମ’ ‘ପ୍ରୋତ୍ଷ’ ‘ପୁରୁ’ ।
‘ମାତା ଗୁରୁତରୀ ଭୂମେ’ ‘ତଥା’ ଥାଏ’ ଅନ୍ତରିକ୍ଷାଂ
‘ଉଚ୍ଚତର’ ‘ପିତା’ ॥ ‘ନ୍ତରାଂ’ ‘ଅପତୀମା’ ‘ସନ୍ତବେ’
ମତି ‘ସ’ ‘କ୍ଲେଶ’ ‘ମାତାପିତରୋ’ ‘ସହେତେ’ ‘ତନ୍ଦା’ କ୍ଲେ-
ଶମ୍ୟ ‘ନିଷ୍ଠତିଃ’ ‘ଆନ୍ଦଗ୍ରୀ’ ‘ତର୍ତ୍ତୁ’ ‘ବର୍ଷତୈତି’ ‘ଅଲି’ ‘ନ’
‘ଶକ୍ତ୍ୟା’ ନ ଶକ୍ତ୍ୟତେ ॥ ‘ଜ୍ୟୋତି’ ‘ଭୂତା’ ‘ପିତା’ ‘ମିତ୍ର’ ‘ସମଃ’ ‘ପି-
ତୁତୁଲା’ ‘ଭାର୍ଯ୍ୟା’ ‘ପୁରୁ’ ‘ଚ’ ‘ଶ୍ଵରା ତନୁ’ ‘ଶ୍ଵରୀରମେବ’ । ‘ଶ-
ଦାସବର୍ଗଃ’ ‘ନିତ୍ୟାନୁଗତଜାଏ’ ‘ଆକ୍ରମ’ ‘ଛାଯା’ ଇଦ । ‘ଦହି-

୬୬

ବ୍ରାହ୍ମିଧର୍ମ

ପରଃ । ତଥାଦେତେରଧିକିଷନ୍ତଃ ସହେତାସଂ-
ଜଗଃ ସମା ॥ ଅଭିବାଦାଂପିତିକ୍ଷେତ ବାବ-
ମଲ୍ୟେତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନ ଚେମଂ ଦେହମାତ୍ରିତ୍ୟ ବୈରଂ
କୁର୍ମୀତ କେନଚି ॥

ଇତି ହିତୀଯଥାତେ ଅଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୁ 'ପର' 'କୃତମ' କୃପାପାତ୍ମ । 'ତଥାଦ' କାରଣାଦ ଉତ୍ତରଃ
'ଏତଃ' 'ସମ' 'ଅଧିକିଷନ୍ତ' ଆଜ୍ଞାପିତୋହଲି 'ଆମ' -
କୁର୍ମ: 'ଆମକୁଳ' ସମ 'ସହେତ' । 'ଅଭିବାଦାନ' 'ଅଭି-
କ୍ରମାଦାନ' ପରୋକ୍ତାନ 'ତିକ୍ଷେତ' ସହେତ । 'କର୍ତ୍ତବ୍ୟ'
କର୍ମହଲି 'ନ 'ଅଦୟାର୍ଯ୍ୟ' ।' ନ ତ ଇହ' 'ଦେହ' କୁର୍ମ-
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ 'ଆଶ୍ରିତ୍ୟ' ଅବଲମ୍ବନ କର୍ମର୍ଥ୍ୟ 'କେନଚି' 'ମହ
'ଇରଂ' ବିରୋଧ୍ୟ 'କୁର୍ମୀତ' କୁର୍ମୀଦ ।

ଇତି ହିତୀଯଥାତେ ଅଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

वाक्यधर्मः

69

যাবন্ন বিন্দিতে জায়াং তাৰদকোড়-
বেৎ পুমান् । যন্ত্ৰ বালৈঃ পরিৱৃত্তং শ্র-
শান্মিব তন্ত্রাহং ॥ প্রজন্মার্থং মহাভা-
গ্যঃ পূজাহাগৃহদীপ্তিঃ । স্ত্রিযঃ শ্রিযশ্চ
গেহেযু ন বিশেষোহণ্টি কশচন ॥ সর্বা-
বযবসম্পূর্ণাং সুরুত্তামুভৃহেন্নৱঃ । ক্রয়কীৰ্তা-
চ যা কল্পা পত্রী সা ন বিদীয়তে ॥ অ-
ন্ত্রোন্যস্যাব্যভিচারোভবেদামরণাস্তিকঃ ॥

‘ଶାର୍ଦ୍ଦ’ ‘ପୁରୁଷ’ ପୁରୁଷ: ‘କାର୍ଯ୍ୟ’ ନ ବିନାକେ ନ ଲାଭ-
କେ ‘କାର୍ଯ୍ୟ’ ‘ଅର୍ଥ’ ଆମରୀ: ‘କାର୍ଯ୍ୟ’ କବତି: ‘ହୁଁ
ଗୃହ’ ‘ବାଲୋଇ’, ବାଲୋଇ ଗୃହାଭରମଜୁବୈତି: ‘ନ’ ‘ଲ-
ବିବୃତି’ ନ ମୁଖଜୀକୃତି ‘ଡ଼ିଗୃହ’ ‘ଆଶାନ’ ଇତି’।
‘ପ୍ରକାମାର୍ଥ’ ଅପତ୍ତୋଙ୍ଗାଳାକାମାର୍ଥ ଏତା: ତ୍ରିଯ: ‘ମ-
ହାନ୍ତିଗାଇ’ ବର୍ଣ୍ଣକଳୀମକାରୀନଜୁକା: ‘ପୁର୍ଣ୍ଣାର୍ଥ’ ସମ୍ମା-
ନ୍ଦାର୍ଥା: ‘ଗୃହନୀପ୍ରଧାରୀ’ ଗୃହନୀପ୍ରଧାରାକାରିତାଃ: ‘ତ୍ରିଯ: ତ୍ରି-
ଯ: ଚ ଗେହେବୁ’ ଡୁଲ୍ୟକୁଳପାଇ ‘ନ’ ଆମରୋଇ ‘ବିଶେଷ:
ଅର୍ଥ’ ‘କଶତନ’ କଶତନପି: ସଥା ଛିକିକ୍ରୀକ୍ରି ଗୃହ
ନ ଶୋଭତେ ଏବଂ ନିତ୍ରୀକ୍ରି ଇତି’। ‘ମରୀରାମଦମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣା’
‘ଶୁରୁତା’ ‘ଶୁଶ୍ରୀଲା’ କମ୍ପାର୍ଥ ‘ମରୁ’ ‘ଉଦ୍ବହେବ’ ଲବିଧ-
ଦ୍ୟେବ। ‘ମା’ ‘ତ’ ‘କମ୍ପା’ ‘ତୁରାକ୍ରିତା’ କ୍ରମେଳ ମୂଲ୍ୟର
କ୍ରିତେତି ‘ମା’ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ନ ବିଦ୍ୟୀଷତେ’। କାର୍ଯ୍ୟାପତ୍ତୋଇ
‘ଆମ୍ବୋକଳାମ୍ବ’ ପରମାରମ୍ବ ‘ଆମରମାର୍ତ୍ତିକ’ ମରଗ୍ନ୍ୟେବ

ଏଥର୍ମଃ ସୁମାଦେନ ଜ୍ଞେଯଃ ଶ୍ରୀପୁଂସଯୋଃ
ପରଃ ॥ ତଥା ନିତ୍ୟଃ ସତ୍ୟୋତ୍ତାଂ ଶ୍ରୀପୁଂ-
ସୌ ତୁ କୃତକ୍ରିୟୋ । ସଥା ନାଭିଚରେତ୍ତାଂ
ତୋ ବିଯୁକ୍ତାବିତରେତରେ ॥ ସନ୍ତୁଷ୍ଟୋଭାର୍ଯ୍ୟ-
ସା ଭର୍ତ୍ତା ଭର୍ତ୍ତା ଭାର୍ଯ୍ୟ । ଭିତ୍ତେବ ଚ । ସଞ୍ଚିମେବ
କୁଳେ ନିତ୍ୟଃ କଲ୍ୟାଣଂ ତତ୍ତ୍ଵୈ ପ୍ରବନ୍ଧ ॥ ସା
ଭାର୍ଯ୍ୟ ସା ପତିଆଣା ସା ଭାର୍ଯ୍ୟ ସା ପ୍ରଜା-
ବତୀ । ଅନୋଦାକରମ୍ଭିଃ ଶୁଙ୍କା ପତି

ଯାଦଃ ତାଦଃ ଧର୍ମାର୍ଥକାହେୟ 'ଆଭିଚାରଃ' 'ଭବେଦ' :
'ଏହଃ' 'ଶ୍ରୀପୁଂସଯୋଃ' 'ପରଃ' 'ପ୍ରକୃଷ୍ଟଃ' 'ଧର୍ମଃ' 'ମହା-
ଦେନ' ମନ୍ତ୍ରକ୍ଷେପେଣ 'ଜ୍ଞେଯଃ' । 'ଶ୍ରୀପୁଂସୌ' ଶ୍ରୀ ଚ
ପୁରୁଷଃ ତୋ 'ତୁ' 'କୃତକ୍ରିୟୋ' କୃତବିବାହେ 'ତ-
ଥା' 'ନିତ୍ୟ' 'ମନ୍ତ୍ର' 'ସତ୍ୟୋତ୍ତା' ସତ୍ୟ କୁର୍ଯ୍ୟ-
ତାଂ 'ସଥା' ଧର୍ମାର୍ଥକାହିଁଯଥେ 'ବିଯୁକ୍ତେ' ବିହିରୋ
ଶବ୍ଦେ 'ତୋ' 'ଇତରେତର' 'ପରମାର' 'ନ ଅଭିଚରେତା' '
ନ ସାଭିଚରେତା' ॥ 'ସଞ୍ଚିନ୍ ଏହ କୁଳେ' 'ନିତ୍ୟ' 'ଭର୍ତ୍ତା'
'ଭାର୍ଯ୍ୟ' 'ପ୍ରକୃଷ୍ଟଃ' 'ତଥା ଏହ' 'ଭାର୍ଯ୍ୟ' 'ଚ' 'ଭର୍ତ୍ତା' 'ମନ୍ତ୍ର-
କ୍ଷେତ୍ର' 'ତତ୍ତ୍ଵ' 'ପ୍ରବନ୍ଧ' 'ନିଶ୍ଚିତ' 'ତୈ' 'ଅବଧାରନେ' 'କଲ୍ୟାଣ'
ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରନ୍ତି ॥ 'ସା ଭାର୍ଯ୍ୟ' 'ସା' 'ପତିଆଣା' ପତି-
ରେବ ପ୍ରାଣୋଯମୋତ୍ତି 'ସା ଭାର୍ଯ୍ୟ' 'ସା' 'ପ୍ରଜାବତୀ' ମାଲ-
ତ୍ୟ । ସା ଭାର୍ଯ୍ୟ ସା 'ଅନୋଦାକରମ୍ଭିଃ' 'ଶୁଙ୍କା' ପହି-
ଛା ଶବ୍ଦୀ 'ପତିଦେଖାନୁଦକ୍ଷିତ୍ବୀ' ପଢୁରାଜାନୁମାରିଦ୍ବୀ ॥

देशानुवर्त्तिनी ॥ छायेवानुगता स्वज्ञा स-
खीव हितकर्मसु । सदा प्रकृष्टया भाव्यां
गृहकार्य्ये दक्षया ॥ न केनचिं विवदेच
अप्रलाप विलापिनी । न चातिव्ययश्चौला
स्यां न धर्मार्थविरोधिनी ॥ पतिप्रियहि-
ते युक्ता स्वाचारा संयतेन्निया । इह कीर्ति-
मवाप्नोति प्रेत्य चानुपमं मुखं ॥ त्रीडि-
कर्त्तुवचः कार्यां एषदर्शः परः त्रियाः । सद्गुण-
चारिणीं पञ्चां त्यक्तुं पतति धर्मातः ॥ सु-
क्षमाच्चेद्याङ्गपि प्रसङ्गेभ्यः त्रियोरक्षाविशे-

‘ज्ञाया इव अनुगता’ ‘स्वज्ञा’ विश्वस्तु ‘सखी इव हितकर्म-
सु’ । ‘सदा’ ‘प्रकृष्टया’ तर्हयुक्तया ‘गृहकार्य्ये’ ‘दक्षया’
‘कुशलया त्रिया’ ‘भाव्यां’ ‘विवदेच’ ॥ ‘न’ ‘त’ ‘केनचिं’
सह ‘विवदेच’ ‘विवाहै’ ‘कुर्यां’ ‘अप्रलापविलापिनी’ न
अनर्थकथमश्चौला ॥ ‘न च अतिव्ययश्चौला स्यां’ ‘न धर्मार्थ-
विरोधिनी’ ‘विवेच’ ॥ ‘पतिप्रियहिते युक्ता’ ‘पततुः’ प्रि-
ये हिते च कार्ये नियुक्ता ‘स्वाचारा’ शोकनाचारा ‘सद्गु-
णेन्निया’ नियतेन्नियाच मती । ‘इह’ कीरत्तो ‘कीर्ति’
याः ‘अवाप्नोति’ प्राप्नोति ‘प्रेत्य’ परलोके ‘अ-
नुपमं’ निकृपमं ‘मुखं’ ‘त’ ॥ त्रीडिः ‘साधोलिः’ ‘कर्त्तु-
वचः’ पतिवाक्यां ‘कार्यां’ ‘एवः’ ‘त्रियाः’ ‘परः’ प्रकृष्टः
‘धर्मः’ । ‘सद्गुणचारिणी’ ‘सदाचारश्चौला’ ‘पतती’ ‘त्यक्तुं’

ସତଃ । ସଯୋହି କୁଳହୋଃ ଶୋକମାବହେୟୁର-
ରକ୍ଷିତାଃ ॥ ଅରକ୍ଷିତାଗୃହେ ରକ୍ଷାଃ ପୁରୁଷୈ-
ରାଷ୍ଟ୍ରକାରିଭିଃ । ଆଜ୍ଞାନମାତ୍ରନା ଯାତ୍ର ରକ୍ଷେ-
ମୁଣ୍ଡାଃ ମୁରକ୍ଷିତାଃ । ଭାତୁର୍ଜେଷ୍ଟ୍ରୟ ଭାର୍ଯ୍ୟ ଯା
ଶୁରୁପତ୍ରନୁଜମ୍ୟ ମା । ଯଦୀଯମନ୍ତ ଯା ଭାର୍ଯ୍ୟ
ଶୁରୁ ଜୋଷ୍ଟ୍ରୟ ମା ଶ୍ରତା ॥

ଇତି ଛିତ୍ତୀସଥର୍ତ୍ତେ ଛିତ୍ତୀସୋଧ୍ୟାଯଃ ॥

'ଧର୍ମତଃ' 'ଲକ୍ଷତଃ' 'ଧର୍ମିତୋକରତଃ' 'ସୂର୍ଯ୍ୟମେତ୍ରଃ' 'ଆପି' 'ଅ-
ମୋତ୍ତୋରିଲି' 'ପ୍ରମଜେତ୍ରଃ' 'ମୁଃମେତ୍ରଃ' 'ବିଶେଷତଃ' 'ବିଶେ-
ଷେଷ' 'ତ୍ରୀଯଃ' 'ରକ୍ଷ୍ୟାଃ' 'ରକ୍ଷ୍ୟାଃ କି' 'ପୁରମାହନ୍ତାଃ' 'ହି'
'ଯାତ୍ରା' 'ଅରକ୍ଷିତାଃ' 'ମତଃ' 'ରହୋଃ' 'କୁଳହୋଃ' 'ଲିତ୍ତୁର୍ବ୍ରୁ-
'କୁଳହୋଃ' 'ଶୋକ' 'ମନ୍ତ୍ରାପ' 'ଆରହେୟୁଃ' 'ଦୀପହେୟୁଃ' 'ଯା-
ମୁଖୀଲତା' 'ମାତ୍ରାନମ' 'ରକ୍ଷିତାଃ' 'ଆଷ୍ଟକାରିଭିଃ' 'ଆପାଃ
ବିଶେଷତଃ' 'କାରିଦଃ' 'ଆଜ୍ଞାକାରିଦଃ' 'ଆପାନଚ' 'ତେ' 'କାରିଦଶେତି
'ଆଷ୍ଟକାରିଦଶେତି' 'ପୁରୁଷୈଃ' 'ଗୃହେ ରକ୍ଷାଃ' 'ଆପି' 'ଅରକ୍ଷିତାଃ'
'ଭବନ୍ତି' । 'ଯାଃ ତୁ' 'ଧର୍ମଜାତହା' 'ଆଜ୍ଞାନମ' 'ଆଜ୍ଞାନା' 'ର-
'ଫେୟୁଃ' 'ରକ୍ଷିତି' 'ତାଃ' 'ଏହ' 'ମୁରକ୍ଷିତାଃ' 'ଭବନ୍ତି' । 'ଅତଃ
'ଆତ୍ମୋଧର୍ମମୁଖଦିଶେତି' 'ଭିପ୍ରାୟଃ' ॥ 'ଜୋଷ୍ଟ୍ରୟ' 'ଭ୍ରାତୁଃ'
'ଶା ଭାର୍ଯ୍ୟ' ॥ 'ମା' 'ଅନୁରମ୍ୟ' 'ଭ୍ରାତୁଃ' 'ପୁରୁଷଭ୍ରାତୀ' 'ଭବ-
ନ୍ତି' । 'ଯଦୀଯମଃ' 'କନିଷ୍ଠମା' 'ଭ୍ରାତୁଃ' 'ତୁଷା ଭାର୍ଯ୍ୟ' ॥ 'ମା'
'ଜୋଷ୍ଟ୍ରୟ' 'ଅତ୍ସା' 'ବର୍ତ୍ତିତ ମୁରିଭିଃ' 'ଶ୍ରତା' ।

ଇତି ଛିତ୍ତୀସଥର୍ତ୍ତେ ଛିତ୍ତୀସୋଧ୍ୟାଯଃ ॥

गृहस्तः पालयेऽ दारान् विद्यामत्त्या-
सयेऽ सूतान् । गोपयेऽ शुजनान् वक्तु-
मेषधर्मः समातनः ॥ कल्यापेष्यवं पाल-
नीया शिक्षणौयात्तियत्तः । देया वराय वि-
द्युते धनरत्नं समवित्ता ॥ यादृग्गुणेन भज्ञ
श्री संयुज्येत यथाविधि । तादृग्गुणा सा उ-
वति समुद्रेणेव निमुगा ॥ अज्ञातपतिम-
र्यादामज्ञातपतिमेवनां । नेत्राहयेऽ
पिता बालामज्ञातधर्मशासनां ॥ न क-
ल्यायाः पिता विद्वान् गृहीयाऽ शुद्धकमण्डपि ।

‘गृहस्तः पालयेऽ दारान् विद्याः अस्यासयेऽ सूता-
न्’। ‘गोपयेऽ रक्षेऽ शुजनान् वक्तुन्’। ‘एवः धर्मः
समातनः’॥ ‘कल्यापिलि’ ‘एव’ इनुणेन प्रका-
रेण ‘पालनीया’ ‘शिक्षणीया’ ३ ‘अतियत्तः’।
‘विद्युते’ पतिताय ‘वराय’ ‘धनरत्नसमवित्ता’ सा ‘देया’ ॥
‘यादृग्गुणेन’ ‘भज्ञ’ साधुमाहसाधुमा ता यथा-
विधि ‘श्री संयुज्येत’। ‘सा’ तादृग्गुणा ‘भवति’ ‘समु-
द्रेष्ट इव’ यथा समुद्रेष्ट महं शुक्रम् ‘निमुगा’ नवी शादृशकालि
ज्ञारक्षल। ज्ञायते तथा ॥ ‘अज्ञातपतिमर्यादाः’ ‘अज्ञा-
ता’ पतिमर्यादा यदा। क्ता॒ तथा ॥ ‘अज्ञातपतिमेवनाः’
‘तथा’ ‘अज्ञातधर्मशासनाः’ ‘बालाः’ ‘पिता’ ‘न उवाच
येऽ’ न विद्वाहयेऽ ॥ ‘कल्यायाःपिता’ ‘विद्वान्’ शुद्धक

ଶୁଦ୍ଧନ ଶୁଦ୍ଧକଂ ହି ଲୋକେନ ସ୍ୟାମରୋହପତ୍ର)-
ବିଜ୍ଞାପୀ ॥ ।

ଇତି ଚିତ୍ତୀମଥକେ ତୃତୀୟୋଧ୍ୟାୟ ।

ଗ୍ରହମଦୋଷଭାଙ୍ଗ କର୍ମ୍ୟାଦାନମିଶିବୁକଂ 'ଅଧୁ ଅପି' ଅଳ୍ପମହିଲା
'ଶକ୍ତା' ମୁଲ୍ୟା 'ମ' 'ପୃଷ୍ଠୀରା' 'ହି' ହର୍ଷା 'ମରଃ'
'ଲୋକେନ' 'ଶକ୍ତା' 'ଶୁଦ୍ଧନ' 'ଅପତ୍ୟଦିତ୍ତବୀ' ସନ୍ଧାନ-
ପିତ୍ରକା 'ଶ୍ୟାମ' ॥

ଇତି ଚିତ୍ତୀମଥକେ 'ତୃତୀୟୋଧ୍ୟାୟ ।

न तेन ब्रह्मोऽवति येनासा पलितं
शिरः । योद्वै मूर्खाप्यधीयानस्तु देवाः-
विरः विछः ॥ मोरासे समुचितवति आ-
रुण्यवसनाशुभिः । अलक्षणस्तु योद्वैदे समु-
भिः श्रेष्ठोऽचाते ॥ नाञ्चानमवमन्येत
पूर्वाभिरसमृक्षिभिः । आमृत्योः श्रियमस्ति-
क्षेत्रेनां अनेयेत दुर्लक्षां । सर्वं पर-
वशं द्वःथं सर्वमात्रवशं सुखं । एत-

'न' 'तेन' 'हेतुमा' 'त्रुक्तः कवति येन' 'अस' 'अस्तु
मनुषासा' 'पलित' 'शक्तिकेष' 'शिरः' 'अस्तुक' । किंतु
'मूर्खा अपि' 'मन' 'दः' 'अधीयानः' 'दिवान्' 'तु' 'दैः'
एव 'देवाः' 'श्वरिर' 'त्रुक्त' 'विद्युः' 'जानति' ॥ 'ओ-
रामाः' 'वाक्याभावाः' 'न' 'सः' 'मूभिः' 'कवति' 'न'
'अरुण्यवसनाः' 'दनवासाः' 'मूभिः' । 'अलक्षण॑' 'तु'
आप्तव्रक्तप॑ 'तु' 'दः' 'देवै' 'जानाति' 'सः' 'श्रेष्ठः'
'मूभिः' 'हनमशीलः' 'उत्त्याते' 'कथाते' ॥ 'पूर्वाभिः'
पूर्वकालवृत्तिभिः 'असमृक्षिभिः' 'धनानामसम्पत्तिभिः' 'अ-
न्धकाण्डोऽहसिति' 'आङ्गान' 'न' 'अद्वमन्येत' 'नावजा-
मीयाः । किंतु 'आमृत्योः' 'मरुषपर्यन्त' 'श्रियः' 'मन्त्र-
तिः' 'अस्तुक्षेत्र' 'त्रुक्षिभिमित्य॑' 'उत्त्याम्' 'कुर्याम्' 'न'
एवाः' 'मूर्खाः' 'अनेयेत' 'त्रुदेहः' 'परवश' 'सर्व' 'त्रुःखः'
'त्रुःखः' 'त्रुःखेतुः' 'सर्व' 'आङ्गान' 'मूर्खः' 'मूर्खोऽप्यन्'

ଦିଦ୍ୟାଂ ସମାଦେନ ଲକ୍ଷଣଂ ଶୁଦ୍ଧଦ୍ଵାର୍ଥୋଃ ॥
 ମୋଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ୟାଦ୍ୟାନୋମୂଳଂ ପରେଷାଂ ଚାତି-
 ତୃଷ୍ଣୀଯା । ଉଚ୍ଛିନ୍ଦନ ହାତନୋମୂଳମାଆନଂ
 ତାଂଶ୍ଚ ପୌତ୍ରେଃ ॥ ଯୁବୈବ ଧର୍ମଶୀଳଃ ସ୍ୟାଂ
 ଅନିତ୍ୟଃ ଖଲୁ ଜୀବିତଃ । କୋହି ଜୀ-
 ବାତି କମ୍ୟାଦ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁକାଳୋଭବିଷ୍ୟତି ॥
 ଶୁଦ୍ଧତଃ ଶୀଳମଞ୍ଚରଃ ପ୍ରସରାଆବିଷ୍ଵଦଃ ।
 ଆପେଯଃ ଲୋକେ ସମ୍ମାନଂ ଶୁଗ୍ରତିଂ ପ୍ରେତ୍ୟ
 ଗର୍ଭତି ॥ ସୟ ବାଜୁନ୍ମୀ ସ୍ୟାତାଂ ସମ୍ୟକ୍

‘ଏତେ ‘‘ମାଦେନ’’ ମନ୍ତ୍ରକ୍ଷେପେଣ ‘ଶୁଦ୍ଧଦ୍ଵାର୍ଥୋଃ’ ‘ଲକ୍ଷଣ’
 ‘ଦିଦ୍ୟାଂ’ ଜୀବିଷାଂ ॥ ‘ଆକ୍ଷାନଃ ମୂଳ’ ଧନ୍ତିକ୍ତ ସଂ
 କିଞ୍ଚିତ ତଥ ‘ନ ଉଚ୍ଛିନ୍ଦ୍ୟାଦ୍ୟ’ ନ ଉଚ୍ଛିନ୍ଦ୍ୟାନେଃ ‘ପରେଷାଂ ତ’ ଧ-
 ନାହିଁକ୍ତ ‘ଅତିତୃଷ୍ଣୀଯା’ ମୋଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ୟାଦ୍ୟ । ‘ହି’ ହଜ୍ଜାଂ ‘ଆକ୍ଷା-
 ନଃ’ ‘ପରେଷାଂ’ ‘ମୂଳ’ ‘ଉଚ୍ଛିନ୍ଦନ’ ‘ଆକ୍ଷାନ’ ‘ତାଂ-
 ଶ’ ମନୁଷ୍ୟାନ୍ ‘ପୌତ୍ରେଃ’ ‘ପୌତ୍ରେ’ ପ୍ରିତ୍ୟତି । ‘ଯୁଦ୍ଧ’ ଏତ ଧର୍ମଶୀଳଃ
 ସ୍ୟାଂ’ ଯତଃ ‘ଜୀବିତଃ’ ‘ଜୀବନ’ ‘ଖଲୁ’ ମିଶ୍ରତି ‘‘ଅନିତ୍ୟ’
 ‘କଃ ହି ଜୀବାତି’ ସଂ ‘ଅଦ୍ୟ’ ‘କମ୍’ ‘ମୃତ୍ୟୁକାଳ-
 ଭବିଷ୍ୟତି’ ॥ “ଶୁଦ୍ଧତଃ” ଶୋଭନଚରିତଃ ‘ଶୀଳମଞ୍ଚରଃ’ ସ-
 ମୃତ୍ୟୁମଞ୍ଚତିଶୁଦ୍ଧଃ ‘ପ୍ରସରାଆବା’ ପ୍ରସରଚିତଃ ‘ଆକ୍ଷାନିଃ’
 ବ୍ରାହ୍ମଦିଃ ‘ବ୍ରଦ୍ଧ’ ପଣ୍ଡିତଃ । ‘ଇହ ଲୋକେ’ ‘ସମ୍ମାନ’
 ‘ପୂଜା’ ‘ଆପ୍ୟ’ ‘ପ୍ରେତ୍ୟ’ ବ୍ୟାହତ୍ୟାଆବା ଲୋକାଂ ‘ଶୁଗ-
 ତି’ ‘ମାଧୁଗ୍ରତି’ ‘ଗର୍ଭତି’ ପ୍ରାପ୍ତୋତି । ‘ସୟ’ ଜୀବନ୍

প্রিহিতে সদা । তপস্যাগশ্চ সত্যং সবৈ
পরমবাপ্তু যাঃ ॥ ধর্মনিত্যঃ । প্রশান্তাত্মা
কার্যযোগবহঃ সদা । নাধর্মে কুরুতে বুদ্ধিঃ
ন চ পাপে অবর্ততে ॥ ধর্মাদোষঃ পরিত্যজ্য
স্যাদিন্ত্রিযবশানুগঃ । শ্রীপ্রাণধনদারেভ্যঃ
ক্ষিপ্রঃ সপরিহীযতে ॥ বক্তুরাত্মাত্মনস্য
যেনেবাজ্ঞাননা জিতঃ । সএব নিয-
তোবক্তঃ সএব নিযতোরিপুঃ ॥ আপ্য
চাপ্যস্তমং জন্ম লক্ষ্মা চেন্ত্রিযসৌষ্ঠবং ।

‘বাঙ্মুনসী’ বাঙ্ক চ মনশ্চ ‘সদা’ ‘সহায়ক প্রিহিতে’
প্রকৃষ্টাদধীনযুক্তে ‘স্যাত্মা’ ‘ভবেতা’ ‘তপঃ’ ‘ত্যাগঃ চ’
মানঃ ‘সত্যং’ ‘সবৈ’ সএব ‘পরঃ’ ‘পৰঃ’ ‘অবাপ্ত্যাঃ’
প্রাপ্তোতি । ‘ধর্মনিত্যঃ’ ধর্মে নিতরাএ রুতঃ ‘প্রশা-
ন্তাত্মা’ সহায়তিত্বঃ ‘কার্যযোগবহঃ’ কার্যোপায়তঃ-
পরঃ ‘সদা’ । ‘ন নাধর্মে কুরুতে বুদ্ধিঃ ন চ পাপে অব-
র্ততে’ ॥ ‘যঃ’ ধর্মশ্চ অর্থশ্চ ‘ধর্মাদোষ’ তো ‘পরি-
ত্যজ্য’ ‘ইন্দ্রিযবশানুগঃ’ ‘ইন্দ্রিযাদা’ ‘বশানুগামী’ ‘স্যাঃ’
‘সঃ’ ‘ক্ষিপ্রঃ’ ‘শীতুঃ’ ‘শ্রীপ্রাণধনদারেভ্যঃ’ ‘পরিহী-
য়তে’ প্রাহীনোভবতি । ‘যেন’ ‘আক্ষমা’ যেন ‘আ-
ক্ষা’ ‘রিতঃ’ ‘বশীকৃতঃ’ ‘তস্য’ ‘আক্ষমঃ’ ‘আক্ষা’
‘এব’ বয়েব ‘বক্তঃ’ । ‘সঃ এব’ আক্ষৈন্তু ‘নিযতঃ’
বক্তঃ সঃ এব নিযতঃ রিপুঃ ‘যঃতু’ ‘উত্তমঃ’

୭୬

ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମଃ

ନ ବେତ୍ୟାଜ୍ଞାହିତଃ ସନ୍ତ ସତବେଦାଜ୍ଞାତକଃ ॥
 ପୁରୁଷଃ ବ୍ୟସିତଃ କୁର୍ଯ୍ୟାଏ ଯେନ ତୃକ୍ଷଃ ମୁଖ୍ୟ
 ବସେଥେ । ସାଦଙ୍ଗୀବେଳ ତୃକୁର୍ଯ୍ୟାଏ ଯେନୋ-
 ମୁକ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ବସେଥେ ॥ ନାଭିନନ୍ଦେତ ମରଣ୍ୟ
 ନାଭିନନ୍ଦେତ ଜୀବିତଃ । କାଳମେବ ପ୍ରତୌଷ୍ଠେତ
 ଲିର୍ବେଶଃ ଭ୍ରତକୋଷଥା ॥

ଇତି ହିତୀବ୍ୟଥରଙ୍ଗେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦ୍ଵାଦ୍ୟାଃ ।

ଯାନଦ୍ୱା 'ଜ୍ଞାନ' 'ପ୍ରୀପା' 'ଚ ଅଲି' ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଶୋଷିତଃ 'ଇନ୍ଦ୍ରି-
 ଯାନିତିତଃ' 'ଅବଧାତ' । 'ଆଜ୍ଞାହିତ' 'ନ ବେତ୍ତି'
 ନ ଜ୍ଞାନାତି 'ମ' 'ଆଜ୍ଞାହାତକ' 'ଆଜ୍ଞାହାତି' 'କବେଥ'
 'କବତି' । 'ଯେନ' କର୍ମଦୀ 'ତୃକ୍ଷ' 'ମନ' 'ମୁଖ୍ୟ' ସଥା ମ୍ୟାନ
 ତଥା 'ବସେଥେ' 'ତୃକ୍ଷ' 'କର୍ମ' 'ପୂର୍ବ' 'ବସମି' 'ପୂର୍ବ' 'ବସମି' 'କୁ-
 'ର୍ଯ୍ୟାଏ' । 'ଯେନ' 'ଆମୁକ' ପରତ ଲୋକେ 'ମୁଖ୍ୟ' 'ବସେଥେ' 'ତୃକ୍ଷ'
 'ଶାଦଙ୍ଗୀବେଳ' 'ଶାଦଙ୍ଗୀବେଳ' 'କୁର୍ଯ୍ୟାଏ' ॥ 'ମରଣ୍ୟ' 'ମ
 ଅଭିନନ୍ଦେତ' 'ନ କାହାଯେଥ' 'ଜୀବିତ' 'ଚ' 'ନ ଅଭିନନ୍ଦେତ'
 'କିନ୍ତୁ' 'କାଳୀ' 'ଏତ' 'ପ୍ରତୌଷ୍ଠେତ' 'ଅଦେଷେତ' 'ଯଥା'
 'ମୃତକ' 'କର୍ମକର୍ମ' 'ଲିର୍ବେଶ' 'ଲିର୍ବେଶୀତ' 'ଅଶୋ' 'ଲିର୍ବେ-
 'ଶୋଷିତି' 'ତୃକ୍ଷ' 'ପ୍ରତୌଷ୍ଠେତ' 'କାଳୀ' 'ତଥା' ।

ଇତି ହିତୀବ୍ୟଥରଙ୍ଗେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦ୍ଵାଦ୍ୟାଃ ।

সন্দোষং পরমাত্মায় সুখার্থী সংযতো-
ভবেৎ । সন্দোষমূলং হি সুখং ছাত্যমূলং
বিপর্যয়ঃ ॥ অসন্দোষপরামুচ্চাঃ সন্দোষং
যান্তি পণ্ডিতাঃ । অন্তোনান্তি পিপাসা-
য়াঃ সন্দোষঃ পরমং সুখং ॥ সুখছাত্যং
হি পুরুষঃ পর্যায়েগোপসেবতে । সুখ-
মাপত্তিতৎ সেবেৎ ছাত্যমাপত্তিতৎ বহেৎ ॥
ন নিত্যং লভতে ছাত্যং ন নিত্য লভতে
সুখং । শরীরমেবায়তনং ছাত্যস্য চ সুখ-
স্য চ ॥ সুখং বা যদি বা ছাত্যং প্রিয়ং বা য-

‘সুখার্থী’ সুখপ্রার্থতः ‘পর’ ‘সন্দোষ’ ‘আত্মায়’
অবলম্ব্য ‘সন্দোষতঃ করেৎ’ । ‘হি’ যথাকৃ ‘সুখ’ ‘স-
ন্দোষমূল’ সন্দোষহেতুতৎ ‘বিপর্যয়ঃ’ অসন্দোষমূ-
লঃ সুখমূল সুখকারণ ॥ ‘মুচ্চাঃ’ সুর্খাঃ ‘অসন্দোষ-
পরাঃ’ ‘পণ্ডিতাঃ’ ‘সন্দোষ’ যান্তি সন্দোষটা ভবন্তি ।
যাতঃ ‘পিপাসাহাঃ’ বিসমত্তুমাঃ ‘আত্মান অন্তি’ অপি
তু ‘সন্দোষঃ পরম সুখ’ ॥ ‘হি’ যথাকৃ ‘পুরুষঃ’
‘সুখাত্মক’ সুখক সুখাত্মক পর্যায়েন ক্রমেন ‘উ-
পসেবতে’ । কর্তৃক ‘আপত্তিতৎ’ আগতৎ ‘সুখ’ ‘সে-
বেৎ’ সেবেত ‘সুখ’ আপত্তিতৎ বহেৎ ॥ ‘ন নিত্যং
লভতে সুখ’ ন নিত্য লভতে সুখ । ‘শরীর’ এব
‘আবতন’ ‘আশ্রয়’ ‘সুখস্য চ সুখস্য চ’ । ‘সুখ’ বা

ଦିବାହପ୍ରିୟ । ପ୍ରାପ୍ତଃ ପ୍ରାପ୍ତମୁପାସୀତ
କ୍ରଦ୍ୟେନାପରାଜିତ ॥ ପ୍ରିୟେ ନାତିଭୂଷଣ
କ୍ରଦ୍ୟେଦପ୍ରିୟେ ନ ଚ ସଂଜ୍ଞରେ ॥ ନ ମୁହେଦର୍ଥ-
କ୍ରଦ୍ୟୁ ନ ଚ ଧର୍ମଃ ପରିତ୍ୟଜେ ॥ ସନ୍ତାପାଣ
ଭ୍ରମ୍ୟତେ କପଃ ସନ୍ତାପାଣ ଭ୍ରମ୍ୟତେ ବଳ ।
ସନ୍ତାପାଣ ଶ୍ରୀତେ ଜ୍ଞାନ । ସନ୍ତାପାନ୍ଧ୍ୟାଧିମ-
ଦ୍ୱାତି ॥

ଈତି ହିତୀୟଥଙ୍କେ ପଞ୍ଚମୋଧ୍ୟାଦୀ ।

ଯଦିଦୀ ମୁଖ୍ୟ । ପ୍ରିୟେ ଦାସରି ଦାସପ୍ରିୟେ । 'ପ୍ରାପ୍ତ' ପ୍ରାପ୍ତ
ତଥ ମର୍ତ୍ତି 'ଅଲରାଜିତ' 'ଅଲରାଜୁତେନ' 'କ୍ରଦ୍ୟେନ' ଯଦିଦୀ
'ଉପାସୀତ' 'ଶୀକୁର୍ଯ୍ୟାଦିତ୍ୟର୍ଥ' ॥ 'ପ୍ରିୟେ' ପ୍ରାପ୍ତେ 'ଅତିଭୂ-
ଷଣ' 'ଅତ୍ୟର୍ଥ' 'ନ' 'କ୍ରଦ୍ୟେ' 'ନ ହୋଇତେ' 'ଅପ୍ରିୟେ' 'ଚ' 'ନ'
'ମୁହେଦର୍ଥ' 'ନ ଗ୍ରାହେ' । 'ଅର୍ଥକ୍ରଦ୍ୟୁ' 'ଅର୍ଥାଭାବହେତୁ-
କେମୁ ବତ୍ତଳି କଟେଯୁ ମୁଖ୍ୟ 'ନ ମୁହେ' 'ନ ମୁହୋଭେ' ।
'ନ ଚ ଧର୍ମ' 'ପରିତ୍ୟଜେ' ॥ 'ସନ୍ତାପାଣ' ସନ୍ତାପେନ ହେତୁନା
'ଭ୍ରମ୍ୟତେ' 'ନଶାତି' 'ରପଃ' ତଥା 'ସନ୍ତାପାଣ ଭ୍ରମ୍ୟତେ ବ-
ଳ' । 'ସନ୍ତାପାଣ ଭ୍ରମ୍ୟତେ ଜ୍ଞାନ' 'ସନ୍ତାପାଣ ବ୍ୟାଧି'
'ରାଜିତ' ପ୍ରାପ୍ତୋତି ॥

ଈତି ହିତୀୟଥଙ୍କେ ପଞ୍ଚମୋଧ୍ୟାଦୀ ।

ଶ୍ରୀଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧଃ ପୌରୁଷଙ୍କ ଗୁଣ୍ୟେ କଥିତଙ୍କ
ସଂ । କୃତଂ ସତ୍ତୁପକାରାୟ ଧର୍ମଜ୍ଞତାନ ପ୍ରକା-
ଶୟେ ॥ ସତ୍ୟଂ ମୁଦୁ ପ୍ରିୟଂ ବାକ୍ୟଂ ଧୀରୋ-
ହିତକରେ ବଦେ ॥ ଆଜ୍ଞୋତ୍କର୍ଷଂ ତଥା ନି-
ନ୍ଦାଂ ପରେସାଂ ପରିବର୍ଜ୍ୟେ ॥ ସତ୍ୟମେବ
ବ୍ରତଂ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୟା ଦୀନେୟ ସର୍ବଦା । କାମକ୍ଲୋ-
ଧୋ ବଶେ ସମ୍ବନ୍ଧ ତେବେ ଲୋକତ୍ୟ ଜିତଂ ॥
ବିରକ୍ତଃ ପରଦାରେୟ ନିଷ୍ପତ୍ତଃ ପରବର୍ତ୍ତ୍ୟ । ଦସ୍ତ-

‘ଶ୍ରୀୟ’ ‘ଆଜ୍ଞୀୟ’ ‘ଯତ୍ନ’ ‘ପୌରୁଷଃ ଚ’ ପୁରୁଷକା-
ରଙ୍କ ‘ଉପରେ’ ଗୋପନୀୟ ‘ଚ’ ‘ସଂ’ ‘କଥିତ’ । ‘କୃତ-
ସଂ’ ‘ଉପକାରୀୟ’ ଉପକାରୀୟ ପରେସାଂ । ତଥ ମର୍ତ୍ତଃ
‘ଧର୍ମଜ୍ଞଃ ନ ପ୍ରକାଶଯେ’ ॥ ‘ସତ୍ୟ’ ‘ଯଥାଦୁଷ୍ଟକର୍ତ୍ତଃ
‘ହୁ’ କୋହଳ୍ମ ‘ପ୍ରିୟ’ ‘ପ୍ରୀତିମ୍ଭ’ ‘ହିତକର୍ତ୍ତ’ ‘ବା-
କ୍ୟ’ ‘ଧୀର’ ‘ଧୀରାନ’ ‘ବଦେ’ ‘ମର୍ତ୍ତେଭ୍ୟଃ’ । ‘ଆଜ୍ଞୋ-
ତ୍କର୍ତ୍ତ’ ‘ଆଜ୍ଞାକ୍ରତି’ ‘ତଥା’ ‘ପରେସାଂ’ ‘ନିଷ୍ପତ୍ତ’ ‘ପରି-
ବର୍ଜ୍ୟେ’ ॥ ‘ସତ୍ୟ’ ଏବ ବ୍ରତ ସମ୍ବନ୍ଧ ତଥା ‘ଦୀନେୟ
ମର୍ତ୍ତଃ’ ‘ଦୟା’ । ‘କାମକ୍ଲୋଧୋ’ କାମଶ କ୍ଲୋଧଶ ତୋ
‘ଯତ୍ନ’ ‘ବଶେ’ ଅଦୀମକାଥାନ ବର୍ଣ୍ଣିତେ ‘ତେବେ’ ବସିନା
‘ଲୋକତ୍ୟ’ ‘ଜିତ’ ‘ବଶିକୃତ’ । ‘ସଃ’ ‘ପରଦାରେୟ’
‘ପରପଞ୍ଜୀବିଦୟେୟ’ ‘ବିରକ୍ତଃ’ ‘ବିଗକ୍ତାନୁରାଗଃ’ ତଥା ‘ପର-
ବକ୍ତ୍ୟ’ ‘ନିଷ୍ପତ୍ତଃ’ ମୃହାରହିତଃ । ‘ଦସ୍ତମ୍ୟମୟାହୀନଃ’
ଦସ୍ତଃ କୈଭବେନ ଧର୍ମାଚରଣ ଯାମ୍ସର୍ପମନ୍ୟଶ୍ଵରେବଃ ତା-

କ୍ଷାଣସମ୍ଯାହୀନୋୟକେଳ ଲୋକତ୍ରମଃ ଜିତଃ ॥
ନ ବିଭେତି ରଗଦୁଷ୍ୟୋତେ ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରପରା-
ଶୁଦ୍ଧଃ । ଧର୍ମଶୁଦ୍ଧ ମୃତୋବାପି ତେଳ ଲୋକ-
ତ୍ରମଃ ଜିତଃ ॥ ସତ୍ୟେ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ ପ୍ରିୟଃ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ
ନ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ ସତ୍ୟମପ୍ରିୟଃ । ପ୍ରିୟଙ୍କ ନାନ୍ତଃ
ବ୍ରୁଦ୍ଧାଦେଶଧର୍ମଃ ସନ୍ନାତମଃ ॥ ଅନ୍ତିଗାତ୍ମାଣି
ଶ୍ରୁଦ୍ୟଶ୍ରୁତି ମରଃ ସତ୍ୟେ ଶ୍ରୁଦ୍ୟତି । ବିଦ୍ୟାତ-
ପୋତ୍ୟାଃ ଭୂତାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଜୀବନେ ଶ୍ରୁଦ୍ୟତି ॥
ଯୋହୁର୍ମଧ୍ୟା ସନ୍ତମାତ୍ମାନମର୍ମଧ୍ୟା ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ।

କ୍ଷୟାଃ ରହିତଃ 'ତେଳ' ତାଦୁଶେନ ପ୍ରାଜେନ 'ଲୋକତ୍ରମ' ଜି-
ତ୍ରଃ ॥ 'ଯଃ ଈତ' 'ରଥାଃ' ମୁକ୍ତାଃ 'ନ ବିଭେତି' ନଭୋତୋ-
କ୍ରଦତି 'ମୁଗ୍ରାମେ ଅପି' ମୁକ୍ତେଚ 'ଅପରାହୁରଃ' ନ ପଳା-
ଶମଦହିରୁଦ୍ଧାଃ । ଧର୍ମଶୁଦ୍ଧ ମୃତଃ ବା 'ଅପି' 'ତେଳ ଲୋକତ୍ରମ' ଜିତଃ ॥
'ମତ୍ୟାଃ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ ପ୍ରିୟଃ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ' 'ମତ୍ୟ' 'ଅପି-
ହ' 'ମ ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ' । 'ପ୍ରିୟଃ ଚନ' 'ଅନ୍ତଃ' ହିର୍ମା 'ବ୍ରୁଦ୍ଧାଃ'
'ଏହଃ' 'ସନ୍ନାତମଃ' ନିତ୍ୟଃ 'ଧର୍ମ' । 'ଗାତ୍ରାଣି' 'ଆଜ୍ଞାନି
ଦେହାଦୁଷ୍ଟହତାନି 'ଅଛି' ଜଳେ ଜାଲିତାନି 'ଶ୍ରୁଦ୍ୟଶ୍ରୁତି' ।
'ମରଃ' ନିହିନ୍ତିରୁତ୍ତନାହିନା ଦୁରିତ୍ୱ 'ମତ୍ୟେ' 'ମତ୍ୟାତି-
ଥାନେ ଶ୍ରୁଦ୍ୟତି' । 'ଭୂତାତ୍ମା' ଜୀବାତ୍ମା 'ବିଦ୍ୟାତପୋତ୍ୟାଃ'
ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାତପୋତ୍ୟାଃ ଶ୍ରୁଦ୍ୟତି । 'ବ୍ରହ୍ମ' 'ବିଲହିଯଭାନୋପ-
ହତା 'ଜାନେନ୍' ସର୍ବାର୍ଥେ 'ଶ୍ରୁଦ୍ୟତି' ॥ 'ଯଃ' 'କଣ୍ଠଃ' 'ଅ-
ମ୍ରଧା' ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ 'ମନ୍ତ୍ର' 'ବିଦ୍ୟାହାନ୍' 'ଆଜ୍ଞାନ୍'

কিং তেন ন কৃতং পাপং চৌরেণ্যাপহা-
রিণা ॥ নাস্তি সত্যসমোধর্ম্মান সত্যাভি-
দ্যতে পরং । ন হি তীব্রতরং কিঞ্চিদম্ভ-
ত্যাদিহ বিদ্যতে ॥ প্রিয়েভুতি দানেন
প্রিযবাদেন চাপরঃ । অপ্রিযস্য চ পথ্যজ্ঞ
বক্তৃ শ্রোতা চ দুর্লভঃ ॥

ইতি বিতীয়থঙে যত্তোধ্যাযঃ ।

যথ 'অন্যথা' প্রকারভেদেন 'প্রতিপদাতে' প্রতিপা-
দযাতি । 'তেন' 'আক্ষাপহারিণ' 'চৌরেন' 'তিনি'
'পাপ' ন কৃত' অপি তু সর্বমেব কৃতমিত্যৰ্থঃ ॥
'সত্যসম্য' সত্যেন তুল্যঃ 'ধর্মঃ' 'নাস্তি' 'ন' অপি
'সত্যাভ' সত্যসম্পেছ্য 'পরঃ' প্রকৃষ্ট 'বিদ্যতে' ।
তিক্ষ 'অনৃতাভ' 'অসত্যাভ' 'তীব্রতর' 'তীক্ষ্ণতর' 'কি-
ঞ্চিহ' 'কিঞ্চিদম্ভাত্র' 'ন হি' 'ইহ বিদ্যতে' ॥ 'প্রিয়ঃ
অবতি দানেন' 'অপরঃ' কশিচ 'প্রিযবাদেন চ' 'প্রিয়ে-
ভবতি । তিনি 'চ' 'অপ্রিযস্য' 'পথ্যস্য' হিতস্য 'বক্তৃ
শ্রোতা চ' 'দুর্লভঃ' কৃত্যেব সত্যতেহসো ॥

ইতি বিতীয়থঙে যত্তোধ্যাযঃ ।

समक्षदर्शनां साक्षां अदगातेव सिध्यति । तत्र सत्यां त्रु वन् साक्षी धर्मार्थाभ्यां न हीयते ॥ यथोन्नतिं यथादृष्टें सर्वत्रमेवाञ्चसा वन् । सत्येन पूयते साक्षी धर्मः सत्येन रक्षयते ॥ यस्य विद्वान् हि वदतः क्षेत्रज्ञोनाभिशक्ते । तत्प्राप्तं देवाः श्रेयांस॑ लोकेऽन्यां पूरुषं विद्धुः ॥ एको हमश्चीत्याज्ञानां यज्ञां कल्याणमना-

‘समक्षदर्शनां’ ‘साक्षां दर्शनां’ अदगाति एव, ‘साक्षां’ ‘साक्षिभ्यः’ ‘सिध्यति’ । ‘तत्र’ ‘साक्षेय’ ‘साक्षी’ ‘सत्यां’ यथादृष्टेऽन्नतार्थां ‘त्रु वन्’ ‘धर्मार्थाभ्यां’ न हीयते’ न दियुक्तयते ॥ ‘सर्वान्नतिं यथादृष्टें’ दृष्टेऽन्नतान्नतित्रयेण ‘सत्यां’ ‘अनुसा’ तत्प्राप्तः ‘एव’ ‘वन्’ ब्रुहि । यज्ञां ‘सत्येन’ कथनेन ‘साक्षी’ ‘पूयते’ लोपां प्रभूतयते ‘धर्मः’ च अस्य ‘सत्येन’ ‘वर्णते’ ब्रुजित्वेति ॥ ‘यस्य’ ‘हि’ ‘वदतः’ कथातः साक्षिभः ‘हिद्वान्’ चेतनादान् ‘क्षेत्रज्ञः’ खीदाहा किमयै सत्यां वदन्तु तानुत्तिति ‘न अभिशक्तते, नोशक्तते किन्तु सत्यमेवायै वदन्तीति निरिशक्तः सम्पन्नयते । ‘तत्प्राप्तं’ पूरुषां ‘अन्यां’ ‘लोके’ ‘श्रेयांस॑’ प्रशक्तत्रै ‘पूरुषः’ ‘वेदाः’ ‘न’ विद्धुः’ न ज्ञानविदिः ॥ किञ्च हे ‘कल्याणं’ हे तत्प्राप्तं एकः’ एव ‘अहं अथि’ खीदाकृकः ‘इति’

সে। নিতাং হিতস্তে জন্মেষপুণ্যাপাপে-
ক্রিতা মুনিঃ ॥

ইতি বিতীয়থঙ্কে সপ্তমোধ্যাযঃ ।

'যৎ তৎ' 'আস্তান' 'মন্যমে' জানীমে ঈমদ' মৎস্তা।
যজ্ঞাঃ 'এবঃ' 'পুণ্যাপাপেক্রিতা' পুণ্যানাঃ লাপানাঙ্গ
সুষ্টা 'মুনিঃ' সর্বজ্ঞ পরমাত্মা 'তে' তব 'জনি' জন-
যে 'নিত্য' হিতঃ'॥

ইতি বিতীয়থঙ্কে সপ্তমোধ্যাযঃ ।

যৎ কল্যাণমভিধ্যাযেৎ তত্ত্বাত্মানং নি-
যোজযেৎ । ন পাপে প্রতিপাপঃ স্যাত্
সাধুরেব সদা ভবেৎ ॥ কৃশলঃ সুখছঃবেদু
সাধুংশ্চাপুঃপসেবতে । সত্যসাধুসমার-
ভ্রাণ্ডবজ্ঞিদর্শেযু রাজতে ॥ মোহজালস্ত
যোনিহি মুচ্ছৈরেব সমাগমঃ । অহন্যচনি
ধর্মস্য যোনিঃ সাধুসমাগমঃ ॥ যত্ন নিঃশ্বেষ-
সং বাক্যং মোহন প্রতিপদ্যতে । সদীর্ষস্ত-

‘যৎ’ যত্ন ‘কল্যাণঃ’ যত্নস্ত ‘অভিধ্যাযেৎ’ অনু-
ভবেৎ ‘তত্ত্ব আত্মানঃ নিযোজযেৎ’। ‘ন’ ‘পাপে’ পা-
পিনি কনে ‘প্রতিপাপঃ’ পাপপ্রতীকারবান् ‘স্যাত্’।
কিন্তু ‘সদা’ ‘সাধুঃ এব’ ‘ভবেৎ’। ‘সুখেদুঃখেদু’
সুখেদু চ দুঃখেদু চ ‘কৃশলঃ’ কৃশলস্ত্বাদঃ ‘সাধুম’ চ
অপি উপসেবতে। ‘সত্যসাধুসমারভ্রাণ্ড’ সত্যসাধুল-
ক্ষণকর্ম্মাদঃ সমারভ্রাণ্ড তস্য ‘বজ্ঞিঃ ধর্মেযু’ ‘রাজতে’
বিলসতি। ‘মোহজালস্ত্ব’ অবিদেকসমূহস্য ‘যোনিঃ’
কারণে ‘হি’ প্রসিক্তো ‘মুচ্ছঃএব’ সহ ‘সমাগমঃ’
সৎযোগঃ। ‘অহনি অহনি’ প্রতিদিনঃ ‘সাধুসমাগমঃ’
‘ধর্মস্য যোনিঃ’। তত্ত্বাদুক্তিজ্ঞানসাধুসজ্ঞতি। ধর্মেক্ষণ্যক-
র্মিত্বা সচ্ছিরেব সমাগমঃ কর্তব্যাইতি বাক্যার্থঃ। ‘যৎ’
ত্ব’ নরঃ ‘নিঃশ্বেষস্য’ ‘আহোবিধীয়ক্তি’ ‘বাক্য’ ‘যো-
হা’ ‘অবিদেকসম্ভাণ্ড’ ন প্রতিপদ্যতে’ ন গৃহাতি। ‘সঃ’
‘দীর্ষস্ত্বঃ’ কর্মজাতঃ ‘বীর্মার্থঃ’ ত্যক্তপূরুষার্থঃ সম-

त्रोहीनार्थः पश्चात्तापेन युज्यते ॥ स-
तां मक्तमतिक्रम्य योऽसत्यं वर्जते मते ।
शोचते वासने तस्य मूहदोन चिरादिव ॥
अविस्वादकोदक्षः कृतज्ञामतिमानूजुः ।
कीर्तिः लभते लोके न चानर्थे युज्यते ।
कृतः कृतघृस्य यशः कृतः स्थानं कृतः मू-
र्खं । अश्रुक्षेयः कृतयोऽहि कृतये नाशि
मिकृतिः ।

इति वित्तीयथंगे अष्टमोऽध्यायः ।

‘पश्चात्’ ‘तापेन’ ‘युज्यते’ मूहोन्नतिः ॥ ‘यः’
‘सत्यः’ ‘मक्तः’ ‘अविप्रेतः’ ‘अतिक्रम्य’ ‘असत्यः’
‘यते’ ‘वर्जते’ । ‘तस्य’ ‘वासने’ विपदि ‘मूहदः’
‘तज्जितादि’ न चिरादिव कालेन ‘शोचते’ ॥
‘यस्तु’ ‘अविस्वादक्षः’ ‘अविदानी’ ‘दक्षः’ कृशलः ‘कृत-
ज्ञः’ कृतोपकारवर्धमर्मदान् ‘मतिमान्’ ज्ञानवान्
‘कृतः’ ‘शास्त्रार्थितः’ । सः लोके ‘कीर्ति- च लभते’
‘न च’ ‘अनर्थे न आकार्येण’ ‘युज्यते’ ॥ कृतघृ तु ग्रसम-
ज्ञाह । ‘कृतघृस्य’ ‘कृतः’ ‘कृत’ ‘यशः’ ‘कृता’ ‘कृतः’ स्थानं
‘कृतः’ मूर्खं । ‘कृतयः’ ‘अश्रुक्षेयः’ अक्षामर्हः ‘हि’
‘प्रसिद्धो’ कृतये नाशि मिकृतिः ॥

इति वित्तीयथंगे अष्टमोऽध्यायः ।

संहिताकृत दाता च भोगवान् मुख्यान्
मन्त्रः । उविष्ट्यहिंसकश्चेव परमारोग्याम-
शुक्ते ॥ पात्रस्य हि विशेषेण श्रद्धानन्त-
श्वेव च । अप्सं वा बहु वा प्रेत्य दानस्या-
वाप्यते कलः ॥ दानाम् छक्षरः तात् पू-
र्विवामन्ति किञ्चन । अर्थे च अहती तृक्षा स-
च छःथेन लक्ष्यते ॥ अन्यायां समुपा-
द्देन दानधर्माधनेन यः । क्रियते न सक-

सर्वान् संहिताय उक्तापेशानि सुदामि वोक्तुःक्रमः सः
'संहिताः' 'च' 'दाता' 'च' 'वेषामाद् वक्तुनाम्' 'भोगवान्'
भोगी तथा 'मुख्यान् मन्त्रः' 'अहिंसकः' 'च' एव 'सः' 'कृति'
'सः' 'परम्' 'आरोग्याम्' 'आमामद्' 'अशुक्ते' 'कृष्णः' ॥
'पात्रस्य हि' 'विशेषेण' 'तात्रकृत्यामपेक्षा तथा' 'दातुः' 'अ-
कृत्यामतया' 'अकृत्याम' 'एव च' 'दानस्य' 'अप्सं वा बहु वा'
'कलः' 'प्रेता' 'लोकान्तरे' 'अवाप्यते' 'प्राप्यते' ॥
तात् इति ग्रेहसंचारेन इव 'तात्' 'दानाम्' 'दानम्-
पेशः' 'सुकृतः' 'कृम्य' 'पूर्विवाम्' 'न' 'अस्ति' 'किञ्चन'
किञ्चिदपि । 'च' 'प्रह्लदोहेतो वस्त्राम्' 'अर्थे' 'लोका-
माम्' 'अहती' 'अतीद' 'तृक्षा' 'सः' 'च' 'अर्थक' 'सुखेन
लक्ष्यते' ॥ 'किञ्च' 'अन्यायाम्' 'अन्यायेन' 'समुपादेन'
समुपादेन 'धनेन' 'वा' 'दानधर्मः' 'दानधर्मो-
धर्मः' 'क्रियते' ॥ 'न' 'सः' 'दानधर्मः' 'कृत्याम्' 'दाताम्'

ত্বারং ত্রায়তে যহতোভয়াৎ ॥ ন্যায়োপা-
জ্জিতবিত্তেন কর্তৃব্যং জ্ঞানরক্ষণাং । অন্যা-
যেন তু যোজীবেৎ সর্বধর্মবিহৃতঃ ॥
শক্ত্যাগ্নদানং সততং তিতিক্ষা ধর্মনিত্য-
তা । যথাৰ্থং প্রতিপূজাচ সর্বভূতেযু বৈ
সদা ॥ দেয়মার্তস্য শয়নং পরিশ্রান্তস্য
চাসনং । তৃষিতস্য চ পালীয়ৎ কুধিতস্য চ
ভোজনং ॥ অগ্নদঃ সুখমাপ্নোতি সুতৃপ্তঃ
সর্ববস্তুযু । ভূমিদানাং পরং মাণ্ডি বিদ্যা-

‘মহতঃ ক্ষয়াৎ’ পাপজনকান্তে ‘ত্রায়তে’ গুরুতি ॥ য-
তএব মহতঃ ‘ন্যায়োপাজ্জিতবিত্তেন’ ন্যায়প্রাপ্তধর্মেন
‘জ্ঞানরক্ষণ’ ॥ ‘কর্তৃব্য’ ‘জ্ঞানবৃত্ত’ ॥ ‘অন্যায়েন তু যঃ’
‘জীবেৎ’ বর্ত্তীত সঃ সর্বধর্মবিহৃতঃ’ সর্বশাস্ত্রমাধ্য-
রকৃতঃ ॥ ‘শক্ত্য’ আগ্নমোহথাশক্তি স্তুতা ॥ ‘অগ্নদানং
সততং’ ‘তিতিক্ষা’ কুলসহস্র ‘ধর্মনিত্যতা’ ধর্মে নি-
ত্যানুষ্ঠানভাবঃ ॥ ‘যথাৰ্থ’ ‘যথাযোগ্য’ ‘বৈ’ এব ‘সর্ব-
ভূতেযু’ ‘সদা’ ‘প্রতিপূজাচ’ এতৎ সর্ব ক্ষার্যমিত্যৰ্থঃ ॥
সানবিশেষযাহ । ‘আর্থস্য’ পৌত্রিতস্য ‘শয়ন’ ‘শয়ঃ’
‘দেয়’ ‘তথা’ পরিশ্রান্তস্য চ আসন’ । ‘তৃষিতস্য চ’
‘পালীয়’ ‘জল’ ‘কুধিতস্য চ ভোজন’ ॥ ‘সর্ববস্তু’
যথো ‘অগ্নদঃ’ অগ্নস্য দাতা ॥ ‘সুতৃপ্তঃ’ সন্ত ‘সুখ’ ‘আ-
প্নোতি’ প্রাপ্নোতি ‘ভূমিদানাং পর’ ন অণ্ডি ‘বিদ্যাদা-

दनिं ततोऽविकं ॥ उथेऽपथ्यमाहा-
रं श्रेष्ठाभ्युक्तं प्रतिश्वाम् । दानान्येता-
म् देवानि शूल्यानि च विशेषतः । दीना-
स्त्रक्तपणादिभ्यः । श्रेयकामेन धीमता ॥ श-
क्तः परज्ञले दाता अज्ञले छुट्टीविनि ।
अहापातोविषाद्यादः सधर्मप्रतिकपकः ॥

इति द्वितीयग्रन्थे नवमोद्यायः ।

न॒ 'तु 'कृतः अविक॑' ॥ 'उथेऽपथ्यमाहार॑' 'श्रे-
ष्ठाभ्युक्त॑' 'तैतिलाभ्युक्त॑' 'प्रतिश्वाम्' 'आश्राम॑' । 'दानानि
एतानि' । हि अन्यानि च विशेषतः । 'श्रेष्ठामेन
शेषोऽतिकातिश्वाम्' 'धीमता' । 'दीनास्त्रक्तपणादिभ्यः'
'हेषानि' ॥ 'अज्ञले 'अहश्यलोकालित्तमात्रादिभ्यने
'सुःखीविनि' सुःखेन जीवनमधारिणि सत्यालि यः 'शक्तः'
दानक्षमः 'परज्ञले' इत्यर्थिन् असम्भवे ज्ञले 'दाता'
दक्षाति । तस्य 'सः' दानविशेषः 'धर्मप्रतिकपकः' म तु
धर्मेण यत्तै 'अहापातः' यत्तुर्योपत्रमः प्रथम॑ यत्तु
रज्ञाऽ 'विषाद्यादः' विषोऽनुरफलः तस्मादेतत्र कार्य्य॑ ।

इति द्वितीयग्रन्थे नवमोद्यायः ।

अजया मानसं तुःथं हन्यां शारीरमो-
षदेः । न शोचति कृतप्रज्ञाः पश्यतुः
परमाङ्गतिः ॥ मानं हित्वा प्रियोऽवति
त्रोथं हित्वा न शोचति । कामं हित्वा-
हर्थवान् उवति लोकं हित्वा सूखी उवेद ॥
त्रोथः सुचर्जयः शक्तलोकोव्याधिरुन्म-
कः । सर्वभूतहितः साधुरसाधुर्निर्दयः सृतः ॥
दातुः शमपरः शशं परिक्लेशं न विन्दति ।
न चक्षपाति दास्ताज्ञा दृष्टुः परगतां त्रियं ॥

'प्रियम्' 'सृष्टा' 'मानस्' 'हमोक्तव्' 'सुखं हन्यां'
तथा 'शारीरम् उत्तिष्ठेः' 'कृतप्रज्ञाः' 'कृतवृज्ञयः' 'परमां
गतिः' 'पश्यतुः' 'अनुष्टुप्रसः' 'सृतः' 'न शोचति' ॥ 'मा-
नं' 'अन्तिमान्' 'हित्वा' 'क्षया' 'प्रियः' 'मरीचान्' 'उ-
वति' । 'त्रोथं' 'हित्वा न शोचति' । 'कामं' 'दास-
मान्' 'हित्वा अर्थवान् उवति' । 'लोकं' 'हित्वा सूखी
उवेद' । 'त्रोथः' 'अतिकृत्वेष्व जीवतेऽमादिति' 'सु-
चर्जयः' 'शक्तः' । 'लोकः' 'अनशक्तः' 'व्याधिः' ।
'सर्वभूतहितः' 'साधुः' 'असाधुः' 'निर्दयः' 'सृतः' ॥ यो-
हि 'दास्तः' 'नियतेन्द्रियः' 'शमपरः' 'सृष्टास्तुक्तव्यः
सः' 'शशः' 'दारहारः' 'परिक्लेशः' 'न विन्दति' 'न उ-
वते । 'न च' 'दास्ताज्ञा' 'वशोकृताज्ञा' 'परगतां' 'त्रियं'
सम्पूर्ण 'दृष्टुः' 'उपाति' 'परित्प्रोक्तवति' । 'यः'

ସତ୍ୟୁଃ ପରବିତ୍ତେୟୁ କପେ ବୀର୍ଯ୍ୟେ କୁଳାଶ୍ୟେ ।
 ମୁଖ୍ୟୋଭାଗ୍ୟସଂକାରେ ତମ ବ୍ୟାଧିରନ୍ତ-
 କଃ ॥ ମିତ୍ରଦୁଃ୍ଖ ଛଟ୍ଟଭାବଶ ନାନ୍ଦିକୋହ-
 ଧାନ୍ତ୍ରଜୁଃ ଶଠଃ । ଗୁଣବନ୍ତଙ୍କ ଘୋରେଟି ତମାତ୍ତଃ
 ପୁରୁଷାଧିମ୍ୟ ॥ ଅନର୍ଥମର୍ଥତଃ ପଶ୍ୟନ୍ତର୍ଥକୈବା-
 ପନ୍ତର୍ଥତଃ । ଇତ୍ତିଧୈରଜିତେବାଲଃ ମୁହଁଥ୍ୟ-
 ମନ୍ୟତେ ମୁଖ୍ୟ ॥

ଇତି ଛିତ୍ତୀସିଥାନେ ଦଶମୋଧ୍ୟାଯଃ ।

‘ଈତ୍ୟୁ’ ହିସରୀ ‘ପରବିତ୍ତେୟୁ’ ପରଧନେମୁ ତଥା ‘କପେ
 ବୀର୍ଯ୍ୟେ’ ‘କୁଳାଶ୍ୟେ’ କୁଳମନ୍ତକେ । ‘ମୁଖ୍ୟୋଭାଗ୍ୟସଂ-
 କାରେ’ ମୁଖ୍ୟୋଭାଗ୍ୟସଂକାରେ ଚ ‘ତମ ବ୍ୟାଧି’ ‘ଅନ-
 ସ୍ଵକଃ’ ‘ଅନନ୍ତଃ’ ‘ମିତ୍ରଦୁଃ୍ଖ’ ମିତ୍ର ତରତୀତି ‘ମୁହଁତ୍ତଭା-
 ବଃଚ’ ‘ନାନ୍ଦିକୋହଙ୍କ’ ମୁହଁତ୍ତଭାବକ ନାନ୍ଦି ପରଲୋକ-
 ଇତ୍ତେହହାଦୀ ‘ଅଥ’ ‘ଅନ୍ତ୍ରଜୁଃ’ ‘ଅଶରଳଃ’ ‘ଶଠଃ’ । ‘ମୁ-
 ଧନ୍ତଃ ଚ ସଃ ହେତି’ ‘ତଃ’ ‘ପଞ୍ଚିତା’ ‘ପୁରୁଷାଧିମ୍ୟ’ ‘ଆତ୍ମଃ’
 କଥାହାତି । ‘ଅନର୍ଥ’ ‘ଅକାର୍ଯ୍ୟ’ ‘ଅର୍ଥତଃ’ ‘ପଶ୍ୟନ୍’
 ‘ଅର୍ଥ’ ଚ ଏହ ଆପି ‘ଅନର୍ଥତଃ’ । ‘ଇତ୍ତିଧୈ’ ‘ଅଜିତଃ’
 ‘ବାଲଃ’ ‘ଅନ୍ତପ୍ରଜା’ ‘ମୁହଁଥ୍ୟ’ ମନ୍ୟତେ ‘ମୁଖ୍ୟ’ ॥

ଇତି ଛିତ୍ତୀସିଥାନେ ଦଶମୋଧ୍ୟାଯଃ ।

धृतिः कृमा दमोऽन्तेयं शोचमित्तिय-
निग्रहः । धीर्घिदा मत्तामज्जोधोदशकं
धर्मलक्षणं ॥ त्रीमान् हि पापं प्रवृत्ति
तस्य त्रिरक्षिवर्जते । त्रीहता वाधते धर्मं
धर्मोहस्ति हतः त्रियं ॥ अनश्चयः कृत-
सुखं कल्याणानि च सेवते । मूर्खानि धर्म-
मर्थङ्गं स्वर्गं लभते नरः ॥ सर्वोदगुज-

‘धृतिः’ ईर्यः । परेषापकारे कृतेहपि तस्य
प्रकापकारानात्रयम् ‘कृमा’ । विकारहेतुविषयमित्ति-
दामेहप्यवित्तियज्ञ इन्द्रः ‘दमः’ । अन्यायेन पर-
द्वादेवग्रहम् ‘अन्तेयः’ । ‘शोचः’ विदित्तं मूर्ख-
जाभ्यां देहशोधम् जानितपोष्यां अनुशोधम् ।
‘इत्तियनिग्रहः’ इत्तियस्यद्यमः । शास्रादित्तज्ञानम्
‘धीः’ । परमार्थज्ञानम् ‘विद्या’ । यथार्थाभिधानम्
‘मत्ता’ । ज्ञोधहेतो मत्तापि ज्ञोधानुष्ठिः ‘अज्ञो-
धः’ । एतद्दमशक्तम् दमविद्या ‘धर्मलक्षणम्’ ॥ ‘त्री-
मान्’ लज्जादान् ‘हि पापं प्रवृत्ति’ ‘तस्य’ त्रीहतः
‘त्रिः अविवर्जते’ । ‘त्रीहता’ ‘धर्मः’ ‘वाधते’
पीडवति ‘धर्मः’ ‘हतः’ मन् ‘त्रियः’ ‘हस्ति’ ॥ स्मृ-
तिः दोषादिष्ठारादान् अनश्चयः न अनश्चयः ‘अनश्चयः’ ‘कृ-
तस्यः’ कृतोपकारान्श्चात्रयधर्मां च ‘कल्याणानि च’ त्रिय-
कराणि च कर्माणि चः ‘सेवते’ कर्माणि । सः ‘नरः’
‘मूर्खानि धर्मः’ अर्थः च स्वर्गः च लभते’ ॥ ‘मर्थः’ ‘लो-

ତୋଳୋକୋଛୁଲିଭୋହି ଶୁଚିରରଃ । ଦୁଃସା ହି
ଭୟାଂ ସର୍ବଂ ଜଗଦ୍ଭୋଗୀଯ କଳ୍ପତେ ॥ ଅ-
ଧ୍ୟଦ୍ଵୁନ୍ଦ ଲୋକେ ସଶୋୟଂ କୌଣ୍ଡିନାଶନଂ ।
ଅସ୍ତର୍ଗ୍ୟଃ ପରତ୍ରାପି ତଥାତ୍ତତ୍ତ୍ଵ ପରିବର୍ଜୟେ ॥
କ୍ରମୀ ବଶୀକୃତିଲୋକେ କ୍ରମା ହି ପରମଂ ଧରଂ ।
କ୍ରମା ଶୁଗୋହଶକ୍ତାନାଂ ଶକ୍ତାନାଂ ଭୂଯଃ ॥
କ୍ରମା ॥ ସତ୍ୟେବାଜ୍ଞା ପରମ୍ପରା ଦ୍ରୁଟବ୍ୟଃ ଶୁଭ-
ମିକ୍ତତା । ଶୁଖତ୍ରଃଥାନି ତଳ୍ୟାନି ସଥାତ୍ମନି

ତଃ 'ଦୁଃଖିତ' ଦର୍ଶନ ନିଯମିତ: ମନ୍ଦ ସର୍ବାନି ଦର୍ଶତ: ।
'ଶୁଚି' ଏକାବିଭବଃ 'ହି' 'ନର: ' 'ଦୁଃଖ: ' । 'ହି'
ଆହାରମେ 'ଦୁଃଖ' ଏବ 'ଭୟାଂ ସର୍ବଂ ଜଗଂ ' 'କୋଗାଯ'
କୋଗାର୍ଥ୍ୟ 'କଳ୍ପତେ' ସମ୍ବୋଧନତି । 'ଭୟାଂ 'ଲୋକେ'
'ଆହାରମ୍ବନ୍ଦ' 'ହଶୋଭ୍ୟ' 'ହଶୋଭ୍ୟ' 'କୌଣ୍ଡିନାଶନ୍ଦ' 'ତ
କୀରତଃ' 'ଯାତିର୍ବିଶ: ' 'ଶୁତମ୍' 'ଯାତି: ' 'କୌଣ୍ଡିରିତୋହ୍ୟୋ: ' 'ପୃଷ୍ଠ-
ତନ୍ତ୍ରିର୍ବିଶ: । ' 'ପରତ୍ର ଅପି' 'ପରଲୋକେହଲି' 'ଅସ୍ତର୍ଗ୍ୟଃ' 'ତ'
'ସର୍ବପ୍ରତିବର୍କଙ୍କ' 'ଭୟାଂ ତଃ ପରିବର୍ଜୟେ ॥' 'ଲୋକେ'
'ଭୂତମେ' 'କ୍ରମ' 'ବଶୀକୃତି' 'ବଶୀକରନ୍ଦ' 'ଆହନ୍ତ' 'ବଶ' 'କ-
ରୋତ୍ୟନହା । ' 'କ୍ରମା ହି ପରମା ଧରନ୍ଦ' । 'କ୍ରମା' 'ହି' 'ଅଶ-
କ୍ରମନାଂ' 'ତଥ' 'ଶକ୍ତାନାଂ ଭୂତନ୍ଦ' 'କ୍ରମା' ॥ 'ଭବ' 'ଇକ୍ଷତା'
'ଜମେନ' 'ହଥ' ଏବ 'ଆଜା' 'ପରା' 'ତଥ' 'ତଥ' 'ଦୁଷ୍ଟବ୍ୟଃ' ।
'ଭୟାଂ ଆରାନଃ ପରମା ତ' 'ଶୁଖତ୍ରଃଥାନି' 'ଶୁଖାନି ଶୁଖା-
ନି ତ' 'ତଳ୍ୟାନି' 'ହଥ ଆକ୍ରମି ତଥ ପରେ' ॥ 'ପରମା-

তথা পরে ॥ মাতৃবৎ পরদারাংশ্চ পর-
ত্বয়াণি লোক্তবৎ । আত্মবৎ সর্বভূতানি
যঃ পশ্যতি সপশ্যতি ॥

ইতি ছিতীযথক্তে একাদশোধ্যাযঃ ।

তান 'পরকলজ্ঞানি' 'মাতৃবৎ' মাতেব 'পরস্তুব্যাণি' 'চ'
'লোক্তবৎ' স্থুলিক্ষসহানি । 'আত্মবৎ' হোপহানি
'সর্বভূতানি' সর্বপ্রাদিমঃ 'যঃ পশ্যতি' 'সঃ' এব 'প-
শ্যতি' 'মাতৃবৎ' হোপহানি ॥

ইতি ছিতীযথক্তে একাদশোধ্যাযঃ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ ପରିବଦନ୍ ସାଧୁସ୍ଥିତୀ ହି ପରି-
କ୍ରମତେ । ତଥା ପରିବଦନନ୍ୟାଂକ୍ରିୟାଭବତି
ଚର୍ଜନଃ ॥ ବିପଞ୍ଚିଦ୍ୱବ୍ୟଥୋଦକ୍ଷୋମିତ୍ୟମୟ୍ୟା-
ନ୍ୟାନ୍ତରଃ । ଅପ୍ରମତ୍ତୋବିନୀତାତ୍ୟା ନିତ୍ୟଃ
ଭଜ୍ଞାଗି ପଶ୍ୟାତି ॥ ବହୁତ୍ୱିନ୍ୟାନ୍ତାରା-
ଜ୍ଞାନଃ ସପରିଚନ୍ଦାଃ । ବନ୍ଧୁାଅପି ରାଜ୍ୟା-
ନି ବିନ୍ୟାମ ପ୍ରତିପେଦିରେ ॥ ସହ କର୍ମ କୁ-
ର୍ବତୋତ୍ସ୍ୟ ସ୍ୟାମ ପରିତୋଷୋତ୍ସ୍ଵରାତ୍ମନଃ ।

'ଯଥା ହି' 'ଅନ୍ୟାନ୍' 'ପରିବଦନ୍' ପରୀକ୍ଷାଦେମ ଅଧିକି-
ଳନ୍ 'ସାଧୁଃ' 'ପରିକ୍ରମତେ' 'ପରିତାପାଦିତୋଭବତି' । 'ତଥା
ପରିବଦନ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ କୁଟୀଃ କର୍ମତି ଚର୍ଜନଃ' ॥ ସଃ 'ବିଲ-
ବିଶ୍ୱ' 'ଅନ୍ୟାନ୍' ବ୍ୟଥାରହିତଃ 'ଦର୍ଶନ' କୁଶଳଃ 'ନିତ୍ୟ' 'ସମ୍ମ
'ଉତ୍ସାମଦାମ' 'ଉଦ୍ଦୋଗୀ' 'ନରଃ' 'ଅପ୍ରମତ୍ତଃ' ପ୍ରମାଦରହିତଃ
'ଦିନୀତାତ୍ୟା' 'ଦିନୀତିକ୍ଷଣାତ୍ୟଃ ସଃ' 'ନିତ୍ୟ' 'ଭୁତ୍ୱାଦି' କୁଶ-
ଲାନି 'ଲଶ୍ୟତି' ॥ 'ବହୁଃ' 'ରାଜ୍ୟାନଃ' 'ଅବିନ୍ୟାମ' ଅବି-
ନ୍ୟାନ୍ତାମ 'ସପରିଚନ୍ଦାଃ' ହକ୍ତ୍ୟାହର୍ଥପାଦାନ୍ତକୋହାନିଲପରି-
ଚନ୍ଦ୍ୟକୁର୍ମାଅପି 'ମନ୍ତୋଃ' ପ୍ରାଣେକୋବିଦ୍ୟକୁଳଃ । କିନ୍ତୁ 'ବ-
ନ୍ୟାନ୍' 'ଅପି' ଶାହଯାତ୍ରିନାଅପି ବହୁଃ 'ବିନ୍ୟାମ' 'ରା-
ଜ୍ୟାନି' ଶାଜ୍ୟାନି 'ପ୍ରତିପେଦିରେ' 'ପ୍ରାପ୍ତବନ୍ଧଃ' । ତଥାର୍ଥମର୍ଯ୍ୟ
ବିନ୍ୟନିମା କୋଠ୍ୟାହିତ୍ୟାପଦେଶରହୟାମ । 'ହଥ କର୍ମ କୁର୍ମତଃ'
'ଅମା' କର୍ମାନୁଷ୍ଠାତୁଃ 'ଅର୍ଥରାତ୍ୟନଃ' କ୍ଷେତ୍ରଭାସ୍ୟ 'ପରି-
ତୋଷଃ' 'ସ୍ୟାମ' । 'ତଥ' 'କର୍ମ' 'ପ୍ରହକେନ' ଯକ୍ଷାତିଶ-

বাঙ্গধর্মঃ

২৫

তৎ প্রয়ত্নেন কুবীক বিপরীতক্ষণ বজ্জয়েৎ ॥
ধর্মকার্যঃ যতন শক্ত্যা নোচেৎ প্রাপ্তোতি
মানবঃ। প্রাপ্তোভবতি তৎ পুণ্যমত মে
মান্তি সংশযঃ ॥

ইতি বিতীযথেষ্টে বাঙ্গধর্মাদ্যাযঃ।

যেন 'কুবীক' কুর্যাদ। 'বিলুপ্তীতৎ তু' এতস্য 'বজ্জয়েৎ'
শেষোহধী চেৎ। অপিচ 'ধর্মকার্যঃ' সম্ভাবযিতৎ
'শক্ত্যা'; যতন 'প্রয়ত্নেন কুবীক' চেৎ যদি 'মানবঃ'
'মে' ন 'প্রাপ্তোতি'; তবা 'তৎ পুণ্য' তস্য ধর্মস্য
ফল 'প্রাপ্ত: ভবতি'; 'অত' 'মে' ইহ 'সংশযঃ'
'ন অন্তি'।

ইতি বিতীযথেষ্টে বাঙ্গধর্মাদ্যাযঃ।

— — —

ଇତ୍ତିଯାଗାଂ ବିଚରତାଂ ବିଷୟେ ସପହାରି-
ଯୁ । ସଂସକ୍ରମେ ସତ୍ତ୍ଵମାତିଷ୍ଠେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଯକ୍ଷେବ
ବାଜିର୍ବାନ୍ ॥ ଇତ୍ତିଯାଗାଂ ହି ଚରତାଂ ଯଦ୍-
ନୋହୁ ବିଦ୍ୱୀଯତେ । ତମସ୍ୟ ହରତି ଅଜ୍ଞାଂ
ବାୟୁର୍ବାବମିବାସ୍ତ୍ରପି ॥ ଏ ଜାତୁ କାମଃ କାମା-
ନାମୁ ପଢେଗେନ ଶାଶ୍ୟତି । ହରିଷା କୃତ୍ସବ-
ର୍ଭେ ଭୂଯାଭାବିବର୍କତେ ॥ ଇତ୍ତିଯାଗାନ୍

‘ଇତ୍ତିଯାଗା’ ‘ବିଷୟେ ସପହାରିଯୁ’ ‘ଅପହାରିଯୁ’
‘ଅପହରଣଶାଲେ ଯୁ’ ‘ଦିଚରତା’ ‘ଦର୍ଶନମାନା’ ‘ମେଯମେ’ ‘ଦି-
ଦାନ’ ‘ଧରନ’ ‘ଆଭିଷେଷ’ ‘କୁର୍ମା’ ‘ମନ୍ତ୍ରାଦି’ ‘ମାର୍ଗିତିରିଦ’
‘ଦାର୍ଶନା’ ‘ରଥନିଯୁକ୍ତମାନାମା’ ॥ ସମ୍ଭାବ ‘ଇତ୍ତିଯାଗା’
‘ଅଦଶୀକୃତମା’ ‘ହି’ ‘ଚରତା’ ‘ଧରନ’ ‘ବିଷୟେ ସପହାରି’
‘ଯବ’ ‘ଯଦି’ ‘ଯମ’ ‘ଅନୁବିଦୀଯତେ’ ‘ଅନୁକୂଳ’ ‘କରତି ତମା’
‘କୁ’ ‘ଯମ’ ‘ଅମ’ ‘ପୁରୁଷ’ ‘ପ୍ରଜା’ ‘ଜାମ’ ‘ହରତି’
‘କଥିତି’ ‘ଅଭ୍ରପି’ ‘ମୁଦ୍ରାଦିଜଳ’ ‘ପ୍ରମରମ୍ଭ’ ‘କର୍ମଧାରମ୍’
‘ନାଦ’ ‘ନୋକା’ ‘ଦାୟ’ ‘ଇତ’ ॥ କିମିତ୍ତିଯମେ ସହେନ
ବିଷୟୋଭକୋଗାଦେବ ଲବ୍ଧକାମୋନିବର୍ଯ୍ୟତି ଉତ୍ୟାଶକ୍ରା-
ହ । ‘ଜାତୁ’ ‘କାନ୍ତାଚିଦପି’ ‘କାମାନା’ ‘ବିଷୟାଗା’ ‘ଉପ-
କୋଗେନ’ ‘କାମ’ ‘ଅକ୍ଷିଲାହଃ’ ‘ନ’ ‘ଶାଶ୍ୟତି’ ‘ଶହ’ ‘ନୋ-
ପୈତି’ କିନ୍ତୁ ‘ଭୂଷାଦ’ ‘ଅଧିକାଧିକମେହ’ ‘ଅକ୍ଷିବର୍କତେ’
‘ବୃଜିମେତି’ ‘ହରିଷା’ ଘୃତେନ ‘କୃତ୍ସବର୍ଭ’ ‘ଅଦ୍ଵିଃ’ ‘ଇତ’
‘ପ୍ରାଞ୍ଚଭୋଗମ୍ଭ୍ରାପି’ ‘ପ୍ରତିହିନ’ ‘ତମଧିକଭୋଗଦାନାମର୍ଶନା’ ॥

सर्वेषां यदेकं क्रतुतीन्द्रियः । तेऽन्तः
कृति प्रज्ञा दृष्टेः पात्रांविवेदकः ॥
अ तैर्गतानि शक्यते संनियन्त्रमसेवया ।
विषयेषु प्रज्ञानानि यथा ज्ञानेन नित्यशः ॥
अविद्वांसमलः लोके विद्वांसमपि वा पू-
र्वः । प्रमदाज्जुपथं नेत्रं कामक्रोधव-

एकेन्द्रियास्यग्रहोऽपि यहान् द्वितिक्रौड्याह 'सर्वेषां'
'इन्द्रियानां त' यदेय 'यनि एक' 'इन्द्रियः' 'क्रतु-
ति' विद्वप्रदेह तदति । 'तेन' द्वाराद्वृत्तेन 'अस' 'विद्वप्रदेह' यानवस्य 'प्रज्ञा' वस्ति 'क्रतुति' 'इन्द्रिया-
कृतिर्मावित्तिर्माते । अत दृष्टोऽप्यः 'दृष्टेः पात्राः' चर्मनि-
र्मितोवक्ताज्ञानाः 'उत्तमः' 'इव' । तद यदैकदेशस्ति-
तेन छिद्रेण सर्वावयव सुविति एवमेकेन्द्रियास्यग्रह-
विद्वरेण सम्बन्धेव ज्ञानामृतः ज्ञानामृतः क्रतुतिं सा-
म्यः । इदानीष्ठिन्द्रियास्यग्रहोपायमाह । 'एतानि'
'इन्द्रियानि' 'विद्वेषु' 'प्रज्ञानानि' 'प्रशक्तानि' 'असेवया'
'नित्यश्विद्वद्वासेवयेन' 'नित्यशः' 'सर्वेषां' 'संनियन्त्रः'
'कथा' 'न' 'शक्यते' 'यथा' 'ज्ञानेन' । तस्माद्वक्त्वा-
प्तावेन विवेकितिरिन्द्रियग्रहमान् संवदः कर्तुद्वाइति वा-
त्यार्थः । प्रमदवस्ति पूरुषान् इति 'प्रमदः' 'त्रियन्तः'
'लोके' 'अविद्वान्' 'पूर्वः' 'विद्वान्' 'अपि वा'
'कामक्रोधवशानुग्राम' 'कामक्रोधवशानुयायिन्' 'पूरुषः'

୧୮

ବାକ୍ଷଥର୍ମଃ

ଶାନୁଗଂ ॥ ବଳେ କୃତ୍ତବ୍ଯପ୍ରାମଂ ସଂଯମ୍ୟ ଚ
ଯମକ୍ଷତଃ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନ୍ ସଂମାଧୀଷେଦର୍ଥାନକ୍ଷିଗ୍ନ୍
ଯୋଗକ୍ଷତନୁ ॥

ଇତି ଛିତ୍ତୀସଥକେ ଜ୍ଞାନଶୋଧ୍ୟାଙ୍କ ।

‘ଉଦ୍‌ଗତଃ’ ‘ଉଦ୍‌ଶୁଭ୍ୟାତା’ ‘ମେତ୍ତଃ’ ‘ପ୍ରାପହିତ’ ‘ଅଳ୍ପ’
‘ମର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ’ ‘ଆତଏତ’ ‘ଇତ୍ତିଗପ୍ରାମଃ’ ‘ବାହିରିତ୍ତିଗପ୍ରାମଃ’ ‘ବଳେ
କୃତ୍ତବ୍ଯ’ ‘ତଥା’ ‘ଯମ’ ‘ଚ’ ‘ସଂଯମ୍ୟ’ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀନ୍’ ‘ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍
ଶୁଭ୍ୟାର୍ଥୀନ୍’ ‘ସଂମାଧୀଷେଦ’ ‘ଯୋଗକ୍ଷତ’ ‘ଉଦ୍ବାଧେନ’ ‘ନୁ’
‘ଯମେହକ୍ତ’ ‘ଅକ୍ଷିଧୂନ୍’ ‘ଅଲ୍ପିକୃତ୍ୟନ୍’ ‘ସନ୍’ ।

ଇତି ଛିତ୍ତୀସଥକେ ଜ୍ଞାନଶୋଧ୍ୟାଙ୍କ ।

যদা ন কুরতে পাপঃ সর্বভূতেষু
কর্হিচৎ । কর্মণা মনসা বাচা বৃক্ষ সম্প-
দ্যতে তদা ॥ পুণ্যঃ কুর্ম পুণ্যকীর্তিঃ
পুণ্যস্থানঃ শ্র গচ্ছতি । পুণ্যঃ প্রাণান्
ধারযতি পুণ্যঃ প্রাণসমুচ্যতে ॥ পাপঃ
চিন্তযতে চৈব বৈতি চ করোতি চ ।
তস্যাধর্মে প্রবিষ্টস্য গুণানশ্যতি সাধবঃ ॥
যে পাপানি ন কুর্মতি মনোবাক্তুর্মু-
ক্তিঃ । তে তপস্তি মহাআমোর শরীরস্য
শোষণঃ ॥ প্রাজ্ঞাধর্মেণ রমতে ধর্মাদ্য-

‘যদা’ যদিন কালে মনুষ্যঃ ‘কর্মণা মনসা বাচা’ ‘অ-
র্জনভূতেষু’ কর্হিচৎ তদাপি ‘পাপঃ’ ন কুরতে ‘তদা’
‘বৃক্ষ’ ‘সম্পদ্যতে’ প্রাপ্তোতি ॥ ‘পুণ্যঃ কুর্ম’
‘পুণ্যকীর্তিঃ’ সম্ভাসঃ ‘পুণ্যস্থানঃ’ ‘গচ্ছতি’ ‘শ্র’। যতঃ
‘পুণ্যঃ প্রাণান্ ধারযতি’ লোকামাদ অতঃ ‘পুণ্যঃ’
‘প্রাণস্য প্রাণস্য দাতৃ’ উচ্যতে ॥ যোহি ‘পাপঃ’
‘চ এব’ ‘চিন্তযতে’ সংকল্পযতি ‘বৈতি চ করোতি চ’
‘তস্য অধর্মে প্রবিষ্টস্য’ ‘সাধবঃ’ ‘পুণ্যঃ’ ‘মশ্যাদিঃ’
‘যে’ ‘মহাআমোর’ ‘অক্ষমুরক্ষযঃ’ ‘মনোবাক্তুর্মুক্তিঃ’
‘কর্মভূতেষঃ’ ‘পাপানি ন কুর্মতি’। ‘তে’ এব ‘তপস্তি’ তপঃ
‘কুর্মতি’। অপি তু যে ‘শরীরস্য শোষণঃ’ ‘সাধবতি তে

बोपजीवति । धर्मात्मा भवति ह्येवं चिन्त-
यात् असीदति ॥ यत्तात्मा विरतः पापां
कल्याणे च निवेशितः । तेन सर्वमिदं
बुद्धं प्रकृतिर्बिज्ञतिश्च या ॥ अज्ञाचक्षुर्मन्त्र-
इह दोषात्मेवानुरूप्यते । विरज्यते यथा-
कामं न च धर्मं विमुक्तिः ॥ वार्यमा-
गेऽपि पापेभ्यः पापात्मा पापमिङ्कति ।

'म' उपस्थि ॥ 'प्राज्ञः' विदेही 'धर्मेण' मह 'रूपते' विहर-
ति 'धर्मं' च एव उपजीवति 'धर्मेण' तृतेन जीवनेशा-
वरूपेण प्राप्नान् धारयति न जाहर्येत् । एवं 'हि' 'ईदु-
शैवैव प्रकारेण 'धर्मात्मा' 'धर्मसत्तादः' 'भवति' । 'चिन्त-
च' 'अस्य' 'धर्मपरम्य' 'प्रसीदति' 'प्रसर्व' 'भवति' ।
तथा हि 'मस्य आत्मा' 'पापां' 'विरतः' 'निवृत्तः' । 'क-
ल्याणे' 'न्तस्ते' 'च' 'निवेशितः' 'प्रवेशितः' । 'तेन'
विदेहिना 'सर्व' 'विष' 'ईदु' 'बुद्ध' जात् । तद-
वोधनमाह 'या' 'प्रकृतिः' 'यात्मायज्ञपा' या 'च' 'वि-
कृतिः' विपरीता ॥ 'अज्ञाचक्षुः' 'जाग्नेत्रः' 'मरुः' 'इह'
लोके 'दोषात्म' न एव 'अनुरूप्यते' दोषानुरूपोन
भवतीत्यर्थः । 'यथा काम' 'तथा' 'विरज्यते' 'वीक्षणागो-
भवति 'न च धर्म' 'विमुक्तिः' त्यजति ॥ योद्वेष 'पा-
पात्मा' पापाचरदशीलः सः 'पापेभ्यः' 'वार्यमात्मः'
निविष्यमान । 'अपि' वज्रतिः 'पाप' एव 'ईक्षति'

चोदयमानोऽपि पापेन शुक्तात् शुक्तिः
शुक्तिः ॥ धर्माएव हतोऽस्ति॒ धर्मारक्षति॑
रक्षितः॑ । तथा॒ जर्म्मान् हस्तव्योमा॑ नो॒
धर्म्मोहतोवदी॒ ॥ एकएव शुक्तजर्म्मो॑
निधनेऽप्यनुयाति॑ यः॑ । शरीरेण सम॑
नाशं सर्वमन्यकि॑ गच्छति॑ ॥ न धर्म्मोऽ-
श्चिति॑ मद्यानाः॑ शुक्तीनवहस्ति॑ ये॑ । अश्रद्ध-
दानादर्शस्य॑ ते लक्ष्यस्ति॑ असंशयः॑ ॥ शुद्धं॑

कर्तृयित्यर्थः॑ । यस्तु॑ 'शुक्तात्' धर्म्मानुकृतानशीलः॑ सः॑ 'पा॒
पेन॑ 'चोदयमानः॑' प्रेर्यामाणः॑ 'अपि॑' लो॒कैः॑ 'शुक्त॑ इ॒
श्चति॑' । 'धर्मः॑' 'हतः॑' अतिक्रान्तः॑ सन्॑ 'हस्ति॑' 'एव॑'
अतिक्रान्तात् । 'धर्मः॑' 'रक्षितः॑' सन्॑ 'रक्षति॑' । 'तथा॒
धर्मः॑' 'न हस्तव्यः॑' नाति॑ त्रासीयः॑ सौरीः॑ । 'धर्मः॑' 'हतः॑'
सन्॑ 'नः॑' अश्वान्॑ 'मा॒ वदी॑' न हस्तित्यर्थः॑ ॥ 'एकः॑'
केवलः॑ 'धर्मः॑' 'एव॑' 'शुद्ध॑' मित्र॑ 'यः॑' 'निधने अपि॑'
मरुदेश॑ शति॑ 'अनुयाति॑' अस्तीष्टफलानामार्थमनुगच्छति॑ ॥
'हि॑' प्रसिद्धो॑ 'अन्य॑' 'सर्व॑' भार्यापुत्रधनादि॑ 'शरी-
रेण॑ सम॑' 'शरीरेण॑ सह॑ 'नाश॑' 'गच्छति॑' अतः॑ पुत्रादि॑
योहापेक्षया॑ धर्म्मान्॑ हस्तव्यः॑ ॥ 'न धर्मः॑' अस्ति॑ इति॑ 'मद्या-
नाः॑' मन्यमानाः॑ । 'शुक्तीन्॑' शुक्तान्॑ धर्म्मान्॑ 'ये॑' 'अव-
हस्ति॑' उपहस्ति॑ । येहपि॑ 'धर्मस्य॑' 'अश्रद्धदानाः॑'
अश्रद्धादस्तः॑ । 'ते लक्ष्यस्ति॑ न संशयः॑' ॥ 'शुद्ध॑' हि॑ 'हस्त॑'

ଅବହତଃ ଶେତେ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିବୁଦ୍ୟତେ । ମୁଖ୍ୟ
ଚରତି ଲୋକେ ହିନ୍ଦୁମନ୍ତ୍ରା ବିନଶ୍ୟାତି ॥ ପା-
ପଂ କୁର୍ବନ୍ ପାପକୀର୍ତ୍ତିଃ ପାପମେଵାଶ୍ଚ ତେ
କଳା । ପୁଣ୍ୟ କୁର୍ବନ୍ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିଃ ପୁଣ୍ୟ-
ତ୍ୟକ୍ତମନ୍ତ୍ରା ତେ ॥ ତଥାଏ ପାପଂ ନ କୁର୍ବାତ
ପୁରୁଷଃ ସଂଶିତବ୍ରତଃ । ପାପଂ ପ୍ରଜାଏ ନାଶ-
ସତି କ୍ରିୟମାଣଂ ପୁନଃ ପୁନଃ ॥

ଇତି ହିତୀସାଙ୍ଗେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଧ୍ୟାଯଃ ।

କ୍ଷେତ୍ରି ତଥା 'ଅବହତଃ' 'ଅବଜାତଃ' 'ଶେତେ' ଲିମ୍ବାତି : 'ମୁ-
ଖ୍ୟ ଚ' 'ପ୍ରତିବୁଦ୍ୟତେ' ଜୀବାର୍ଥି । 'ମୁଖ୍ୟ ଚରତି ଲୋକେ ଅ-
ଛିନ୍' । 'ଅବହତଃ' 'ଅବଜାତଃ ତୁ 'ବିନଶ୍ୟାତି' । ତଥାବଜ
କାର୍ଯ୍ୟହିତାଭିପ୍ରାଯଃ ॥ 'ପାପଂ କୁର୍ବନ୍' 'ପାପତୀର୍ତ୍ତି' :
ମନ୍ 'ପାପଂ ଏହ' 'କଳା' 'ଅପୁତେ' ଭୁବନେ । 'ପୁଣ୍ୟ
କୁର୍ବନ୍' 'ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି' : ମନ୍ 'ଅତ୍ୟକ୍ରମ' 'ପୁଣ୍ୟ' 'ଅପୁ-
ତେ' ॥ 'ତଥାଏ' 'ପୁଣ୍ୟହତ୍' 'ସଂଶିତବ୍ରତଃ' କୃତପ୍ରତିଜ୍ଞା:
ମନ୍ 'ପାପଂ ନ କୁର୍ବାତ' । କିନ୍ତୁ 'ପାପଂ' 'ପୁନଃ ପୁନଃ'
'କ୍ରିୟମାଣ' 'ପ୍ରଜାଏ' ବିହିନ୍ 'ନାଶହତି' । ବୁଦ୍ଧିମାଣାଶ
ମନୈବ ପ୍ରଥମାତି ପାପହାନ୍ । ଅତଏବୋଜ୍ଜ୍ଵିଜ୍ଞାନା ପାପଃ
ମୁକ୍ତଃ ଧର୍ମାଚରଣମେବ ପ୍ରୋଦୋହ ଧିର୍ବିତିଃ କାର୍ଯ୍ୟହିତାର୍ଥଃ ॥

ଇତି ହିତୀସାଙ୍ଗେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଧ୍ୟାଯଃ ।

ନିଷେବତେ ପ୍ରଶନ୍ତାନି ନିନ୍ଦିତାନି ନ ସେ-
ବତେ । ଅନ୍ତିକୁ: ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦିତଃ ପଣ୍ଡିତ-
ଲଙ୍ଘନ ॥ ଏକୋଧର୍ମଃ ପରଃ ଶ୍ରେୟଃ ଶ୍ରମୈ-
କା ଶାନ୍ତିରୁତମା । ବିଦୈଯକା ପରମା ତୃପ୍ତି-
ରହିଂସେକା ଶୁଖାବହା ॥ ଶୁଭାଶୁଭକଳଃ କର୍ମ
ମନୋବାଗ୍ରଦେହସ୍ତବଃ । କର୍ମଜୀଗତ୍ୟୋନ୍ମୁ-
ଗାମୁଚ୍ଛମାଧମଧ୍ୟମାଃ ॥ ପରଦ୍ଵେଯସତିଧ୍ୟାନଃ
ଅନ୍ତାଃ ଅନ୍ତିଚିନ୍ତନ । ବିତ୍ତଥାତିନିବେଶଶ୍ଚ

ଯୋହି 'ପ୍ରଶନ୍ତାନି' ଶ୍ରତିଯୋଗ୍ୟାନି ଶୁଭାନି କର୍ମାନି
'ନିଷେବତେ' କରୋତି 'ନିନ୍ଦିତାନି' ପୁରଃ 'ନ ସେବତେ',
ଯୋହପି 'ଆମାନ୍ତିକ: 'ମାନ୍ତିକାରହିତ: 'ଶ୍ରଦ୍ଧାନଃ' ଶ୍ରଦ୍ଧା-
ନାନ୍ ତମ୍ 'ଏତଃ' 'ପଣ୍ଡିତଲଙ୍ଘନ' ॥ 'ଏତଃ' 'ଧର୍ମଃ' ଏବ
'ପର' 'ଶ୍ରେୟଃ' କଳ୍ୟାନ୍ସାଧନ । 'ତ୍ଥା' 'ଏକା' 'ଶାନ୍ତି'
'ଉତ୍ସମା' 'ଶାନ୍ତି: ' । 'ଏକା' 'ଦିନ୍ୟା' 'ପରମା ତୃପ୍ତି: ' 'ଉତ୍ସ-
ମତପିହେତୁ: ' 'ଏକା' 'ଅହିମା' 'ଶୁଖାବହା' 'ଶୁଖାବହତି' ॥
'ଶୁଭାଶୁଭକଳ' 'ଶୁଭାଶୁଭକଳଃ' 'ମନୋବାଗ୍ରଦେହସ୍ତବ'
ମନୋବାଗ୍ରଦେହସ୍ତବ 'କର୍ମ' । ତ୍ଥାହି 'ମୂଳ' 'ମନୁଶ୍ୟାନ୍'
'ଉତ୍ସମାଧମଧ୍ୟମା: ' 'ଗତଯଃ' 'କର୍ମଜୀଃ' 'କର୍ମଜମ୍ୟାଏତ କର-
ନି । 'ପରଦ୍ଵେଯସତିଧ୍ୟାନ' 'କର୍ମ' ପରଦ୍ଵେଯମଧ୍ୟାନେମ
ଶୁଭାମୀତ୍ୟେବ ସମ୍ପଦମ । 'ଅନ୍ତା ଅନ୍ତିଚିନ୍ତନ' 'ଲୋ-
କାନ୍ତା । 'ବିତ୍ତଥାତିନିବେଶ' 'ତ' ନାନ୍ତି 'ପରଜୋକୋମାନ୍ତି
ଜଗତୋମୂଳମାତ୍ରା ଏବମନ୍ତାନ । 'ତ' ମୁଚ୍ଛମୀର୍ଦ୍ଧଃ । ଏତମୁକ୍ତ-

ତ୍ରିବିଧଃ କର୍ମ ମାନସ ॥ ପାରୁଷ୍ୟମନୃତ-
ଦୈଵ ପୈଶ୍ଚନ୍ୟାପି ସର୍ବଶः । ଅସମ୍ବର୍କପ୍ର-
ଲାପଶ ବାଙ୍ଗଯଃ ସ୍ୟାଞ୍ଚତୁର୍ବିଧଃ ॥ ଅଦ୍ଭୁତ-
ମାନୁପାଦାନଃ ହିସା ଚୈବାବିଧାନତଃ । ପର-
ଦାରୋପମେବା ଚ ଶାରୀରଃ ତ୍ରିବିଧଃ ଶୂତଃ ॥
ତ୍ରିଦ୍ଵିଷେଷତିର୍କିପ୍ଯ ସର୍ବଭୂତେୟ ମାନବଃ ।
କାମକ୍ରୋଧୌ ତୁ ସଂଯମ୍ୟ ତତଃ ସିଦ୍ଧିଂ ଲିଯ-

‘ତ୍ରିବିଧ’ ତ୍ରିପ୍ରକାରଃ ‘ଅନ୍ତର୍ଭବଳ’ ‘ମାନସ’ ‘ମନୋକରଣ’
‘କର୍ମ’ ॥ ‘ପାରୁଷ୍ୟ’ ‘ଅପ୍ରିୟାଭିଧାନ’ ‘ଅନୃତ’ ‘ଅମନ୍ତର-
ଭାବମ’ ‘ଚ ଏବ’ ‘ପୈଶ୍ଚନ୍ୟ’ ‘ଚ ଅପି’ ‘ପରମାଙ୍ଗ ପରମାହମ-
କଥମଜ୍ଞାପି’ ‘ଅମର୍ବଦ୍ଧପ୍ରଲାପ’ ‘ଚ’ ନିଷ୍ଠୁରୋଜ୍ଞବାଧ୍ୟମା-
ନ୍ତଃ । ‘ଶରୀରଃ’ ଏତମେତ୍ତ ଶର୍ଵନ୍ତ ‘ଚତୁର୍ବିଧ’ ‘ଦାଙ୍ଗମାନ’
‘କ’ ‘ଅନ୍ତର୍ଭବଳ’ ‘କର୍ମ’ ‘ଶ୍ୟାମ’ ॥ ‘ଅଦ୍ଭୁତମାନ’ ‘ଉପାଦାନ’
‘ଅନ୍ୟାନ୍ୟାନେ’ ପରମାହମ ‘ହିସା ଚ ଏବ’ ‘ଅବିଧାନତଃ’ ‘ଅବି-
ଧିନା’ । ‘ପରଦାରୋପମେବା ଚ’ ‘ପରମାଙ୍ଗବିଗମନକ’ । ଇତୋଦଃ
‘ତ୍ରିବିଧ’ ‘ଶାରୀରଃ’ ‘ଶରୀରକତ’ ‘ଅନ୍ତର୍ଭବଳ’ ‘କର୍ମ’
‘ଶୂତ’ ‘ଭୂତ’ ॥ ‘ଏତଃ’ ‘ତ୍ରିଦ୍ଵି’ ‘ପୁରୋକ୍ତାନାମେ-
ତେଷା’ ‘ଶରୀରକାଞ୍ଚମମମା’ ‘ଦମମତ୍ୟ’ ‘ମାନଦ’ ‘ଶର୍ଵଭୂତେୟ’
‘ନିଷ୍ଠିପ୍ଯ’ କୃତା । ‘ଆଶାନଃ’ ‘କାମକ୍ରୋଧୌ ତୁ ସଂଯମ୍ୟ’ । ‘ତତଃ’
‘ଭବନଶ୍ଵର’ ‘ସିଦ୍ଧି’ ‘ମୋହପ୍ରାପ୍ତିଲଙ୍ଘନା’ ‘ନିରାଜତି’ ଜ-
ଭାବେ । ‘ପାଲନ’ ପ୍ରାପନିକର୍ମାହ । ‘ପାଲ’ ହି’ ‘କୃତା’
‘ଅଜ୍ଞାନବଶ’ ‘ମୋହାରା ଲଙ୍ଘା’ ‘ମର୍ଦନ’ ‘ଭୁକରଦେଶ’ ହେ-

জ্ঞতি ॥ কুম্বা পাপং হি সন্তপ্য তথ্যাং
পাপাং প্রমুচ্যতে । তৈবং কুর্য্যাং পুন-
রিতি নিরূপ্যা পূর্যতে তু সঃ ॥

ইতি বিতীযথৎ পঞ্চদশোধ্যাযঃ ।

তুমা সন্তান ! কৃজা 'তথ্যাং পাপাং প্রমুচ্যতে' । 'ন এবং'
'পুনঃ' অহং 'কুর্য্যাং' করিষ্যামি 'ইতি নিরূপ্যা' 'তু'
'সঃ' 'পূর্যতে' পৃষ্ঠোভূতি ।

ইতি বিতীযথৎ পঞ্চদশোধ্যাযঃ ।

अधार्मिकोनरोयोहि यस्य चाप्यनुकूलं
धर्मः । हिन्दौरात्मच योनित्यां लेहासौ
मुख्यमेधते ॥ न सीदज्ञपि धर्मेण मनोऽह-
धर्मो लिवेश्येत् । अधार्मिकाणां पापा-
नामाङ्गु पश्यन् विपर्ययं ॥ अधर्मेणेदते
तादृष्टं उत्तोऽन्त्वाणि पश्यति । ततः सप-
त्रान् जयति समूलज्ञ विमश्यति ॥ धर्मः शैवः

‘यः हि’ ‘मरः’ ‘अधार्मिकः’ अधर्मेण व्याहरतीति
‘यस्य च अपि’ ‘अनुकूलं’ यिष्याकिधानं ‘धर्मः’ लेहो-
पायाः । ‘यः’ ‘त’ ‘नित्यः’ ‘हिन्दौरात्मः’ परेहाः । ‘न’
‘असौ’ ‘इह’ लोके ‘मुख्यः’ एतते ‘मुख्यः’ यथा उदति
तथा वस्तुते । उत्तादेतत्र कर्त्तव्याहिति निमया लिवेदः क-
प्याते ॥ ‘धर्मेण’ ‘सीदज्ञ अपि’ अवसरोऽपि सन्
‘मनः’ कदापि ‘अधर्मः’ न ‘लिवेश्येत्’ न सद्यो-
क्षयेत् । ‘अधार्मिकाणाः’ ‘पापानाः’ पापिनाः ‘आप्त’
शीघ्राण् ‘विपर्ययः’ ‘पश्यन्’ ॥ उत्तेव वाक्यावरेण
प्रुच्यति । ‘अधर्मेव’ परस्त्रोहादिमा ‘तादृष्टं’ आपा-
तत्तेऽग्रामधर्मादिमा ‘एतते’ वर्त्तते ‘ततः’ तेजैव
‘क्षम्भाणि’ वज्ञकृत्यगदाखारीनि ‘पश्यति’ लक्षते । ‘ततः’
तत्तमनुकूलं ‘मण्डलान्’ शत्रून् ‘जयति’ । लक्ष्याणि कि-
वता कालेऽपाधर्मिप्रिपाकदशाः ‘समूलः तु’ सूलेन सह
धर्मादिसंहितः ‘विमश्यति’ ॥ ‘धर्मः’ ‘शैवः’ अल्पो-

सक्षिन्याऽ वल्लीकर्णिव पूज्ञिकाः । परलोक-
सहायार्थं सर्वज्ञतानुपौड्यम् ॥ नाम्ना हि
सहायार्थं पिता माता च तिष्ठतः । न पूज्ञ-
दारः न ज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठति केवलः ॥ एकः
प्रजायते जन्मत्रेकेव प्रलीयते । एको ह-
नुभृत्तेऽ मूरुक्तमेकेव तु त्रृक्तं ॥ मृतं
शरीरमूरुज्ञय काष्ठलोक्टसमं क्रितो ।

मालेश्वर 'सृष्टिन्याऽ 'सक्षिन्याऽ त्रृप्याऽ । तत्र दुर्घटाः
'पूज्ञिकाः ' लिपीलिकाप्रभेदः । ' वल्लीकर्ण इव ' वल्ली-
कर्ण त्रृप्युक्तियितः । तिमर्थ ' परलोकसहायार्थ ' परलोक-
के साहाय्यनिमित्तः । तीर्थश्वरोपादेश ' सर्वज्ञतानि अ-
प्नीयमन् सर्वप्राप्तिर्वाऽ पीडाऽ परिवर्तन् । ' हि ' वल्ली-
'अम्बुज ' परलोके 'सहायार्थ ' साहाय्यकार्यमित्यार्थ
'पिता माता च ' तो 'न ' 'तिष्ठतः ' । तथा 'पूज्ञदारः ' पू-
ज्ञात्मक दाराच्छ त्रृ ' न ' 'तिष्ठति ' 'न ज्ञातिः ' । ' धर्मः ' त्रृ
'केवलः ' एकः ' तिष्ठति ' । अतद्वृत्सञ्जयने महान् यत्क्रम-
कर्त्तव्यः ॥ अपि च ' तत्त्वः ' प्राप्नो ' एकः ' एव ' प्रजायते '
उत्तमदातेः । न वाक्यैः मह । ' एकः एव ' च ' प्रलीयते '
मियतेः । तथा ' एकः ' 'मूरुक्त ' ' पूर्णताम् ' ' अनुभृत्तेऽ
' त्रृप्युक्त ' ' त्रृप्युक्तयत्त ' एक-एव त्रृ ' त्रृक्तेऽ । न केवलि
मह । तत्त्वाऽ धर्मात्मेन त्रृ केवलि हेतुना धर्मात्म
हातव्यः ॥ यत्क्रम ' मृत ' इनः प्राप्नोदित्वित्त ' शरीर ' ' काष्ठलोक्टसम ' काष्ठलोक्टद ' ' क्रितो ' त्रृहो ' उत्तमृक्त ' ॥